

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2013 SZEPTEMBER ■

- 3 **TÉREY JÁNOS** _____ ■
„Hamuszínű férfiak” (regényrészlet)
- 11 **CSOBÁNKA ZSUZSA** _____ ■
Joanna Maya (regényrészlet)
- 24 **LOVAS ILDIKÓ** _____ ■
Cenzúra alatti (regényrészlet)
- 31 **JÁSZBERÉNYI SÁNDOR** _____ ■
A lebegő hordók (novella)
- 39 **LÁNG ZSOLT** _____ ■
Kolumbusz (novella)
- 41–43 **HORKAY HÖRCHER FERENC** _____ ■
41 Pánik
42 A nő és a vers
42 Az utolsó roham előtti éjszaka
43 Sir Philip Sidney Krakkóba látogat (versek)
- 44–45 **TURI TÍMEA** _____ ■
44 Játsszótéri anyák
45 A dolgok, amikről nem beszélünk (versek)
- 46 **SCHREINER DÉNES** _____ ■
Tengermélyi források törnek fel egyre (novella)
- 50 **TALLÉR EDINA** _____ ■
Lehetek én is (panelregény)
- 54–60 **SZUNYOG ZSUZSA** _____ ■
54 az utazó
56 galambok reggel
58 Dinnye I.
58 Dinnye II. (kisprózák)
- 61 **MÁN-VÁRHEGYI RÉKA** _____ ■
Neon (elbeszélés)
- 68 **BETTES ISTVÁN** _____ ■
Összefüggések (versciklus-részlet)
- 71–73 **ADORJÁNI PANNA** _____ ■
71 Neked pap az apád, kérdezte a szünetben az egyik tizenkettedikes srác
72 Anyámnak mondom, hogy tízest kaptam magyarból a félévi dolgozatra (kisprózák)
- 74 **CSIKÓS ATTILA** _____ ■
Hidegtű (novella)

- 77-79 **GABI GLEICHMANN**
Camus 100 (jegyzet Papolczy Péter fordításában)
- 80 **ANDRÁS EDIT**
Nyitottan kell őrizni a sebet (intézménykritika a szélekről, női nézőpontból)
- 87 **DANIEL GRÚŇ**
A kudarc elviselhetetlen könnyűsége (a dilemma olvasása Németh Ilona műveiben)
- 94 **FOGARASSY MIKLÓS**
A fekete szín rejtelmei (rövid esszé *Michel Pastoureau* könyvéről)
- 94 **VADAS JÁNOS**
A társadalmi energia áramlása (Komoróczy Géza *A zsidók története Magyarországon I–II.* című kötetéről)
- 97 **KOLOZSI ORSOLYA**
Megszállott kérdező (Krasznahorkai László *Megy a világ* című kötetéről)
- 99 **BRUNNER ZSANETT ANNA**
Finom drámák akárhol (Schein Gábor *Megölni, akit szeretünk* című kötetéről)
- 101 **ZIPERNOVSZKY KORNÉL**
Az emótól az operáig: szubkultúrák a médiában
(a Guld Ádám – Havasréti József [szerk.]:
Zenei szubkultúrák médiareprezentációja című kötetéről)
- 103 **NÉMETH ZOLTÁN**
A hús emlékezete (Molnár Illés *Hüllők és izzók* című kötetéről)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu

SZERKESZTŐK:
Beke Zsolt
kalligram@kalligram.sk

Kukorelly Endre (versovat)
qkorelly@yahoo.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:

Csehly Zoltán,
Hizsnyai Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:
811 03 Bratislava–Pozsony,
Staromestská 6D, 2. emelet,
tel./fax: (00421 2) 544 15 028

Levél cím: KALLIGRAM spol. s r. o.
P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
distribucia@kalligram.sk,
valamint a szerkesztőség címén.

Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2013)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
és Kalligram Polgári Társulás
(OZ Kalligram, Mikszáth u.
1984/10, 929 01 Dunajská Streda/
Dunaszerdahely, IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
Partizánske
Példányszám/Náklad: 1000 db/ks
Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén

„Hamuszínű férfiak”

Budapest átmeneti fagy után
Hirtelen tavaszi napra ébredt.
Heves, a pimaszságig kacér,
Szinte erőszakosan hízelgő reggel volt.
Fehér és lila odvas keltike virult a réteken,
Átteleltetett muskátli piroslott
Fantáziátlanul százezer erkélyládában.

„Olyan, mintha egy birodalom
Végnapjait élnénk, nem? Érvényesülnek
A szélsőségek a politikában
És az időjárásban. Fagy után kánikula”, gondolta
Fruzsina. Szombat reggel jóga után
Fölment sétálni a hegyre. Tíz után
Méhecske-napszemüvegében és
Homokszínű vászonkabátjában
Leült kávézni a Normafa síház teraszán.
Mióta diplomatafeleség lett, kevesebbet vállalt
Gyorsíróként a Parlamentben.
Egyre rosszabbul viselte a kiabálós
És verekedős ülészakokat,
Különösen most, a pattanásig feszült
És hervasztó szociáldemokrata-jobbközép
Kényszernagykoalíció idején,
Amely mértékadó elemzők szerint
Az EU-ból való kilépést készíti elő.

Enyhén émelygett és leüléskor kicsit meg is szédült:
„Egyenként hámlanak a hagymarétegek,
Ilyenkor föltűnően sok a csúnya ember;
Sebaj. Én szeretem a kibontakozást”,
Pásztázta végig az asztalokat,
Amikor megszólalt a telefonja.

„Ágoston, hogy állsz, pakolsz már? Készülsz haza?”,
Hadarta a nő kicsit türelmetlenül.
„Nem eszik olyan forrón...”, dűnnyögte a férje.
„Melyik géppel jössz?” „Passz. Még nem tudatták.
Mi csak egy jóízű tréfa vagyunk itt Izlandon,
Csak egy könnyelmű gesztus,
De azért ez egy munkahely, szívem.”
„Ott biztonságban vagy?” „Mi az, hogy.”
„De biztos?” „Biztos.” „Kurvára hiányzol.”
„Akkor gyere te ide, még minden járat jár.”
„Na, ne hülyéskedj már... Én maradok,
Ahol vagyok, kedvesem. Konkrétan mit csináltok?”
„Mégis, mit? Dobozolunk. Közvetítem?
Pispek Bertalan kollégámmal, akit ismersz,
Éppen a berendezést csomagoljuk.
Nincs gond. Van időnk. Berci üdvözl.”
Fruzsina elképzelte Ágostont, ahogy
Szabad kezével holmikát dobál
Harminc-negyven hullámpapír dobozba,
Évei üledékét szortírozva.

„Marad az irodánk örökre félkész.
Amit nem viszünk, azt befóliázzuk.”
„De meddig, szívem? És főleg minek?” „Ki tudja.
A szekrény előtt bezsákolt ruhák...”
„Az estélyimet is hozd haza, légy szíves!
– Dorombolta a telefonba Fruzsina. –
Ott többé nem lesz szükségem rá, azt hiszem.”
„Naná. Ha egyáltalán lesz gépem, hozom.”
„A hegyeid mennyire dühösek?” „Eléggé.
Olvad a gleccserjég, a partokig ér
Némelyik áradat, átcsap az úttesten...
Ébred a Hekla, egy néma évszázad után
Az eltemetett torkú Katla is ébred!”
„Pontosabban?” „Pliniusi stádiumban...” „Ez jó.”
„Ne hidd...”

„Ezek a hamuszínű férfiak!”,
Sóhajtott Fruzsina. Mikor fakulni kezdett a fény,

Bement a házba. A levese meg a túrógombóca mellé
Vitamúsort nézett az üres étteremben.

A plazmán valami asztrológus, egy klímátörténész
És Dolina Iván, a főmeteorológus beszélgetett
Patrícziussal, az irokéz frizurás műsorvezetővel.

„Szóval mindenki meleget várt, de hideg jött...”,
Csapott a közepébe Patríczius.

„Roppant naivítás azt hinni,
Hogy a muzeális maja naptár gyilkol
Vagy nostradamusi tévjóslat öldököl...”,
Kezdte magabiztosan a történész.

„Bolygónk felszíne ma bizonyítottan melegebb,
Mint az elmúlt tízezer-akárhány évben bármikor volt!

– Közölte szárazon a meteorológus. –

S a legradikálisabb változás
Éppen az elmúlt évszázadban ment végbe...”

„De ki szerint?”, csattant föl az asztrológus.

„Régészeink szerint”, felelte a történész.

„A fossziliák szorgalmas átnyálazói
Drámai fölmelegedéssel riogattak,
Növekvő szén-dioxid-kibocsátást emlegetve.
Még hogy máris túlfőtt a világ! Ugyan, kérem.
Humbug volt a szöveg a fölmelegedésről,
Az üvegházhatású gázokról, uram”,
Hadarta az izgatott asztrológus a többiek felé,
Akik mintha frontba tömörültek volna ellene.

„Annyiban igaza van, hogy az elmúlt húsz évben
A globális hőmérséklet mit sem változott.”

„Pedig jócskán emelkednie kellett volna,
Mivel a bűnös méregkibocsátás egyre nőtt”,
Adta Patríczius a jólétesültet. „Aha.”

„És... Mondjuk csak ki, uraim, hogy bővülő
Üzlet a környezetvédelem”, nyugtázta Patríczius.

„Már akinek”, mosolygott Dolina Iván.

„És mi a véleményük az Izlandon
Kialakult kritikus helyzetről?”

„Semmi galaktikus együttállás vagy ilyesmi.
Semmi szeszélyes folyamat vagy foltok a Napban,
Nem a Föld és a Nap kritikussá váló távolsága...
Nem bolygónk változó tengelymozgása;
Avagy pályájának ellaposodó
Vagy éppen kikerekedő ellipszise...”

„Hanem csak néhány hegyes csúcsban végződő hegy?”

„Igen, ez a közép-atlanti-hátság. Szóval,
Izland két tektonikus lemez találkozásánál fekszik,

S ahogy ezek egymástól távolodnak,
Úgy tör a felszínre a láva." „Igen, tény.
De ez a vulkáni krach: igenis büntetés”,
Jelentette ki az asztrológus.
Dolina mélyen a megszólaló szemébe nézett:
„Maga szerint, s a magához hasonló
Ezotériás kuruzslók szerint...” „Lehetőleg
Kerüljük a személyeskedést, uraim!”
„Az istenek az elmúlt száz évünkért haragszanak.”
„Mi az, hogy istenek? Nem értem a többszámot...”,
Értetlenkedett Patriczius.
„Zeusz és társai? És nem kevés a száz?
Kétszáz!”, helyesbített a klimatológus.
„Jó, akkor legalább ötszáz – mosolygott az időjós. –
Maga meg most mit idegeskedik?”, fordult
Az asztrológushoz, aki fölugrott és nekiesett Dolinának,
Szabályosan összeverekedtek a képernyőn.
„Licitáljunk? Kétezer-kétezerötszáz”,
Tromfolt rá a műsorvezető is,
És háritólag, békebíróként, de azért jól látható
Élvezettel beszállt a bunyóba.
Fruzsina kérte a számlát.

Elképzelte, ahogy férje, Mátrai Ágoston
Izlandi magyar konzul eközben
Lepillant a parkolóra Reykjavíkban,
S a világra, amely még minden elemében ép.
„Esik makacsul az eső, március Izlandon ilyen
– Írta továbbá Fruzsínának Ágoston. –
Idült vulkánok okádnak, az utóbbi pár ezer év
Legalábbis Izlandon ilyen volt.
Esik, eleinte eső, később fekete hamu hullik,
És közben ámokfutnak az események!...”
Fruzsina elővett egy epres joghurtot a hűtőből.
„Egy teljes hete nem voltunk együtt.”

„Már akkor is túl késő, amikor
Szól a sziréna, elkezd bömbölni a hangszóró.
A riadólánc első láncszeme az elnök,
Aztán a hadsereg... Hiába, úgyis késő
Minden repülőgépet leszállítani!...
Minden autót hazarendelni a sztrádáról,
Mindenféle futárt visszafordítani,
Minden izlandiasan hú-de-kövére macskát
És izlandiasan törpe lovat biztonságba helyezni,
Minden parasztot a mezőről hazahívni...”

*„Na, szedd a lábad, földlakó Isten-cseléd,
Hogy elkerüld a Sátán bosszús köpetét!”*

*„Izlandon a legkelendőbb áru hirtelen
A gyertya, az elem, a generátor lett,
Tartós élelmiszer és alapvető gyógyszerek.”*

„A kurva életbe, mi van velem.

Az egész Fruzsina fáj”, sóhajtozott.

*„Az elképzelhetetlenre kell fölkészülnünk,
Ami lehetetlen.”*

„Hát, körülbelül.

Beléd szerettem, aztán kiszerettem...

És aztán vissza. És mi a gyümölcse?”

*Fruzsina megtapogatta saját mellét,
Hasfalát is: érezte, kőkemény;
Tízpercenként elfogta a szédülés.*

*Ágoston aznap úton volt, vulkánlesen;
Videózta a tájat, de kisfilmjeit
Nem töltötte föl a YouTube-ra,
Egyedül feleségének küldte el:
„Ahogy haladunk előre, látom, szerteszét
Gőzfüstölgők gargarizálnak hevesen;
Tegnap jéglagúnák vize füstölög;
Alulról fűtött gleccser hullamerev jege olvad,
Cápa fog- és jégcsapszerű ormok töredeznek,
Új csücskök nőnek a göcsörtös lávamezőkhöz...
Váratlan vendégség fenyeget:
Láva- és iszap-előretörések saját kedves
Rododendronos, amarilliszes kertünk aljáig...
Ez a forrón párolgó massa felénk tart,
Lefolyások gyűrűi, kanyargós hurkái és csíkjai
Mind mifelénk igyekeznek.
Elvékonyodó, baljós lávatajték
Húzza keresztül a mi dűlönket,
Mutat a mi földünkre, a házunkra!”
„Szeretted mindig túldramatizálni...”
De ez is csak néma komment volt,
Fruzsina írni nem írt semmit.
Mosdóba menet leguggolt,
És mint egy rongybaba, úgy dőlt el...
A bejárónő segítette föl.*

*„Mondják, minden eldugult gejzír
Egyszer újra működésbe lép,
Állítja Pispek,*

És valakik a közelében biztosan nem úszhatják meg...
Ahol csak egyszer is bugyborékkolt a föld,
Ott újra kizúdul nemes indulatának párája
A szaporán megnyíló,
Sorban fölpattanó szelepeken.”
„Na, mindegy.”

Fruzsina kikapcsolta a gépet, lefeküdt.
Másnap reggel ott állt a fürdőszoba
Közepén kezében a teszttel.
Látta, megjelent a kék kereszt az eredményablakban:
Függőleges szára vastagabb, mint a másik,
De attól még minden egyértelmű és világos:
*„Több, mint két hete lett volna esedékes.
Ezt mégse skype-on! Ne telefonon...”*
Végül tévedésből elment egy email, de az is üresen,
Mint a múltkor, amikor Fruzsina
Letagadta közlésvágát a férje előtt.
*„Föl vagyunk készülve mindenestül?
Kettesben jó nekünk. Három fő... sok vajon?
Mi ketten... majdnem összeillő pár vagyunk,
De azért eléggé megszenvedtünk mindent.”*

A férje valahonnan délkeletről tudósított:
*„Hídon haladok át.
Katonaság és mentőosztagok.
Sziklákon zubog előre
Az olvadt, messzire búzló hólé.
Fröcsögve, zúgva, rámenősen törve maguk előtt az utat
Repedező jégtáblák úsznak a híg hókásában.”*
*„És mi is. Ágoston, ez az óriás kislány
Elmúlt ötven... Igazán benőtt a feje lágya.”*
*„Mintha megint ezer akna ropogna:
A Katla beszállt a csevejbe saját kénes leleményeivel.
Gyomrának tartalma minden ízében rohadt
Gyűlöletáradat.”* *„Utolsó menstruáció napja...
Március 5., később semmi, szünetjel.
Vigyáztunk, vigyáztunk. Nem lehet eléggé”,
Vágta sarokba a noteszét Fruzsina.*

*„Mintha erős kárpit repedne ketté:
Óriási reccsenés a benzinkút felől.
Jókora jégtömbök sodródhatnak a völgybe,
A tanyák udvarain törnek ripityára.
Csónakok, hajók, padok és kerítések,
Egész víkendházak sodródhatnak mint uszadékfa;*

S az összkomfortos szuperparaszt minden vagyona,
Az állatállomány részben a gleccserárban.
Ahogy lenézek a völgybe, látom,
Hogy falvak, farmok, gazdaságok állnak
Derékig vagy könyökig hamuban,
Attól függően, mennyire vannak közel a kürtőhöz.”
*„Te hitted volna ott fönt a hegyen?
Akárki, nem te, mondogattam akkor,
Mert nem akartam árnyékra vetődni:
Azt hittem, mindig idegen maradnál.”*

„Hosszú lángnyelvek csapnak föl
A fészünk peremén – írta este Fruzsínának a férj –,
Ismétlődnek a tespedtségünkből fölrázó földrengések,
A sétányokról szobrot, lámpát és padot lesöprő áradatok,
S nem tudni, miért?” Fruzsina látta maga előtt,
Ahogy gondterhelten végigsimítja homlokát.
*„Dehogyanem, dehogyanem tudni, miért.
Hogy okuljál. Okulás végett.”*

„Tegnap már az Eyjafjallajökull két fő tettestársa,
A Hekla s a Katla lökése nyomán
Rázkódott a kopár föld.
A két vulkán dühe megrengette a padlókat,
Falakat, sőt jókora repedésekkel csíkozta
A panorámautat a sziget körül.
Ugye, emlékszel rá, hányszor utaztunk rajta?”
*„Úgy van, szép kis út az, kedvesem.
Gyömbért, gyönyörűm, gyömbért nekem!
Van itthon pár kiló? És pár tonna citrom?”*

„A bal oldali hegy gyapjas, fekete füstfelhőt bocsát föl,
Fehér taréjokkal a lávafolyók medre fölött.
Megállok egy lávafolyástól száz méternyire:
Piros, következetes csík a lejtőn.
Az autó mellől nézem, ahogy
Újabb és újabb lávadómok emelkednek
Körös-körül, s ahogy fortyog a horizont,
A Katlán kívül nem látszik úgyszólván
Semmilyen objektum a földön.
A Hekla, s szinkronban tomboló Katla egén
Kék villámok hasítják keresztül
A kitörési felhőt... Miért is van ez, Pispek?”
*„Ilyenkor a kidobott por és gáz,
Mint könnyű teher, az égre tolul,
Egymáshoz súrlódik a tömérdek porszem,*

S a feszültségkülönbség
Gerjeszti a kisüléseket.”
*„Voltam végre ultrahangon.
Gratulálok, asszonyom, mondta az orvos.
Úúúúú, Ágoston, néha nagyon, nagyon, nagyon jó.
Ha hazajössz, majd elmondom neked.”*

Mátrai eközben a szemét törölgette
Valahol Délkelet-Izlandon:
*„Mérgező hamu és vakító por hullik az égből,
Már csak védőszemüvegben lehet járni.
Az emberek estére tetőtől talpig kormosak,
S a járművek motorháza fekete...
A Katla körül délben is teljes a sötétség.
Sötét van, mint amikor elfüggönyözött szobában
Kikapcsolják az egyetlen lámpát.
Az égből lila tintalé esik.
Közlelről nézve az apró üvegszilánkokat,
Kristályokat lehet látni a porban.
Nappal fekete füstfelhő és sűrű gőzgomolyok szállnak föl,
Esténként messzire látszik a csúcsokon derengő fény és tűz.
Ilyen iszapáradat és ilyen vastag hamu
Ötven éve nem zúdult és nem hullott!”
*„Hurrá! És egyben: Jézusom... Hetedik hét”,
Kortyolt limonádéjába Fruzsina.**

■ **Térey János** (Debrecen, 1970): író, költő, drámaíró, műfordító. Itt olvasható szövege részlet *A Legkisebb Jégkorszak* című regényből.

Joanna Maya

Feltamadáskor kezdett esni a hó. Az ágyból nézve a függöny levélmintája a fák ágaira vetült, miközben erőre kapott a szél, és himbálni kezdte az ágakat. Jolka, Joanka, gyere már, kihűl a leves. A húsvétvasárnapi harangokra ébredt. A levelek között mozgást érzékelt, az első cinkék. Hangosan röppentek fel, később az ablakból szájátva nézte, mennyi forma, közeledés és távolodás fér meg egy madárrajban. Egy másik álomban a vadkacsákra figyelt, ahogy a tó körül vagy a folyóból rugaszkodtak neki a röppályának, és soha, soha nem mertek belegondolni abba, a víz mégiscsak otthonná lehet, az aljára merülő hínárhoz van közük, hiszen ételmet rejt számukra, az életet jelenti. A tojó szemében ugyanaz a víz ringott, mint ami alá bukni készült, a hím pedig a fentről áradó fényt képzelte újra és újra másképp el, mint ahogy a tojó testén megtörhetett. Nyitott szemében a tojó tollas teste tükröződött, de ahogy a víz alá merült, elkápráztatta a fényjáték, az aljnövényzetet megvilágító sugarak ringani kezdtek, a billegő mozgás pedig lassú erővel szétszalazta őket, akárha összegubancolódott haját fésülne ki az ember. A szálakban a hím megannyi életet látott, zizegtek és táncoltak, kergetőztek, de minderről a tojó nem tudott, a hím mögött evezve csak annyit látott, az már messze van, elfelejtette őt. Emlékeztess, ha elfelejteném, hogy emlékezzek, kérte a holtágnál, és soha, soha nem gondolta volna, hogy erre ilyen hamar sor kerül. Nyitotta volna a csőrét, de belátta, a víz elnyeli a hangokat. Ha kiengedi magából, a víz kikotyogja a benne megszülető csöndet. És onnan nincs vissza. Messzi tájakra úsztatja, hullámra ülteti, és a csönd beleszeret a tarajos felszínbe, nincs, kinek kiáltson.

Kábán feltápáskodott, a háta alá tűrte a párnát. Eszébe jutott a mai álom, az út, és mindaz, ami az utat körülvette. Vannak fák, melyek ágait az ég felé tárják. Csupasz, fehér törzsük rettenetet keltett a lányban. Jolka, Joanka, gyere vissza. A két nyárfát mintha alulról világította volna meg az erdő, előttük drótkerítés, melyet egy betontömbbe rögzítettek. A tömb éppen a két fa közti tengelyt mutatta, arra figyelmeztetett, van élőlények között olyan nehezek, amely hálókat köt össze. És a fák csúcsai a sötétségben elvesztek, összeértek, összemosódtak az éjszaka arcával, hiába világította azt meg a telihold. Hátrébb egy város fényei, amerre menni kellett, Joanna tudta, a tapasztott föld elég erős, hogy rálépjen, annak a városnak az útjain végig kell mennie, bármennyire is retteg. Az út önmagá talajtalan és lebegő teste, mely éppen úgy ér össze az égbolttal és annak nyitott arcával, mint a fák a külvárosi út mellett. A határig nem gyalogolt el, arra nem volt dolga, megállították a sínek, melyeken évek óta nem járt vonat, melyek korábban a gyárba, most vi-

szont a semmibe vezettek. Néhány kilométerrel arrébb volt egy régi vasútállomás, amelyet már rég nem használt senki, suhancok jártak oda randalírozni éjjel, szerelmesek bicikliztek ki nappal, hogy az üresen kongó tereket belakják. Kinőtt a fű, a gaz, csupa vadvirág talált a feltépett deszkapadló rései között termékeny talajra a következő télig. A hűgyszagot kiégette a nap, felszárította a foltokat is arra figyelmeztetve, az enyészet és a kiválasztás semmiben sem különbözik a bujaságtól, mert a korhadt padlót nincs emberláb, ami teljesen elkopthathatja. Nincs szem, amelyből kiégethető lenne a napsárga szín, nincs fül, mely ne hallaná a sínek nyikorgását, a fékező vonat kétségbeesett kiáltását, nincs orr, melyet ne facsarna folyton valami bűz, amely ne fáradna el a maró szagtól, nincs nyelv, melyen bárki másik élő megszólítható lenne, nincs test, talp, amely örökre elfeledhetné azt a talajt, amelyen a katonák bakancsa kopogott durva és férfias erővel, melynek a félelemhez köze nincs, mert a rettegésen kívül mást nem érez, nem ért, nem gondol, nincs elme sem tehát, mely mindezt teremti, mindazt a harangkondulást, mely Joannát felébreszti az ágyban, ahova a sínek vezetnek, ahol a két fa lombja végül a semmivel összeér.

Szagatottan vette a levegőt, hirtelen kevésnek érezte. Űszás közben élt át ehhez hasonlót, amikor nem figyelt a ritmusra, és türelmetlenül bukott alá a klóros vízbe. A medence alját csíkozta a neon, a teste könnyű lett, az anyag addig állt csak ellen, amíg ő ellenállt, amíg nem adta magát át neki teljesen. És abban az odaadásban aztán megszületett Joanna Maya újra, mely ismétlődésben mégiscsak az első pillanat öröme derült fel, egy vízszintes vonal, mely emelkedésével emelni kezdte, az ég felé nyújtózott a száj két sarka meghosszabbítva a csöndet, hiszen azzal a mosollyal az arcán a megszólalás érvényét veszítette. Mária arcát figyelte maga mellett azon a könyvszerűen kinyitott duplaikonon, ott látott ehhez foghatót. A bal Szűz Máriát ábrázolta a Kisjézussal, a jobbon Szent György volt és a sárkány.

Mennyire az ellenkezője volt a templomban álló idős asszony a vonaton matatónak. A kezében szorongatta a faikont, amikor a jobbán arra lett figyelmes, a nő egyre izgatottabb, riadt tekintettel pásztázza a vagonban ülőket, ugyan kit szólíthatna meg végre. Aztán matatni kezdett, először kinyitotta a nagyobb zsákot, kivette belőle a kisebbet, abból a cigarettás dobozokat, több különböző márkájú cigarettát. Az ülésen hevert a dohány, ő meg, mint egy kis állat, dugdosni kezdte a dobozokat. Sziszko, apa öltözzön fel, mire hazaérek, szólt bele a telefonba, de addigra már az ülések alatt, között, felett minden lehetséges résben megszűnt a levegős tér, az üregek helyén csempészaru feszült, mintha maga a nő mellkasa lett volna, egy verdeső galambraj, tele riadt csiviteléssel, hogy ugyan mikor jönnek már. A labrador vagy a németjuhász. Keresd! – engedte ki a pórázt a határőr, Joanna pedig látott két madarat felrepülni. Németjuhász. Az nem ért a dohányhoz. Aztán elindult a vonat. A madarak rajban, huss, megindultak az ég felé, a vasúti kocsi szelőlöbbé vált, a nő újra felkelt a székből, és elkezdte visszapakolni a kisebbbe a dobozokat, szeszcsüvegeket, aztán a kisebbeket a nagyobbba, miközben kisimult arca az ablaküvegre emlékeztetett.

Jolka Maya. Ne bámuld feltűnően az öregasszonyt, mondta magának, és az apró oldalhajóban lévő gyertyákat kezdte el nézni. Semmi más nem volt ott, csak virágládaszerű földdel teleszórt tartók, melyekbe ceruzavékony gyertyákat szúrtak. Háború idején jártak az asszonyok a hidakhoz ilyen egyenes derékkal, melyet szanaszét törtek az álmatlan éjjelek, melyeken fiaikat, férjeiket szólongatták hiába. Olyankor hajnalra megfogadták, ha nincs is Isten, ha nincs is értelme a magnak, melyet kora tavasszal befogad, aztán nyáron kienged magából a föld, ők akkor is a zománcos lavór fölé hajolnak, megmosdanak, szépen felöltöznek, és ünnepi díszben várják, hátha a híd túloldaláról ismerős ritmusra lépked valaki. Felismerni egy idegent testben az ismerős ritmust pont annyi, ahogy az idős asszonyok a fodrozódó pocsoltyákat nézik, miután megjött az aznapi szállítmány, élelemmel, korán elengedett férjekkel, hiányzó, amputált testrészekkel. Áll, és néz, és a víz előtte fodrozódik a feltámadó szélről, és a következő pillanatban már úgy érzi, ő áll a pocsoltyában, ő a szél, aztán megint egy másik, ahol ő a víz és a fodrozódás is. De hídon túlról nem jön senki, nincs ritmus, amelyet dobolni kezdhet, mert csak a saját ritmusa van, ami nem más, mint a víz és a szél, a lába, ahogy gyökeret ver benne a fájdalom. Látott fákat folyó mellett vízbe nőni, de később, ahogy gyerekek nőttek fel, majd azoknak lettek gyerekei, és a gyerekek gyerekeit kezdte el tanítani járni a víz és a szél, eldönthetetlenül

vált, hogy csak az esőktől emelkedett meg a vízszint, vagy mióta világ a világ, ilyen erőtlenné hízott a folyó.

Egy gyermek állt a hídnál, óriás gömbbé fúvódott hassal, a homlokán közepén nyírt frufruval, és a kezét a szemei elé emelte. Apró tenyere épp akkora volt, hogy eltakarta a két nyílást, betakarta, kinyitotta, egyesével bontva ki az ujjakat. Szirmonként tárta ki, és kuncogva bújt el a maga teremtette nem-létben. Abban a pillanatban megszűnt lenni, a kitalárt világ saját magát mutatta meg, semmi nem volt azon kívül, hogy ő most áll, és a levegős semmiben megpihen. Aztán egyesével nyitogatta újra, mert be kellett engedni a csalogató hangokat, mert engednie kellett annak a csábításnak, ahogy egy férfi nézni kezdte. A hasa emelkedett és süllyedt, de mindig abból a puffadásból indult, a gömbből, amit a saját teste révén a világgént érzékelt.

Ha majd felnő, talán ugyanaz az asszony lesz, aki a mosdótál fölé hajol, egy másik világban, de ugyanazzal az átizzadt, hánykolódó éjszakával maga mögött megszületik benne az elhatározás, hogy kimegy a hídra, a fia és a férje hátha visszajött már. Napról napra megszüli magában ezt a ritmust, hánykolódik, kávéfőz, egy zománcos tálba vizet tölt, és a híd mellett beleszépül a várakozásba. Az olvadás feltölti a réteket, a talajvíz kiönt, és már nemcsak a folyó fája állnak a vízben. Körülötte hangosak vagy épp csöndesek, de öszelelkeznek férfiak és nők, fiak és anyák, csak ez a nő áll ott szemében a híddal, amire nem lép fel még egy férfi sem, amelyen nincsenek hiányzó végtagok, csak a tökéletes hiány, mely betölti őt. Akkor indul haza, és kezdi másnap az egészet előlről.

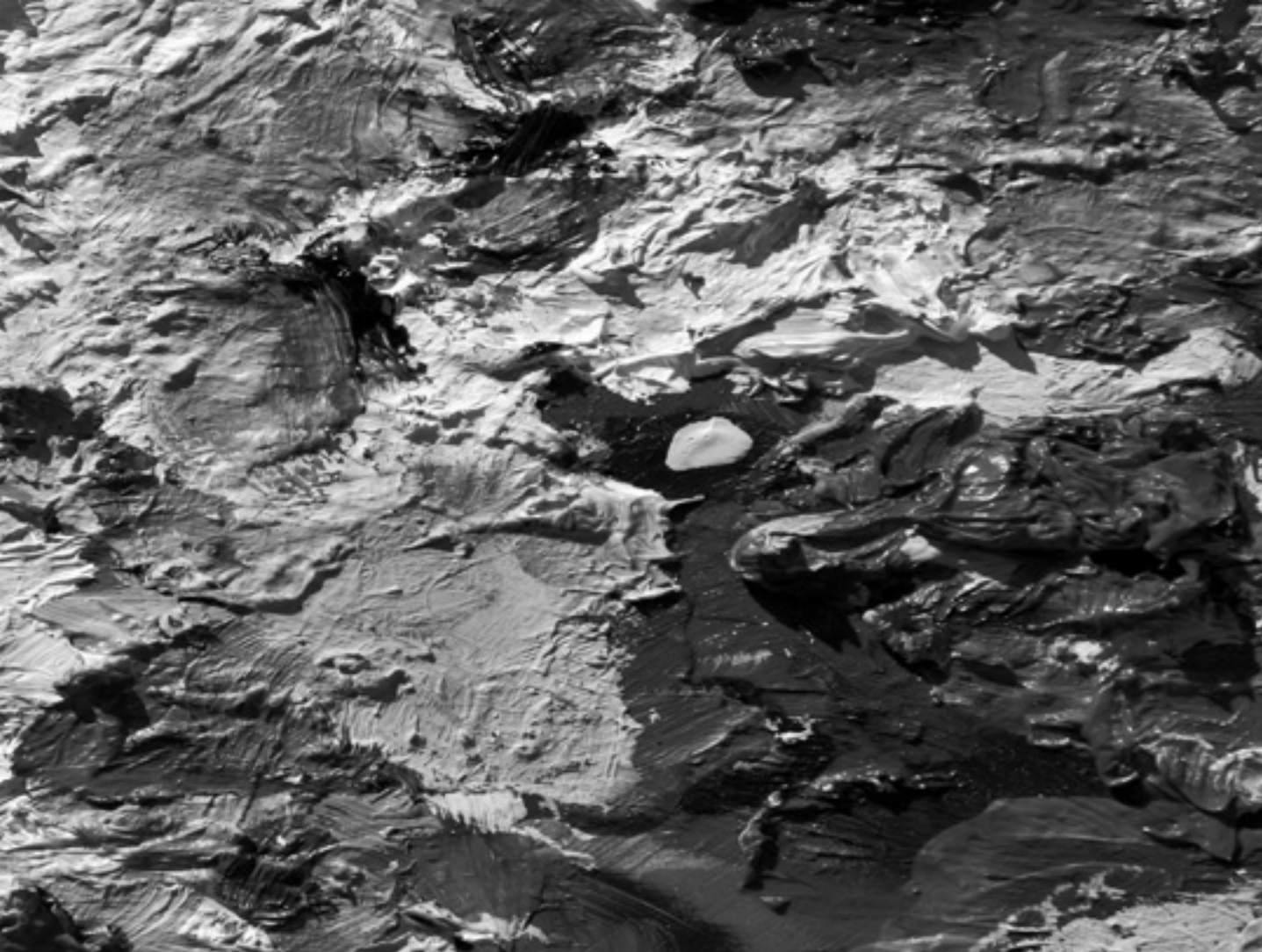

2.

Először csak annyit kértem, meséljen róluk. Aztán hónapokig nem szólt hozzám. Néztem a felhőket, a szürkének és a kéknek azon keverékét mutatták, amitől mindig végtelen nyugalom fogott el. A mellettem álló nő hajába belekapott a szél, miközben elindult a vonat. A tincsek az arcába tolultak, egy csapat hirtelen felröppenő madár jutott róluk eszembe, meg hogy a repülés összevagdossa a nők arcát, ahogy a szem íriszét összekarcolják a szabad lelkek. Miközben csupán annyi történt, az a vonatablakból integető nő elképzelte, mi lenne, hogyha lenne állandóság. Akkor még talán én is hittem a földben, hogy van olyan talpazat, amely megtart, és kell lennie abból kibújó fáknak, füveknek. Fák voltak, kinőtt a fű is, de az a tavasz mégis az utolsó volt abban, hogy a kései havazások után az olvadás miatt mindent elöntött a víz. Belvízről beszélt a rádió, a tévé, de egyáltalán nem törődtem vele, csak a csönd érdekelt, ami hetek óta mázsás súlyként nehezedett rám. Egy térben lenni valakivel, aki nem szól hozzám, és mégis, ennek ellenére a kívánság vad dühével minden nap belépni azon a közös ajtón, az együttlét különös formáját szülte meg. Nem szólni annyi volt, mint szólni, nem mozdulni, mint mozdulni. Eleinte ezeket figyeltem. Minden esetlegessé vált, ugyanannak a dolognak két oldala, mely körül én a helyemet kerestem folyton. Megbizonyosodtam abban, hogy egy éremről van szó, csak én megint a rossz oldalon állok. Emlékszem a feszes és kimódolt mozdulatokra, ahogy nagy gonddal ügyeltem arra, mikor miért nyúlok, és ha kinyitom az ablakot, merről fúj a szél, bevágja-e az ajtót. Aztán kiüresedtek ezek is, és jött a csönd, de addigra hetek teltek el, megint, csak épp más alakban, ugyanis ebben a csöndben a lélegzetvétel lett beszédessé. Tudtam, mikor nem aludt az éjjel, tudtam, ha éppen utazás közben érte kellemetlenség, és azt is tudtam, ha elege van az egész világból. Azt hittem persze, mindez rólam szól, az önzésnek és a vakságnak van olyan foka, ami állattá teszi az embert, s bár hozzá sem értem, erre ugyanis mindketten nagyon ügyeltünk, a nap végére úgy éreztem, a testem tele karistolással, horzsolásokkal, vágással, melyek másnap nem hogy gyógyultak volna. Pontosan emlékezett, hol ejtette korábban őket, és nekiveselkedett minden nap újra, hogy el ne felejtsek élni.

Az ikonokról tehát jó ideig nem beszélt. De úgy is mondhatnám, megint a kíváncsiságom és a hirtelenségem volt az oka mindennek. A szeretet néha megnémul, erre megtanított, és pont akkor teszi ezt, amikor arra a legnagyobb szükség van. Néma volt, mint a képek, néma, mint Mária a Kisjézussal, és én éjszakákon át az örületig néztem az ikont, hátha megszólít vagy megálmodom mindazt, amit elhallgat előlem. Fogalmam sincs, hogy telt el annyi kibírhatatlannak tűnő perc, óra, aztán napok, hetek. Visszanézve ez is olyan természetes. Egyszerűen nem kérdés. Hogy ennyi volt a kiszabott idő. De ha más nincs is, megmaradt az emlék arról, hogy tudom, bele tudtam volna pusztulni a hiányba. Hogy ott van, de mégis. Hogy látom, de közben folyton eltakarja a szemét. Ha beszélt valakivel, az örületig féltékeny voltam rá, bevágtam magam után az ajtót, vagy be se mentem hozzá. Azok meg csak néztek elképedve utánam, hogy mi a fene bajom van. Nem volt semmi. Az volt a bajom, hogy nem volt semmi. Pont, mint azon az ikonon. Mária tekintete üres volt, és üres volt a Kisjézus arca is, mintha elfelejtették volna, van megbocsátás. Mária szeme maga volt a tavasz, minden pillanatban megszületett, és meghalt benne valami. És ez az üresség építette fel apró mozaikonként a gyermek arcát, amiről képtelen voltam levenni a szemem. Úgy éreztem, ismerem, és értem a gyermekek fájdalját, értem és érzem, milyen, ha megtagadják az embert. Pedig szó sem volt erről.

Csak hóból esett abban az évben túl sok, és a március végi halmokat már nem bírta el a föld. Nagyokat kortyolt, de egyszerűen képtelenség volt mindent elnyelni. És mint a kád vízelvezetőiből, hirtelen lendülettel felbugyogott, kilőtt a víz, de ez a mozgás éjszaka történt, és különben sem járt arra senki. Másnap vette észre a mozdonyvezető, hogy a sínek bal oldalán, ahol mélyebb a szint, tó keletkezett, és egyre több vadkacsa száll arra. A bebábozódott rovarok egy valaha volt álom martalékává lettek, soha senki nem tudta, mekkora szárnya lett volna az ott telelő lepkéknek, és a páncélosok mintái is feledésbe merültek.

Ebben a csöndben kezdtek mohásodni a háztetők, és áprilisa a város minden házára százával tenyérnyi félgömbök nőttek. Ahogy olvadt a hó, káprázatnak gondolta. Az ablakból bámészkodó öregasszony gyomra újra összeszorult. A feledékenység az isten bosszúja, hogy mindazt, amit annyi év alatt végigélt, kibírt, szeretett, azt most egyesével vagy csoportokban veszi el tőle a gondviselés. Először csak a városban veszett el, elfelejtette, melyik sarkon kell befordulni, hogy hazavihesse a piacon vásárolt friss újhagymát és retket. Jött a feltámadás, a sonkát már korábban bepácolta, megfőzte, a tojásokat is korábban szerezte be. A hagymával kezdődött, de aztán csodával határos módon, egy másik sarkon befordulva mégis feltűnt az ismerős utca. Utána két napig nem lépett ki az ajtón, a fotelbe rogyva számolgatta, hány éve lakik a lakásban, hány éve halt meg az ura, hány éves az unokája, milyen nevet adott a macskáknak. Meglett az utca, a férj, csak a legkisebb macska nevére nem emlékezett az istennek sem, akkor fogadta meg, jó, akkor másnap újra elindul. Nem kellett semmi a piacról, egyszerűen a bizonyosságért indult, hogy ma vajon hazatalál-e. És odafele figyelte a házakat, a hó között nagyokat és lassabban lépdelt, mint szokta, de hiába. Visszafelé nem volt semmi gond, hanem aztán a kulcsok. Biztos volt benne, a bal zsebébe tette, ahogy mindig szokta, de ott nem volt. Jó, akkor a jobban lehet. De nem. Akkor a szív fölött. Azonban hiába verdesett annyi év után újra gyorsan, nem volt alatta semmi. Nem volt fém, ami beillett volna a zárba, nem volt csomó, csak a gyomor felett, a szív körül. Hogy hogyan szálazódik valami szét, hogyan lesz mindaz, ami nehézkes és hordalékos talajt épített rá egy élet hosszú éveit alatt most fájdalmasan tompa úrt jelentett.

Az öregasszonyt Edita Ladirićnek hívták, és a Goran melletti házban lakott. Figyelte Gorant, ahogy a tanítványok között sétál a kertben, és láthatott köztük engem is, bár fogalmam sincs, figyelt-e rám. Edita Ladirić abban volt csodás, hogy mindig olyan embereken, dolgokon akadt meg a szeme, amelyek az élet túlsó partjáról valók voltak, és nekem abban

az állapotomban mindenhez volt közöm, kivéve a partokat. Goran a kezembe nyomta az ikont. Ezt a feleségem festette, mondta. Lulu meg felkiáltott, hogy igen, mikor a fiamat vártuk. A többes számon elgondolkodtam, mitől lehetett más a várakozás, és mi volt benne mégis valamennyire vagy teljesen ugyanaz. Egy férfi, akiről azt képzeletem, úgy szívja a pipadohányt, hogy a körésereglenek a szentek, és csupán annyi a vágyuk, hogy a közelében lehessenek, mikor kifújja a füstöt. Az egyik tanítvány a kép fölé hajolt, a szivaccsal a festékesdobozból tunkolt, majd kenni kezdte az alak körül a színt. Hirtelen megállt, felkapta a fejét, messze voltam, nem láttam, mi, de a mozdulatából arra következtettem, valami baj történt. Kérdőn fordult Goran felé, az meg ki sem vette a pipát a szájából, csak foghegyről vetette oda, miközben a bal kezével legyintett egyet. Hagyd a picsába, jó lesz az.

Vannak emberek, akik a jelenlétükkel tanítanak. Egy-egy mozdulat, máskor a megszólas módja nyit ki világokat, tisztít ki területeket, amelyeket korábban teleszórt homokkal a szél. A fiú arca felragyogott, és az enyhülésben láttam valaki újat megszületni, láttam azt a fiút, ahogy végre bátran húzza végig a szivacsot a vásznon. Én meg csak szorongattam az ikont a kezemben, bambultam magam elé, de közben a kettejük közti vibráló teret figyeltem, hogy teremti meg egymásból két ember a legtisztább különállást. Évekkel később, amikor Goran festményeit kezdtem retusálni, és egyesével készítettem ki az ecsetet, az oldószert, a vattapálcikákat, eszembe jutott ez a kép. Hogy milyen ostoba voltam. Mert Goran minden tanítványával engem tanított, hiszen akkor már kiválasztottuk egymást. Az út pontosan addig volt közös, amíg mindketten egymást akartuk magunk mellett tudni. Én tőle akartam tanulni, ő engem akart tanítani. Ez nem ott dőlt el a kertben, és nem is az első találkozáskor. Sokkal hamarabb, sokkal később, végül is nem számít. Edita azt mondta volna, ismer egy utcát, tud egy házról, amibe be kell mennem, és tudok valakiről, mondta volna Gorannak, aki jóideje készülődik hozzád. De Edita néma maradt, Edita a partokról nem beszélt, csak mosolyogva figyelte, hogyan nyaldossák a hullámok a szirtet. Úgy képzelem, Edita boldog volt. Mert boldog vagyok én is, hogy végre hozzálátok a retusáláshoz, csak még pár pillanat, néhány mély levegővétel, amíg az aranylapokat kikészítem magam mellé. Edita végre minket lát, az utca csendes, a régi lakóházak folyosóin nem téved el, megtalálja a kulcsot is. Krakóban épp alkonyodik, az újvidéki Atina kávéházban az az óra megáll, én pedig újra nyerek időt, hogy végigmehessek az Ulica Miodowán.

3.

Vigyázz vele, Joanka, az valakinek fáj. Már az asztalnál ül, a lábaival harangozik, odakint viszont egyre csitul a kondulás. Lassan elered a hó, és a függöny levélmintáin túl mintha pihetollakat látna, ahogy valaki odafent rázza a mesebeli dunnát. A feje fölött hajtja a levegőt az ólomkarika, de a kanálban tükröződve veszi észre. Torz és lassabb a mozgás, amivel az ezüstben körözni kezd, akár a lába a szék előtt, végeláthatatlan kétségbeesett forgás önmaga tengelye körül. Nincs semmi abban a kanálban, Jolka mégis beleszédül, hátrafelé kezdi el húzni egy olyan erő, amelynek a jelenlétére nem készült fel. A nyaka hátracsuklik, a szeme fennakad, zúgni kezd a füle, most már minden rendben van. A test eldől, a test nem zuhan tovább, érzi maga alatt mindazt a tartást, amit addig önmagában hiába keresett.

Az Atina kávéház hatalmas üveglakain megcsillan a fény, bent a tükrök villantják vissza, épp csak egy női tekintetre utaló csönd születik meg benne, olyan, amire nincs férfi, aki rákérdezzen, mert túlságosan vonzza magához, hogy tudja, el kell taszítania. Úgy, mint a leggyengébbeket, mint az életképtelenné vált rugalmatlan térdet és bokát, amivel az emberek úgy járnak be a tereket, mintha az utolsó utáni pillanatban képesek lennének beletaposni a legszebb bogarakat a betonba. Ott aztán kihajt a szív. Novi Sad, New York, Praga, nézi a feliratokat az órák felett a kávézóban, egymás mellett futó mutatók.

Krakkó nincs, pedig benne csak Krakkó létezik, annak a városnak van csak ideje mindarra, ami az életről és a halálról beszél. A mai napig nem tudom, mi igaz belőle. A pályaudvaron még látni a lemeszelt síneket. A halottakra azzal a fehérséggel emlékeznek, virít a vasrúdon a méz, mint a kenyéren a penészvirág. Goran egy pillanatra megáll, látszik, elgondolkodik. Hogy elmondhatja-e bárkinek, mindazt, ami történt. Megérti-e bárki. De ha nem mondja, és ő menekül el, akkor újra elmenekül, mint egész addigi életében mindig. Kell legyen egy pont, ahonnan ugyanaz másképp látszik. Ahol az emberi gonoszság és rettegés végre nevetséges túlzás lesz. Mint mikor a hegyre érsz fel, vagy megfordulsz a tó körüli úton, és a naplemente ellenfényében elvakít a fény, folytatja. Emlékszem, felöltöztem, gatya, zokni, nadrág és ing, pulóver, aztán bakancs, sapka, sál és kabát. A konyhaablakból láttam, szitál a hó. A zárban megszorult a kulcs, a kerti kapu nagyot nyikordult, de arra fogtam, a telihold és a hó most mindent sokkal élesebbé tesz. A fáradtság miatt pedig én is érzékenyebb vagyok, csontig hatol a hideg, és metsző, szívet szeletelő a holdfény. De persze ez faszág. Ez az, amit utólag pakolok rá, és mint minden ilyen, tömény hazugság, el ne higgy belőle semmit. Csak az út volt igaz a sínekig, hosszan a Miodowán, aztán lefordulni a Starowislára, végig a Westerplattén, ami már az állomáshoz vitt. Naponta tettem meg ezt az utat. Minden utcaő ismerős volt, délután vagy este ugyanerre vissza, akkor egy másik arcát mutatta a város. Reggel egyszerre volt harsány és kába, hirtelen mozdulatokkal és bámészan lassú tekintetekkel teli, hazafelé sétálva inkább magamra emlékszem. De ebben a havazásban mégis elértem a síneket, és mivel alig volt ember a peronon, arra gondoltam, lekéshettem, és rövid fejszámolás után úgy döntöttem, akkor kísétálok a vágányok között a későbbi vonathoz. Nem is értem, mi történt. Azt a szót, hogy töredékpillanat, sem értettem addig, hogy milyen, amikor tényleg megszűnik minden, és így megszűnik az idő is, amivel mindazt mértem addig, amiben ott felszámolódtam. A testem ott kellett legyen, mert valaki bennem hirtelen rántással a kavicságyra vetette azt, és a sapka is leszállt a fejemről. Az a mindent felülíró fehér fény mégis boldogsággal töltött el. Nem tudom, milyen gyors a gondolat, de a töredékmásodpercnél gyorsabb, mert rajtam átfutott, hogy akár maradhatnék is.

Mint az a fiú, akiből ugyancsak fehér folt maradt a sínen, és akinek a levele évekkel később került elé. Korábban keserű irigységgel lett volna tele a szívem, de a szavak olyan tiszták voltak, és én is annyira más. „Vonat elé ugrottam, mert nem bírtam az étellel. Túl sokat féltem. Szeretném viszont, ha tudnátok: én nem voltam soha áldozat. Velem nem bánt el az élet. Egyszerűen nem bírtam el az étellel. Annyi mindent tettem volna. Félttem. Félttem.” Először éreztem azt, hogy minden rendben van. Neki végre könnyű, mindaz a szenvedés, ami rám még vár, őt már elengedte. A szégyen ezután jött, és fel is számolta az irigységet, mert beláttam, mindez összehasonlíthatatlan. „Nem ti választottatok en-

gem, hanem én választottalak titeket, és én rendelvek titeket, hogy ti elmenjetekek és gyümölcsöt teremjetekek, és a ti gyümölcsötök megmaradjon: hogy akármit kértekek az Atyától az én nevében, megadja néktek.” Az, ami elrántott, és felszedette velem a földről a sapkát, az kell, hogy végre elcsendesítsen. De az örület még csak ezután következett. A visszaút, ahogy a fényben bevillan az is, én mindezt álmodom, hiszen valójában még csak hajnal három van. Három órák van indulásig. Benyúlok a zsebembe, kesztyűn át érzem a kanalat. Elmosolyodom. Hannah. Biztos ő rejtette el játszásiból. A konyhaasztalnál órákat töltött el azzal, hogy maga elé rakta, és abban figyelte a forgást. Mosolygott, mint a legszebb angyalok. Pedig hiába festettem annyi ikont, tudom, hogy mindez ábránd. Az angyal inkább csak egy mozdulat, aminek hirtelensége leverte a fejemről a sapkát. Az áldozat, ami bennem született meg, hogy talán van még mód minden pillanatban szétezúzni a félelmet. Apró szemcsékké örölni, amihez képest sosincs késő. Amely minden pillanatban most van, mint a zsebemben vagy a konyhaasztalon az az ezüstkanál. Ami Hannah kis meleg kezét elhűti, mint vasárnap délután a levest a keresztthuzat, holott csak be kellett volna hajtani az ajtót. És akkor Hannah keze sem hűlt volna ki, nem kellett volna rejtegetni, majd hazalopni a kanalat sem.

Hazaérve a kertkapu megint nyikorgott, a kulcs viszont könnyen fordult. Levettem sálat, sapkát, kabátot, a bakancsról levertem a havat. Visszafeküdtem az ágyba, azonmód ruhástul, pedig tudtam, hogy össze fogja koszolni a lepedőt a leolvadó hó. De nem érdekelt. Fogalmam sem volt, ugyanis, mi történt, megtörtént-e mindez. A nedvesség reggelre felszáradt, és bár a ruha keménnyé hűlt rajtam, foghattam arra is, hogy kitakaróztam éjjel. Hannah egy másik álmom volt, amiben ezüstkanállal játszott egy kislány, miután órákon át gyalogolt, hogy hazahozhassa végre. A test eldől, Jolka, látod, ez a feltámadás, hogy aztán az Atina kávéházban mégis tovább billent a nagymutató. Nekem mindebből viszont csak a szétszalázódás maradt. A rettegés, hogy vajon kimentem-e elé. Vajon nem ő lett-e meszes, mint a legkeményebb vizek.

Hannah Zinger akkor jelent meg először a meséléseiben. Az ikonokról akartam kérdezni, de ő nagyon sokáig csak erről a lányról beszélt. Meg akartam tanulni a színeket, az ultramarint, az okkert és a cinóbert, hogyan rak fel egymás után annyi réteget. Miféle alázat van abban, hogy ő csupán közvetítő lesz, egy tér, amin áthalad az ige, hogy az anyaggal egyesülve végre elkezdjen beszélni. Egészen addig túlzásnak tűnt, amíg eltelt az a rengeteg Goran nélküli év, és felkértekek, restauráljam a képét. Előtte már ezer és ezer mozdulattal mostam ki a festéket az ecsetből, de ott volt egy pillanat, amikor valami történt. Láttam kioldódni az ultramarint, aztán az okkert, cinóbert, belőlem pedig egy apró sikoly szakadt fel, hogy hiszen ezt kerestem. Körülöttem semmi nem változott, az orfűi tó ugyanolyan

mozdulatlan volt, hiába eveztek rajta a vadkacsák. A mozdulatlanság semmiben sem különbözött a verdeséstől, és láttam Gorant, ahogy a kép felé fordul, és a vállával kitakarja a napot. A fekete Madonna színei ott úsztak a tóban, de bennem addigra már összemósódott Leonardo hermelinjével, ugyanaz a mély szomorúság mindkét nő tekintetében, és a Kisjézus és az állat között sem láttam semmi különbséget. A támaszkodás, a másik testre feszített bizalom, mint erőtér, amiből szótlánul sétáltunk ki mindketten.

Ezt tehát már tudtam. Akkor kezdtem el érezni, a megfogadás pillanatánál százszor szebb a fogantatást megelőző, amelyben még ott van mindennek a lehetősége. Az az út, ahogy Goran végiggyalogol a Miodowán, Hannah az Atina kávéház órái szerint pár száz évvel korábban kutatja fel az ezüstkanalat. De aztán a csöndek. Mindegyik csönd ugyanaz. Szépen sorban felszámolja a hangokat, aztán a képeket is egyesével. A képkockák közül ezt a kettőt engedem el legnehezebben. Ahogy a vadkacsák eveznek, mélyül a tó, legalábbis így képzelem, mintha beledólnék. A napba öltözött asszony, mondják róla, de úgy gondolom, abban a fogantatás előtti töredékpillanatban minden nő napba öltözik. Fiút szülnek, akit egy hétfejű sárkány el akar nyelni, de a gyermeket egy angyal Isten elé viszi, az asszony pedig sasszárnyakat kap, hogy a pusztába meneküljön 1260 napra. Lassan elérek oda. A sárkány vizet okád utána, de a föld elnyeli a vizet. Ezután a sárkány az asszony gyermekeire támad. Végül Mihály főangyal és angyalai legyőzik. Így szól a legenda, de mondom, az angyal inkább csak egy mozdulat. Kerestem a kígyót a képen, akinek széttiporja majd Mária a fejét. Mindazt a félelmet, amiről a búcsúlevélben olvastam. Ha nem találkozom Gorannal, soha nem tudom meg, hogy van kígyó, hogy a feje széttagozható. Mert mind a hét bennem tekeredik, és amíg az ecsetet mosom ki, szép lassan elviszi a saját maga által kiokádott víz, a tó. Ami utána jön, az a vakság meséje. Ugyan. Még csak most kezdek hozzá a képhez.

4.

Hannah, indulj el. Hannah, indulj már el. A macskaköveken még ormótlanabbnak tűnik a cipő. Este nyolcra a Jakuba utca teljesen kihalt, október közepe van. A cipőmet nézem, ami igazából az apámé, és alatta a pocsolját. Rettentő dühös lesz, ha átázik a talpa. És azért is, hogy ebbe az utcába futottam, pedig olyan világosan megmondta, hogy soha ne merjem ezt tenni. De hát honnan tudná meg. A cipőben másfélszer elfér a lábam, emlékszem, amikor még az övén volt. Azért is örültem neki, amikor nekem adta, mert arra gondoltam, muszáj, hogy a belső bélés megmutassa, apa talpának melyik része keményebb, melyik puhább. Hátha eltanulja tőle az enyém is. Hátha lesznek olyan foltok, melyekről tudom, hogy hol és mikor keletkeztek. De most csak a bumfordi orrot figyelem és a pocsolját, a pocsoljában pedig a lámpafényt. Ugyanaz az aranypor szítál a vízbe, mint apám arcára, mikor az óra fölé hajol hat évvel korábban, és ugyanaz nyolc évvel később a vagonban, rám. Vékony fénycsóva törik meg a fémkeretes szemüvegen, a bőre szoborszerűen sima, és a fénytől olyan sugárzóan szép is, bele kellene csípni, megnézzem, él-e egyáltalán. A lábaim harangoznak, egyre gyorsul a két vádli, igazából ezek már ellipszisek, de ezt a szót én még nem ismerem, két karika a lábaim között, kergetik egymást, de arra nagyon-nagyon figyelek, soha ne érjenek össze. Mint egy kerékpár kerekei. Ilyenkor el szoktam képzelni, hogy mi lenne, ha felemelkedhetnék, és ha elég erősen koncentrálok, sokat sikerülne. Örvény keletkezik, óriási erők feszülnek nekem, először attól félek, szétszakítanak, a zuhanáshoz lehetne hasonlítani, de persze az sem tudom, pontosan milyen, és aztán az egész az ellenkezőjévé válik, mintha tükör elé állnék, és akkor az a zuhanás felőlök, eltaszít magától, és ugyanakkora erővel kezdek felfelé repülni. Apa nem néz fel, belebújt az órába, de szeretem, amikor dolgozik. Olyankor csak az enyém.

A cipőben mezítláb van, két pipaszár lába csak arra jó, az a cipő még hatalmasabbnak tűnjen. A kabát is lóg, bár az ujját felhajtották, abból csüng esetlenül a jobb kezében lé-

vő ibrik. Mélységesen csalódtam benned. Hannah maga elé néz, mintha egy akkora pontot talált volna magával szemben, ahol kifér, ahonnan ezáltal elmozdítható minden. Csak annyit kértem, vidd el ezt Czopékhoz. Azt hittem, lehet számítani rád. Az a pont nőni kezd, minden szóközti szünetben egy méretet legalább, Hannah most még nem érti, bizonyos pontokat majd addig fog nézni, míg lebegni kezdenek, aztán megkettőződnek, kijelölve egy utat, amin végig kell mennie. A csörrenésre riad, az apja a falhoz vágja a kanalat. Ettől mindig úgy tudott félni. Biztos volt abban, Izaak nem bánthatná, de a düh, ami ilyenkor alakot öltött, csontjáig kimerevítette a kislányt, és napokkal később is szakadoztak a mozdulatai, ha az úttesten át kellett mennie. Nem volt íve a vetkőzésnek és a mosdatásnak sem, darabosak lettek a mozdulatai, mint az apjáéi, amikor a földet hányta a sírra anyja halálakor. A düh íztelen, ezt akkor megtanulta, és erre gondolt most is, a kockaköveken állva. Pedig szerette az esős őszi estéket, amikor a szemetelés már elállt, és a pocsolják az egész várost alulról tükrözik vissza, és kitágítják a tereket, a falak megnyúlnak, az utcasarkok elgörbülnek – mintha fellélegezne Krakkó. Boldog a víztől, boldog a benne lévő kövektől, és most attól is, hogy itt ácsorog ez a tizennégy éves kamaszlány. A cipőjét nézi, a lábak inkább gyufaszálra emlékeztetnek, mint bármi másra, és végképp nem bőre, húsrá vagy izomra, de nem látja a kezében azt a csajkát. Csöpög még belőle a tej. Tudod, hogy várta Pan Czop. Hannah most ordítani tudna, hogy nem direkt öntötte ki, talán ha nincs késésben, talán ha nem esik az eső, ha nem kell kabátba bújni, vagy ha elég lett volna a szandál – és ha Krakkó nem Krakkó. Vagyis ha a kockakövek között nincsenek akkora rések, hogy abban elkerülhetetlen legyen, hogy felbukik. Mert most az összes tej vidáman csorog a Jakubán, a Jozefáról jut majd még a Krakowskára is pár csepp. Persze ez az apját mit érdekli. Pedig olyan szépnek látta a tej útját, és arra gondolt, akkor talán mégsem lehetett akkora szüksége rá Pan Czopnak, ha az Isten hagyta, hogy ő felbukjon a saját lábában, és az a fehérség ilyen szépen folyik. És hagyja most is, hogy ne bírjon megmozdulni, csak nézi azt a pocsolját, a tej már egészen elkeveredett a vízzel, elkerülte azt az időt, amikor felitathatta volna.

Aztán nem értette, mi változott meg. Eddig előtte ilyet soha nem csinált. Évekkel később ugyanilyen földbe gyökerezve állt, ahogy szirénázva végighajtott a Platz Nowyn a mentőautó, ha érte jönnek, se csodálkozott volna jobban. Nem volt abban a testben semmi élet, csak valami súly, ami ugyan emberré tette, de ezáltal folyton figyelmeztette arra, mindaz,

amit megbocsájtani készül magának, mindaz, amit a szeretetről gondol, pont olyan esetleges, minthogy felbukik-e a saját lábán egy este, kezében a tejjel. Nevetséges minden botlás. És akkor fogta ő is a kanalat, és hozzávágta az apjához. Gyűlöllek, csattant fel, és kirúgta maga alól a széket, közben még hallotta, ahogy a kanál földet ér. Nem telik el hét év, ahogy majd ott kuporog a vagonban, és mondogatja, nincs kanál, nincs kanál, ne felejtsetd el, Hannah, nincs kanál, és tej sem volt a csuporban. A kabát ujjá sem könyékig ért.

De most nem gondolkodik, csak abban biztos, ezt ő nem bírja, hogy Izaak így nézzen rá, hogy a halk és lassú mondatok innentől napokra beköltözzenek. Mert átélt már ilyet, hogy Izaak nyelve egy idegené lett, hallotta a mondatokat és értette is, de a jelentés állandóan megkérdőjeleződött. Izaak csak annyit mondott: Hannah, add ide, légy szíves, a vajjat, vagy Hannah, ma később jövök haza. A leghétköznapibb mondatok mögött elviselhetetlenné vált a feszültség, és ez a súly csak arra jó volt, hogy emlékeztesse, a mindennapi rutincselekedetek volt, hogy valaha valóban tiszták voltak és üresek, és abban boldogság lakott, nem úgy, mint most. Mert most mindenre nagyon kell figyelni, a hogyanokra és a miértekre: hogyan tér el a szokásos hangsúlytól, ahogy a vajasedényt veszi át, miért veszi fel aznap este a vastagabb kabátját, vajon tényleg maga sem tudja, akkor mikor jön haza, vagy csak nem mondja. Mert Hannah olyan lány, aki nem érdemli meg, hogy az apja korán érkezen vissza hozzá.

Akkor már évek óta külön aludtak. Ha az egyik kezével ad, a másikkal elvesz a Jóisten, Hannah ezt az apjától tanulta, mikor a palatábláért és az írószerszámért cserébe eltiltotta tőle önmagát. Azt hitte, ezt csak úgy mondja, elképzelhetetlennek tűnt, hogy egyik napról a másikra az ő fekhelye ezután nem a férfi mellett lesz, a párnája nem Izaak vállöve, és a paplan alatt nem fonják be egymást a lábaikkal, karjaikkal. Nem emlékezett, mikor volt az első alkalom, de ha éjszaka felriadt, Hannah közelebb húzódott, és Izaak magához szorította a vékonycsontú lányt. Kósza emléke volt arról, hogy nem értette, mi az az erő, ami mellette egyre keményebb, mi az, amihez, ha hozzáér, az apja felsóhajt, és ugyanolyan végtelenül lassan szívja be a levegőt, mint mikor azt mondja: Hannah, csalódtam benned. Izaak talán nem is volt ébren, annyira lassúak és ösztönösek voltak a mozdulatai, amivel magához húzta a kislányt. A jobb kezében annyi gyöngédség volt, mintha üvegből lenne a másik test, és vékony ezüstszálon kellene végiggörgetnie, meghazudtolva a föld törvényeit. Megfeszültek a lábizmai, a közeli erőkből félrebillentették fejüket az őzők, ne lásdák, mi történik köztük. Hannah egyre izgatottabb lett, nem értette, mi történik, de érezte, valami fontos és nagy dolog, hogy attól függően, mit és hogyan csinál, apa ezután egészen másképp gondol majd rá. Izaak a bal kezével a pizsamájába nyúlt, és megszorította a farkát, Hannah mindebből nem látott semmit, hisz vaksötét volt, és arra gondolt, akkor talán lehet, hogy mindez nincs is, nem történik semmi, ő álmodik, és az apja ugyanazt álmodja, és ez a legszebb és legtisztább dolog, ami történhet. Kinyitotta a száját. Az elfogódottság olyan, mint a víz és a hullám, Hannah fejében most hullámok indulnak meg, a feje stabil pont, de abban mégis jobbra, balra ringatózó víz van, hallja a kotyogást is. Izaak egyre szaporábban szedi a levegőt, Hannah pedig egészen különös, új zibbadást él át, nagyon kell sietni, erre gondol, hogy most nagyon itt kell lenni, hogy le ne maradjon arról, ami történni fog. Forró pára van a paplan alatt, sosem gondolta volna, de a meleg belélegezhető, kitölti az egész testét, a csontok langyosak már, mint a kályha egy héttel később, amikor beáll a hideg. Fogalma sincs, mi lesz az, de érzi, Izaak nemsokára nagyon-nagyon boldog lesz, nem tudja, csak érzi, hogy mitől, és ezt most az apja neki köszönheti, és ő emiatt ujjong, és kiabálni támad kedve, hogy: Végre, végre, látom apát nevetni, nem is nevetni, inkább csak azt érzem, hogy egyszerűen kicsordul a szíve, és anya is itt van, anya bennem van, anya hosszú barna haja szétterül, az lesz a paplan, ami alatt én végre boldognak érzem magunkat.

Egészen addig, amíg írószekert nem kap, mert Izaak mintha álomból ébredne, a palatábla mellé egy mondatot is ad: És mától saját ágyad lesz. Úgy mondja, hogy annak örülni kellene. Nem azt, hogy külön alszunk, vagy hogy ő máshol fekszik majd le. A szavakon túli együttlét átértelmeződik, az érintés értelmét veszti, akárha sosem lett volna. Hannah nem érti, és napokon át a sötétséget nézi, hátha kiszűrődik valahonnan az a fénycsík, amiben azok a porszemek olyan ismerősek voltak, apa arca abban a fényben, apa szoborszerű-

sége, az arc érinthetetlensége, amiben Hannah mégiscsak meglátja az anyjáié mellett a sajátját. És olyankor a tükrőben azt figyeli, egy kislány végigsimít a homlokán, le az arccsonton, a nyakon és a mellcsonton is tovább az aprócska mellekig.

A szobában egy kép sem volt az anyjáról, Izaak egy hirtelen mozdulattal emelte le a falról, ne legyen semmi, ami a feleségére emlékezteti a lányán kívül. Volt idő, amikor megtanulta átkozni az Istent, aztán kétszer ennyi időt töltött az engeszteléssel. De a megbocsátással mindig bajban volt, ő maga sem hitt benne. Egyszer lehet elmenni tőlem, kiáltotta akkor este is, amikor Hannah hozzávágta a kanalat. És emiatt nem mozdult Hannah a konyhából, pedig iszonyú indulat töltötte ki a szívét. Arra gondolt, megint a Jakubába megy, hátha visszapörgetheti az időt, hátha felitathatja a tejet a csatornából. A Krakowska utca felé hiába lejt a föld, kell, hogy legyen valami, bármi, ami segít, hogy ő átbillentse a folyót a kockakövekkel együtt. De csak egyszer látta korábban Izaakot ilyennek, amikor azt a táblát kapta tőle, és emiatt sokkal erősebb lett benne a gyűlölet önmaga iránt, hogy hát akkor az életben minden körkörös, mint a lába az asztal alatt, miközben karikákat formál.

Hannah Izaak számára a vezeklést jelentette, egy tükröt, ami naponta arra emlékeztette, volt egy pillanat, amikor ő ennek a léleknek a halálát akarta. Mindent megpróbált, hogy elfeledkezzen arról a mondatról, amit tizennégy évvel ezelőtt ejtett ki a száján, és most, hogy Hannah hozzávágta azt a kanalat, a düh egy pillanatában mégis volt józanság. Eszébe jutott, hát akkor ez most az, Hannah most visszaemlékezik, bár maga sem tud róla. Nem igaz tehát, hogy elfeledkezne bármiről is a test, nem igaz, hogy ez az aprócska lány, ne tudná, ne hallotta volna, ő mit kívánt akkor éjjel. De én azt akarom, hogy te maradj életben. Megint a mondat fényesebb arca, mert mondhatta volna, hogy nem akarom, hogy ez a valami itt maradjon helyetted, csecsemő vagy magzat, a nevét nem bírta kiejteni a száján. Hannah. Nézett fel az ágyból a felesége, Hannah, és ezt jobb lesz Izaak, ha megtanulod, és elfogadod, hogy én akartam ezt. Izaak, én vagyok a világon a legboldogabb, hogy anya lehettem. De a férfi ekkor már zokogott, és artikulálatlan hangon vinyogott, mint a legrémültebb állatok. Miért büntetsz engem, Isten, mit vétettem ellened.

Szeretlek, Izaak. A nő haja csapzottan szétterült, látszott, hogy irtózatosan elfáradt. Kérlek, engedj el. Nem tudsz megmenteni, és én azt akarom, hogy ez a gyerek éljen. Azt akarom, hogy Hannah éljen. Te pedig segítsd őt. Mert olyan szép lesz. A vénasszony ekkor lépett be a szobába, Izaak elfordult, és a kezébe temette az arcát. Hallotta, hogy az öregasszony a mosdótálcához megy, hallotta a rongyot is, és hallotta a csorgó vizet, de a csurgásra nem akart figyelni, tudta, ha ezt most megteszi, ezután minden későbbiről ez a pillanat fog eszébe jutni. A felesége arcát fogja látni mosakodás közben, minden áldott nap, ha a hónalját nedvesíti meg, vagy az arcát frissíti fel ébredés után. Ezért nem vette észre. Azzal volt elfoglalva, hogy ne emlékezhessen, se a vénasszonyra, se a vízre, miközben az ágyban fekvő feltápáskodott, és elvette a kést az asztról. Az ágy nem nyikorgott, a deszkák minden egyes szála megkeményedett, hogy aztán arra figyelmeztesse Izaakot, az életben ezután ne legyen egy perc sem, hogy véletlenül magába feledkezik. Hogy megtanulja, olyan nincs, hogy valaki eltakarja a szemét. Ember embert nem tud megmenteni. És a feleségének tényleg annyi volt a dolga, hogy Hannah a világra jöhessen, és csak magára lehet dühös, hogy akkor talán nem akarta megismerni, nem akart rá figyelni, hogy nem vette észre, ő a kilenc hónapnyi készülődésben sugárzóan szép lett, és most a leggyönyörűbb, mert a legboldogabb. Most, miközben ezzel az erővel küzd a lába között, hiszen ez az erő még nem pontosan Hannah, inkább Hannah révén születik meg, miközben a felesége testét formálja. A vörös szín akár lehetne olyan, mint a tej, egy vékony csíkban fut végig az utcán, ha ennek a nőnek a teste egy utca lenne, amit a Hannah nevű kislány most kezd el bejárni, hogy megszülethessen a végén. A Jakuba kint csöndes, egy hétköznapi este ez, valahol gyertyát gyújtanak, egy öregember felkel, kibotorkál a sötétben, vizelni kezd, a szomszédban egy kislány kerékpárral álmodik. Hannah Zinger most fog megszületni, miközben az anyja elvágja a saját torkát.

Az öregasszony csöndesen és szaporán mozgott azután, hogy a fehérbe vörös veyült. Egyedül maradt a halott asszonnyal, és a testbe zárt gyerekekkel. Bilincsként tekeredett Hannah nyakára a köldökzinór, és egyre fojtogatóbb volt odabenn, az addigi biztonságot

és életet adó mélység feneketlenné vált, a sötétség pedig rettegessé, mert hiába kereste volna a porszemeket és a fénysugárt a csíkban. Nem szállt semmi, csak zuhant. Izaak, hol vagy?

Valaki, akinek nem kellett volna megszületni. Hannah az, akinek nem kellett volna megszületni. Valaki, aki miatt egy másik ember úgy döntött, az életét adja. Egy nő, aki úgy döntött, Hannah megérdemli, hogy érte az életét adja. Valaki, aki miatt egy férfi álmatlanul forgolódik egy életen át, és beszélni kezd hozzá már az anyja hasán belül. Hannah miatt majd Izaak egész életében álmatlanul fog forgolódni, mert megszólította a felesége hasát, és az növekedni kezdett, válaszokat formált. A legkegyetlenebb majd azt elviselni, hogy ő mégis és örülni megszereti a lányát. Arról senki sem tehet, hogy amire vállalkoznak, egyikük sem képes. Meghalni még csak-csak, de persze ebből is milyen utak lesznek? A paplan alatt sötét és fojtogató a lélegzetvétel, ami valaha a hitvesi ágy izzadságát nyelte, és visszatartotta, hogy minél hosszabb legyen az a néma óra, amíg Izaak először életében felfedezőútra indul a felesége testén. Abba a némaságba szeret bele Hannah, amikor úgy dönt, élni akar. Emiatt egy életen át küzd azzal, ha Izaak megnémul, hogy Hannah végigjárhassa az útját. Pedig csak néhány néma óra, de Hannah úgy érzi, közben életek telnek el, nézi, nézi az apját az ellenfényben. A kanál a földön, és nem történik semmi. Csak rajta vesz erőt valami rémületféle, hogy mit csinált. Csak boldogok akartunk lenni, ismételné anya hangján. ■ ■ ■

■ **Csobánka Zsuzsa** (Miskolc, 1983): költő, író, kritikus, magyar- és drámatanár, a kortárs irodalmat kutató PhD-s az ELTE-n. Jelenleg Budapesten él. Legutóbbi kötete a Kalligramnál: *Majdnem Auschwitz* (2013).

Cenzúra alatti

S okáig valóban nem jártam utána annak, amit a nagyanyám olyan sokszor hajtogatott, hogy az ember valaminek születik és nem valamivé lesz. Ezért aztán nem válthat hitet. Mert ha válthatna, akkor válhatna. Elfogadtam zsörtölődésként, házastársi morgolódásként, nem gondolkodtam rajta. De mostanában, hogy már nem tudunk annyit beszélni, és helyette is ott ülök a templomban, elnézem az embereket, néha reggel, máskor délután vagy kora este, ahogy beülnek és a maguk ritmusában imádkoznak, szót váltanak Istennel, fiatal lányok, idős, svájcisapkás férfiak és az elmaradhatatlan öregasszonygárda, a minden időben, minden korban ugyanazt jelképező, kortalannak és kimúlhatatlannak tűnő öregasszonyok, akik körül rend van, fénylenek a kiskanalak, és még a konyhaablak kihaladt szúnyoghálóján betévedt legyek is, könyvespolcuk Jókaitól és Mikszáthtól roskadozik, de ott van tizennégy kötetével Benedek Elek is: *A nagy magyarok élete*, „nemesen élni, okosan cselekedni, s ha kell, bátran meghalni a hazáért: erre tanít a nagy magyarok élete”. Kezükön a karikagyűrű, a mívés foglalatú köves gyűrűt csak ünnepekkor húzzák fel reumától csomóssá vált ujjukra. Nyakukban vékony aranyláncon feszület. Lenézésük a világ és a férfiak iránt általános. Nyilvánvaló, hogy katolikusok.

De nem tudhatom, annak születtem-e. Biztosan annak születtem, vagy hatalmi kényszer, esetleg meggyőződés, vagy talán munkahelyi és társadalmi bizonyítási kényszer hajtotta, vette rá anyjukat-apjukat, esetleg nagyszüleiket, hogy hitet váltsanak. És, mint ahogy a hirdetésekben a rábeszélők hajtogatják, egyet fizet, kettőt kap alapon, nevüket is magyarosították.

A nagyapámat, amikor eljött Aradról, Kiss Péternek hívták. Viszont a legjobb barátját, aki után nyolc hónappal később Budapestre jött, nem hívták egész életében Jermann Pálnak. Nem tudom, ha nem a dédanyám neve Naclight (Mária) és a dédapámé Kiss (György), hanem fordítva esik, akkor vajon mi volna a nevünk?

Mély csalódás ért engem, mondanám inkább feneketlennek, de az valahogy nem illik a nyelvünkbe, akkor sem, ha ez fejezi ki leghívebben a lelkiállapotom. Tehát maradnom kell annál a bevett fordultnál, hogy mély csalódás ért.

Néha arra gondolok, nem vagyunk egyebek, mint a nyelv bevett fordulataival, kliséivel, közhelyeivel működő birkák, megyünk, csak megyünk végig az életen, amerre a kolompot halljuk, arra fordítjuk a bamba fejünket és bólogatva baktatunk. Irányt is a kolomp hangja szerint váltunk a rétnek nevezett szánalmas életünkben. És minden bajnak ez az okozója.

Elhagyott a szerelmem, mert jobboldali vagyok, ráadásul bigott katolikus. Azt hiszem, amennyire homályosan vissza tudok emlékezni a jelenetre, az külön vádként szerepelt,

hogy ideológiai szempontból meghatározható vagyok, pontosabban: úgy vagyok meghatározható, hogy jobboldalon állok. Ő nem ezt a kifejezést használta egyébként. Én kerestem ki a *Népszabadság* több számát átlapozva a szájber térben a megfelelő, szalonképes kifejezést. Olyan jelzőt egyébként nem használt rám, ami akkor jólesett, de így utólag igen csak bánt, mert elveszi annak lehetőségét, hogy jobban megértsem őt. Olyanra gondoltam, mint amilyent azok használnak a hozzá (a szerelmemhez) hasonlókra, akikkel a szerelmem engem azonosított: „büdös” és „rohadt”. Az, hogy bigott lennék, nagyon szíven ütött. Engem lányfejjel szült az anyám, aztán kiment Olaszba és ott él ma is, a férjének hentesüzlete van Triesztben, három gyerekük van, mindháromat megkeresztelték, volt elsőáldozó és bérnalkozó, ahogyan én is, miért volna ez bigottság? Rá is kérdeztem, hogy akkor az, hogy engem nem vetett el, hanem megszült, bűn. Úgy értem, azzal, hogy katolikus neveltetéssel házasság előtt szexuális életet élt, és ennek még bizonyítéka is lett, az bigottság? Vagy pedig az, hogy a nagyanyámék nem tagadták ki, hanem magukhoz vettek és szerettek mindvégig. Igaz, templomba is jártak minden vasárnap.

Voltak pillanatok, amikor gyűlölni kezdtem a nagyanyámat, mert azt éreztem, képtelen lennék magam is másként cselekedni, hogy az vagyok, akinek születtem, és egyszerre az is vagyok, akinek neveltek, de hogy annak neveltek, akinek születtem, és próbáltam ezt elmagyarázni a szerelmemnek, hogy náluk sincs ez másként, hozhatta bárhogyan az élet, a történelem, a náciizmus és Szálasi.

Azért kerültem a minisztériumba, mert ahhoz képest, hogy népművelőként végeztem, nagyon sokat tudtam egyéb dolgokról, ami előbb-utóbb kiderült rólam, és valahogy feljebb, előrébb lökött a pályán. Nem voltak ezek komoly előrelépések, csak apró moccsok, a külvárosi diákszálló nevelőtanári helyéről a Szabó Ervin könyvtár békásmegyeri fiókjához és onnan tovább. A minisztériumban megbecsültek, nem sok zavarom, de úgy éreztem, meg tudok kapaszkodni, talán előrébb is jutni, hogy amikor majd eljön az ideje, az életemre is figyelhessek. Elköltöztek a Reáltanoda utcából, a nagyanyám mellől.

Akkor még gyermeki lélekkel akartam Szabó Magda lenni, hittem abban, amit leírt, hogy magad is annyi vagy, amennyit megcsinálsz, persze ezt sokkal szebben, idézetbe csomagolva, tetszett nekem, tizenkét éves korom óta sokszor átlapoztam, és nem láttam abban semmi kivetnivalót, ha ezt meg is valósíthatom, már amennyire én képes vagyok, ehhez a minisztérium nagyszerű hely volt, az pedig, hogy talán némileg könnyebb életem is lehet, mint amit a könyvtárosi fizetés biztosít, szintén nem éreztem bűnnek.

De akkor még nem tudtam, mert nem olvastam utána, hogy az egyik legnagyobb magyar művész Imrédy Béla segítségével került a Magyar Nemzeti Bankhoz, ami az irodalomtörténetben nem akkora probléma, mint a szerelmem számára az, hogy én meg a miniszteriumba kerültem beosztottként. Voltak bizonyos pontok, ahol determinálva volt, hogy keresztezzék egymást bizonyos események, történések, és ez kihatott az emberek karrierjére, életútjára, hivatására, mert akkor nem volt választásuk. Erre az egyik legjobb példa Bajcsy-Zsilinszky Endre.

Akkor szinte térdre estem, úgy könyörögtem, hogy ne küldjön el engem, hiszen alapvetően ugyanazt mondja, mint a nagyanyám, hogy az embernek nincs választása, az ember valamivé születik és nem valamivé lesz. Jeges rémülettel éreztem a vállamon azt az apró taszítást, amiben több volt a megvetés és az undor, mint a fizikai érintés, tudtam, hogy gyűlöl és megvet engem, amiért ezt mondtam, én azonban nem fogtam fel, mi az a rettenetes nagy bűn, ami ezekben a mondatokban előttem rejtve marad, az ő számára pedig egyértelművé és világossá teszi, hogy méltatlan vagyok – nem csak a szerelmére, de még a figyelmére is. Egy pondró vagyok, és csak azért nem fog eltaposni, mert az ellenkezne az elveivel.

Akkor este, hogy hazamentem, kiderült, hogy a nagyanyámmal újra történt valami, másnap nem ment templomba, engem kért meg, hogy üljem végig a rózsafüzéért. Akkor még nem volt haragban Istennel. Nem arra kért, hogy mondjam végig, mert nem tudja, hogy nem tudom. De ültem végig, harminc perc.

Ezek alatt az üldögelések alatt, miközben elmondtam a magam imáit, eldöntöttem, hogy megértek dolgokat.

Azt semmiképpen nem akartam megérteni, hogy két ember egymás iránt érzett érzelmeinél, érzéki megegyezésénél fontosabbak lehetnek a meggyőződéseik, gyerekkoruk illatai, amit onnan hoznak, húznak magukkal, mindaz, amiről nem is tehetnek.

Én Valóban úgy gondoltam, nem tehetek arról, aki vagyok. Nem mintha akaratom ellenére lenne, hogy ilyenné váltam, a legkevésbé sem. Élvezettel töltöttek be az emlékeim, a mindennapjaim. És a legmélyebb kétségbeesés óráiban sem láttam más utat a magam számára, nem éreztem, nem találtam olyan belső impulzusokat, amelyek által másmilyené válnék. Minek tenném? Ez volt az első felmerülő kérdés. Minek tennék ilyent? Hiszen akkor már nem lennék ugyanaz, akkor már nem úgy borítanak egymást lelkem rétegei, hogy az neki éppen megfelelő legyen. Akkor viszont azt kell elfogadnom, hogy mi tényleg sohasem leszünk már együtt. Az, hogy egymás szemében lángot lobbantottunk, egymás testében annyi felfedezni- és becsatangolnivalót találtunk, mind-mind eltörlőd, szétmállik, szertefoszlik, semmivé lesz, mert – és mit mondjak, mit gondoljak, segíts meg Istentem, mit gondoljak, miért? Mert veled beszélgetek? Vagy azért, mert szeretem azt az idézetet, hogy „magad semmi sem vagy, tsupántsak annyi, mennyit népedért teendel”.

Ezzel kezdődtek a bajok, Szabó Magdával. Egy igazán kellemes, langyos, tavaszi délutánon sétáltunk a Dob utcából a lustán hömpölygő forgalom felé, úgy volt, hogy meg-

iszunk egy kávét, mielőtt hazamegyek. Én inkább végigtrappoltam volna a Kiskörút felé, hogy a Károlyi kertben üldögéljünk egy félórát, vagy amennyit, nem akartam embereket magam körül, körülöttünk, zsongást, zsbongást, megannyi arcot látni, mondatot hallani, ami egész életemben megviselt, idegenné tett, az ebben a szerelemben egyenesen elviselhetetlenné tette a szülővárosomat. Neki nem volt kedve üldögélni, úgy láttam rajta, inkább idegesitenék a kutyák, gyerekek és nyugdíjas öregurak, jobban ínyére volt az, hogy zuhogjanak köré a mondatok, megjegyzések, betekerjék, akár a fogyókúrázó nőket a folpack fólia. Ebből aztán egy kisebb feszültség adódott köztünk, amit nem akartam, végül is nekem mindegy, hol fogjuk együtt tölteni a délután maradékát, egyébként is olyan a maradék idő, mint az ételmaradék, odakapargatva egy lepattogzott zománcú kék lábas egyik oldalába, valaki majd csak megeszi, a kutya, a szomszéd macskák vagy én, kidobni nem illik, étvágy, gusztus már nincs hozzá, de valamit kell vele kezdeni. A maradék ilyen. A maradék étel, akár az idő, elrontja az ember hangulatát, legalábbis az enyémet. Az idő meg azért volt maradék – legalábbis bennem –, mert külön kellett válnunk, szét kellett rebbenünk, neki dolgoznia kellett menni, ügyeletes volt, ilyen a szakmája.

Ki akartam engedni a feleslegesen felgyűlt feszültséget, meg akartam szabadítani magunkat tőle, el akartam terelni a figyelmét, ezért mondtam, ahogy odaértünk a zsinagógához, hogy az a legnagyobb dolog egyike, amit én még gyerekkoromban olvastam a Szabó Magda regényében, hogy „magad semmi sem vagy, tsupántsak annyi, mennyit népedért teendel”. Nagyon megdöbbenett a reakciója: elrántotta a karját. Először azt hittem, nem érti, amit mondok, elkezdtem magyarázkodni, hogy hát Európa legnagyobb zsinagógája ez, meg a legszebb is, bár mindig ezt mondják, lehet, hogy nem is így van, olyan sokféle nem jártam a világban, hogy tudjam. Tudtam, hogy nem zsidó, ezért nem értettem a reakcióját. Találkoztam már olyanokkal, akik magától a megállapítástól, hogy ez Európa legnagyobb zsinagógája, idegesek lesznek, hogy talán azt akarom mondani, hogy túl sok zsidó él(t) itt?!

Mindig rosszul szoktam reagálni, megkeveredek, pedig nem erre neveltek, ahogyan Szabó Magda írja egy helyütt: „a reflexeknél is biztosabban működő udvariasság, mely egyszerre volt ösztönös és belenevelt”, mégis megkeveredek, vihogni kezdek vagy durva leszek, éles, sarkos, esetenként cinikus, ha meg visszakoyni akarok, jelezni, hogy rosszul értették a mondandóm, akkor sem hallgatok el udvariasan, hanem mondom tovább, mint ahogyan a hal rángatózik a konyhaasztalon, amikor már pikkelye sincs, a hasa fölívva, és a kopolyája kidurrantás után a folyosón szaladgáló gyerek simatalpú szobacipőjére ragadt. Ami azt jelenti, hogy bennem a reflex működik erősebben, nem a belém nevelt udvariasság. Dehogy, nem ezt akarom mondani, hanem azt, ami mindegyik, a városunkról szóló bedekkerben benne van, hogy ez Európa legnagyobb és legszebb zsinagógája.

Ez is pontosan olyan, mint amit mostanában szintén gyakran megkérdeznek tőlem, amikor megtudják, hogy a családunk vidékről származik, nem is vidékről, hanem az országnak abból a részéből, amelyikről tilos volt tudni, hogy az országhoz tartozott, megvan-e a könyvespolcunkon *Az elsodort falu*. Mintha az valami hittankönyv lenne. De ha az is, nem tudom, kinek az, a mi polcunkon soha nem volt meg, a megjelenése évében érkezett a nagyapám Budapestre és el is olvasta, nem rögtön, hanem húsz évvel később, amikor a munkahelyének köszönhetőleg rengeteg szabadideje volt. A családi fáma szerint a Broadway mozi első emeletéről egyetlen hirtelen mozdulattal dobta ki a világítóudvarra.

Pontosan úgy függ össze az én aradi, német-magyar és minden ágán katolikus családom története *Az elsodort faluval*, ahogyan összefügg egymással az a megállapítás, hogy aki azt mondja, a Dohány utcai zsinagóga Európa legnagyobb zsinagógája, az azt is mondja, hogy zavaróan sok zsidó él(t) Budapesten.

Engem ez azért bosszantott különösen, mert ebben a Szabó Dezső örületben mindenki azzal van elfoglalva, hogy a tiltott szerző mennyire művelt és széles látókörű volt, mennyire csodálatos, hogy annyira képtelen volt elviselni a Tanácsköztársaságot, hogy vidékre menekült előle, és milyen mélyen látó regényt írt a magyar sorstragédiáról, a kiszorított-ságról. És közben senkit nem zavar, hogy mennyire gyűlölte a katolikusokat. Ha már beszélnek. Különben meg tényleg sok zsidó élt Budapesten, számuk felülmúlta Franciaország és Belgium összes zsidó lakosának a számát.

Néha olyan nehéz megmagyarázni, hogy az ember mit akar mondani. Én igazából semmit nem akartam mondani, csak azt, amit mondtam. Felbámultam arra az óriási templomra, hagymakupolái belefűrődtek a kora tavaszi ég kékjébe, szép volt nagyon. Picit ha megszedültem volna, akkor belekapaszzkodhattam volna a kedvesem karjába, ez is olyan szép volt, titokban reméltem, hogy eljön velem a Károlyi kertbe, de nem akart, ebből feszültség támadt, és hogy ne legyen, hogy másról kezdjünk beszélni, azt mondtam, „magad semmi sem vagy, tsupántsak annyi, mennyit népedért teendél”. És hogy ez Európa legnagyobb zsinagógája, ő pedig elrántotta a karját.

Akkor pedig még valamit mondtam, mert bennem sosem erősebb az udvariasság és a csöndben maradás parancsa, zavaromban, fájdalmamban, ha menteni akarom a helyzetet, beszélek, beszélek, most is ezt tettem, akár az a hal a konyhaasztalon, mintha a saját durranó kopoltyújával együtt, egy ritmusra mozdulna: „nemrég olvastam a *Júniusi hétköznapot*, de nekem a *Budapesti kaland* jobban tetszett”. Énrám még olyan hidegen senki sem nézett. Beborult az ég is, elnémultak a villamosok, a schönbrunni park fáinál is szebbre alakított fácskák finom törzse kettétört. „Persze nagyon jó, hogy megírta, nagyon-nagyon jó, nem erre gondoltam, inkább a színvonalára.”

Csőndben baktattunk a Zenitig, megittuk a kávénkat.

Talán nem a Károlyi kertet kellett volna ajánlanom, hanem a Csendeset. De oda én nem megyek. Ebben makacs voltam. A Csendesbe én nem megyek. Pedig nagyon is szerettem volna, amióta újra megnyílt, titokzatos és elvarázsolt helynek tűnt, csábított bizsergető zenéjével. De nem mertem volna betérni, az ember valahogy ösztönösen tudja, hova való. Hova illik be. Vagy legalábbis honnan nem nézik ki rettenetesen.

A *kinézésben*, az étteremből, kávéházból való *kinézésben* Budapest mindig is élen járt, legalábbis úgy tűnt nekem. Ebből a szempontból egyaránt felüdítő volt máshol, más városokban betérni egy kávéra – akárhova, akármelyik kávéházba, étterembe. Kávéház-étterembe. Nem mondhatom, hogy túl sok tapasztalatra tettem volna szert, de azt biztosan tudom, hogy amikor először jártam Aradon, könnyen találtam olyan kávéházat, ahol nem merült fel velem kapcsolatban semmilyen plusz információ az odabent ülő és fogyasztó vendégek és a felszolgáló pincérek fejében. Nem foglalkoztak azzal, ki lehetek. Azt hi-

szem, nem érdekelte őket. És ezt én a kávéházi kultúra szerves részének tekintem. Igaz, hogy Aradon 1948-ban államosították az összes kávéházat, vendéglőt, cukrászdát, presztót, kocsmát, éttermet, de nem tudták államosítani a kisiparosi, iparosi, vállalkozói mentalitást – biztos vagyok benne, hogy ezt mondta volna a nagyapám, ha elkísérhetett volna. Mindig erre volt a legbüszkébb, Arad legyőzhetetlen, mindenén túl ható, megmaradó és a várost lakóival összetartó gondolkodásmódra, amelyben felolvadtak a különbözőségek és csak egyetlen dologban növekedtek, ez pedig az eladó–vevő viszonylatában történt. Az eladó – vegyes bolti, kávéházi, gyógyszerertári, cipészeti, áruházi, éttermi, varrodai, dohánybolti –, vagyis a boltoslánytól a gyógyszerészen és a pincéren át a suszterig, mindenkinek tudta, magáévá tette és mindenek fölött állónak tekintette azt az elvet, miszerint a kedves vásárló az atyáúristen, ha nincsen kedves vásárló, akkor éhen fogunk döglenni. Aki kávévet akar inni, az is vásárló, ha vendégnek is hívják.

A nagyapám szerint ezt mindenki pontosan és jól tudta Aradon, volt egy időszak, amikor talán Budapesten is embernek néztek minden embert, de ez állítólag nagyon rövid ideig tartott. A nagyapám arról az időszokról tudott csak mesélni – és mesélt is a nagyanyámnak, aki mindezt nekem adta tovább, akárha valami fogadalmat teljesítene be –, amikor ez már másként volt, nagyon-nagyon másként, a listázások idején, „a zsidók kezén lévő” számbavételezésének hosszú, végtelenül hosszúnak tűnő éveiről. A nagyapám ezeknek az éveknak volt a szemlélője, távolról, mintha vízbe merült volna alá, úgy szűrte, engedte magához az információkat, nem gyávaság volt ez, hanem kétségbeesés. Amikor az első menekülthullámmal megérkezett Budapestre, akkor még nem lehetett világosan látni, hogy menekülthullám lesz, ami 400-500 ezer embert érint, elsősorban értelmiségieket, hivatalnokokat családjaikkal, birtokosokat, akiknek birtokát a későbbiekben nemzetközi szerződés védte ugyan, de ugyanúgy reszkettek a hidegben, nagyon sok csalódott fiataalt, mint a nagyapám is. Nehezen találta fel magát, gyerekkori játszópajtása, legjobb barátja, Jermann Pali sem tudott segíteni, hiszen ő maga is keresőben volt, élet- és jövőkeresőben, az az egy év, amivel korábban érkezett, apróra zsugorodva, megemésztetlenül tűnt el az időben. Kapaszkodtak hát, ki ahogy tudott. Nem is találkoztak. Szétsodródtak. A nagyapám vagonlakó lett. A főváros közönségének – a nagyanyám szerint nagyon szerette ezt a szót használni, egyszerre értette alatta a *népeket*, a város lakóit és azokat, akiket kiszolgált, amikor végre egyenesbe került az élete – megértése, együttérzése mérsékelt volt, de hát nem is lehetett mást várni, annyi baj hullott egyszerre a fejükre, a vörösök, a fehérek, az eltűnt ország, a hisztéria, a válság, az átaludt ötven év.

A nagyapám szerint a magyarok öt évtizedet aludtak át. És a „másokkal” szembeni lemaradásukat olyan szégyenteljes eszközökkel próbálták pótolni, ami elől nem lehetett mást tenni, csak alámerülni és csak a beszivárgó zajokat hallani. Menekülni nem lehetett. Mégis hova? Menekültként vagonban élni éveken keresztül sokat segít a maradásban. Aradon maradt mindenem, a szívem, a lelkem, az élethez való idegi ragaszkodásom. Azt próbáltam átadni, becsempészni, egy-egy mondatban elhinteni, de azt kell mondanom, kudarcot vallottam. A nagyanyám szerint élete utolsó éveiben csak ezt hajtogatta a nagyapám. Félrerakta a könyveit és csak nézett maga elé órákon át. Kudarcként élte meg, hogy az élethez való idegi ragaszkodást, ami fájdalmas is tud lenni, érzéki is tud lenni, de mindenképpen érző, vagyis hát befogadó, nyitott, nem tudta áthozni, nem tudta átadni. Olyan

lett ez az ország, mint a vagonban lefagyott kisujjam, mondta. Erre még én is emlékszem homályosan, nem is a mondatra, inkább a kisujjára, ahogy csíkos pizsamájában az ágy szélén ül, sovány, nagyon-nagyon öreg ember, lábfejevel a papucsá után kutat, hogy ki-menjen a fürdőszobába, és én közben megpillantom a furcsa kis lábujjat, mintha egy apró, hámlott hüllő volna.

A maga részéről azt a döntést hozta, hogy kimarad mindenből. Nem lett tagja egyetlen szövetkezetnek és szakszervezetnek sem, úgy tudtam, ami a harmincas években ugyanolyan bátor cselekedet volt, mint a szovjetek alatti rendszer idején, az irányok nem számítottak, mindkettő hozott jót is a végtelenül szegény népeknek. A főntiek meg kiegyeztek.

A Horthy is kiegyezett a zsidó gyárosokkal, Bethlen volt a közvetítő, ezért a mi családkban egyiket sem becsülték. A nagybirtokokkal kellett volna kezdeni valamit meg az örökösödési adóval, akkor talán visszahozható lett volna valami abból az ötvenéves dermedt horkolásból, de hát kéz kezét mos, mindig van olyan érdek, amely közös tud lenni.

Mindez nem azt jelenti, hogy a nagyapám liberális érzelmű lett volna. Megtiltotta a nagyanyámnak, és a nagyanyámat megeskette, hogy nekem is meg fogja tiltani, hogy valaha is szocialistákra, kommunistákra szavazzunk. Ha tudta volna, hogy újra jöhetnek a szélsőjobbosok, azokat is bevette volna a sorba, hajtogatta a nagyanyám, de ki gondolta volna 1981-ben, amikor meghalt, hogy ilyenek is lesznek megint.

Sohasem hittem, hogy nekem erről bárkivel is beszélnem, beszélgetnem kellene. Állást foglalni! Álmomban sem hittem volna, hogy ilyesmi velem előfordulhat. Ez teljes mértékben a neveltetésemmel szembeni viselkedés lett volna, és ezt még az én hiányos jellemmel – amellyel zavaromban udvarias elcsöndesülés helyett beszélni kezdek – sem tettem volna meg soha! Soha!

Ma már tudom, hogy társkereső által nem szabad ismerkedni. Az mindent szétdúlhat, megsemmisíthet, tönkretelhet. A legintimebb énedtől foszt meg. És az nem a lélek, nem a test, hanem a meggyőződés. Nem a politikai meggyőződés, hanem az annál sokkal mélyebben fekvő, történelmi, társadalmi, családi vagy családelleni, hitbéli vagy hitelleni meggyőződés. Hovatartozás. Biztos vagyok abban, hogy ez nem döntés kérdése, hanem lelünk minden rétegének összegződő kifejezése. ■ ■ ■

■ **Lovas Ildikó** (1967): író. Az itt közölt részlet megjelenés előtt álló regényéből való. Legutóbbi kötete: *A kis kavics* (Kalligram, 2010).

A lebegő hordók

Azöld vízen egy csónak közeledett. Mögötte egy másik csónak körözött a megdőlt uszály körül. A partról jól lehetett látni, hogy a munkások kötéllel egymáshoz kötik a vízbe borult fémhordókat. Száz olajshordó lebegett a folyón, szinte egy helyben, mert alig volt sodrás. Néhány egészen közel volt a nyaralóhoz, alig pár méterre lebegtek a stég kátrányos deszkáitól.

– Idejönnek – mondta Eszter és felült a nyugágyon. A csónak valóban közeledett. Ki tudtam venni a benne ülő kék overallos férfit.

Fehér nyugágyakon feküdtünk és bámultuk a Dunát, az uszály körül dolgozókat. Augusztus vége volt, nyár, meleg. A parton álló nyárfák levelein átszítált a fény, szikrát vetett a vízben.

Hunyorogva néztem a nőt, a csíkos fürdőruháját és a barna bőrét. Öregnek éreztem magam mellette, pedig csak öt évvel voltam idősebb nála. Azzal nyugtattam magam, hogy „még nem álltam át”, ami igaz is volt. Három napja érkezetem haza Afrikából.

Eszterrel régóta ismertük egymást, de nem volt soha semmi sem közöttünk. Én külföldön élek, ő Budapesten szerkeszti a külpolitika rovatot, heti kapcsolatban vagyunk. A szerkesztőségi bulin jöttünk össze, ami pont arra a napra esett, amikor az országba érkeztem, hogy még két évre aláírjam a szerződésemet. Az első pillanattól kezdve nyilvánvaló volt, hogy fel akar szedni, mindig ott volt, ahol én, mindig volt valamilyen kedves mondata hozzám. Hagytam magam. Már az első éjjel a lakásán kötöttünk ki. Csak akkor váltunk el egymástól, ha dolgoznia kellett.

– Menjünk le a nyaralómba – mondta a harmadik napon. Én visszakérdeztem, hogy „nem kell dolgoznod?”, de megnyugtatott, hogy csak egy interjút kell leadnia, az is már majdnem készen van.

Vele mentem, mert Rebeka a gyerekekkel zsarolt. Korántsem volt biztos, hogy el tudom vinni a héten. Más dolgom pedig nem volt. Az elbeszélgetésen már túl voltam, gyakorlatilag lógtam a levegőben.

Féltem egyedül maradni a budapesti bárokban, egyébként sem akartam megbántani ezt a kedves nőt. „Harminc felett az ember már tiszteli azokat, akik lefekszenek vele” – jutott az eszembe csomagolás közben.

A nyaraló Eszter szüleié volt és a Duna partján állt, nem messze Bajától egy üdülőfaluban.

Takaros kis házikó volt, jól felszerelve, Eszter szülei még a kilencvenes években szereztek meg, potom pénzért.

Késő este érkezünk meg. Az éjszakát végigszeretkeztük. Akkor vettük észre, hogy hajnalban baleset történt, és oldalra borult egy uszály, amikor kimentünk kifeküdni a nyugágyakra. Nem tulajdonítottuk túl nagy jelentőséget a dolognak, csak bámultuk a vízben lebegő hordókat és a körülötte dolgozó munkásokat.

– Idejönnek – mondta Eszter és előrehajolt. – Mit akarhatnak? – tette hozzá, de már nem volt időnk megvitatni a kérdést. A csónak orra nekikoppant a stégnek és egy kék overallos férfi ugrott ki a deszkákra.

– Jó napot – mondta. Az arcáról törölgette az izzadságot, miközben beszélt. A ruhája olajfoltos volt és mocskos.

– Kér egy pohár vizet? – kérdeztem.

– Azt nagyon megköszönném.

– Hozom – mondta Eszter és bement a házba.

– Látom, baleset volt – Cigaretta vettem elő és a férfit is megkínáltam. Rágyújtottunk.

– Igen. Tudja, a szárazság miatt alacsony a vízállás, az uszály felfutott egy homokpadra.

A hordók meg beleborultak a vízbe.

– Még szerencse, hogy nem erős a sodrás.

– Igen.

– Most kihúzzák a hordókat a partra?

– Nem mindet. Tulajdonképpen ezért jöttem. Szeretnénk az engedélyüket kérni, hogy néhány hordót kihúzzunk ide a maguk oldalára. Pár darabról lenne szó. Üresek.

– Hogyhogy nem az összesz mentik ki?

– Azokat, amik nem süllyednek, összekapcsoljuk, rögzítjük, és majd a mentőhajó a csőrőlével egyenesen a fedélzetre emeli őket a vízből. A bajok a sérült hordókkal vannak. Nem süllyedhetnek a mélybe.

– Miért nem?

– Ha lesüllyednek a fenékre, hajózhatatlanná teszik a folyószakaszt. A törvény kötelezi a céget, hogy maga kotortassa ki őket, ami több millióba kerül. Ezért vagyunk itt. Hogy kiszedjük a hibás hordókat, mielőtt beleragadnak az iszapba. Ez mégis olcsóbb. Remélem, a többi sem süllyed el, amíg ide nem ér a másik hajó.

Eszter visszaért a nyugágyakhoz, kezében egy pohár vízzel. Mindketten bámultuk, ahogyan lassan lépdél felénk a fűvön a fürdőruhájában.

– Itt a víz – mondta és átnyújtotta a poharat az overallosnak. A férfi nagy kortyokban, gyorsan ivott, a víz végigfolyt a száján.

– Szeretnénk kihúzni erre a partra pár hordót – fordultam Eszter felé. Mégiscsak övé a nyaraló.

– Ez így igaz – szólt a férfi, és megtörölte a száját.

– Hát húzzák. De remélem, holnap legkésőbb elviszik.

– Még a mai nap folyamán.

– Mi van a hordókban? – kérdezte a nő.

– Semmi. Üresek.

– Akkor húzzák.

– Köszönöm. Elnézést a kellemetlenségért – mondta zavartan a férfi és visszaadta az üres poharat.

– Akkor én megyek is. A vizontlátásra.

A léptei alatt recsegték a stég deszkái. Többször kellett megrántania az indítózsínort, mire beindult a motor. A napozóágyakról figyeltük, ahogyan a csónak eltávolodik a parttól és visszaér az oldalára fordult uszályhoz.

– Nem süllyedhetnek a mélybe – mondtam a hordókat bámulva.

– Hogyan?

– A hordók. Nem süllyedhetnek el.

– Hát nem – mondta Eszter. Átkarolta a nyakam és belecsókolt a fülembé.

– Egyszer jövünk le a nyaralóba, és akkor is baleset van.

– Nem nagy ügy.

Egy darabig csendben feküdtünk egymás mellett, majd Eszter megint felült.

– Ne utálj, nekem most be kell mennem dolgozni – mondta.

- Nem utállak. Kedves lány vagy.
- Meg ügyes is. Mondd, hogy ügyes is.
- Ügyes is.
- Meg készséges.
- Főleg.
- Na, azért.
- Tűnés dolgozni.
- Oké. De itt vagyok bent a házban. Bármi van, csak szólj.

– Tűnés – mondtam. Eszter mosolygott, majd felállt és lassú léptekkel visszasétált a házhoz. Kifejezetten örültem, hogy egy kicsit egyedül maradhatok. Be akartam venni a morfiumentablettát, mert már kiszáradt a szám. Tudtam, hogy hamarosan remegni fog a kezem. „Nem kellene bevennem” – gondoltam. „Nincs semmi, ez itt a mennyország. Nincs oka, hogy bevegym a morfiumentablettát.”

Még a Gázai Övezetben szoktam rá, hogy morfiomot szedjek, mert sokkal könnyebben tudtam aludni. Sokan szedték a férfiak háborúban, az éjszakákra.

Lenyűgözött, hogyan old fel egy csapásra minden idegi feszültséget a morfiom, mennyire alakítja át a gondolkodásomat és távolít el mindentől, saját magamtól is. Ha képes voltam valaha is valóban objektív lenni, az a morfiom miatt volt.

Lehajoltam a laptoptáskához, kinyitottam és kivettem belőle a tablettákat. A fóliacsomagolás szikrázott a napsütésben, alig tudtam kivenni rajta a Tramadol feliratot. „Mind-egy” – gondoltam magában és a számba vettem egy vörös pirulát, majd feltettem a nap-szemüvegem.

Figyeltem, hogyan harcolnak a munkások a rozsdás hordókkal, hogyan vontatják ki egészen a sekély vízig, alig néhány méterre tőle, majd fordulnak vissza a következőért. A morfiom lassan felmászott a gerincoszlopomon, szétterjedt a koponyámban, a szívemen keresztül az ereimben. A sekélyre húzott hordókból rozsdás szívárgott, vörösre festette a vizet. Hátradőltem a nyugágyon.

A vér járt az eszemben, a sürgősségi osztályra padlójára kifolyt vér. Bengáziban voltam megint. Éjjel volt, a Kadhafi-csapatok támadása után, langyos és balszagos éjszaka. Tudtam, hogy sokan meghaltak aznap, hogy a külvárosban óriási volt a pusztítás.

Az előző napon az elnök utasítást adott a hadseregnek, hogy „ajtóról-ajtóra, sikátorról-sikátorra” számoljanak le a lázadókkal. Hevesen gesztikulált, a szájából nyáldarabkák repültek a kamera felé. Élőben közvetítette beszédét a nemzeti televízió.

Mindenki tudta, hogy mit jelent ez: Gradokat. Több száz, orosz gyártmányú rakétaveető üteget, egységként huszonnégy rakéta hasznos teherrel.

A lázadók persze mindent elkövettek, hogy felkészüljenek az invázió ellen, de néhány régi légvédelmi géppályán kívül nem volt másuk, csak kézfegyverek. Na meg, persze, a vak hitük. A hitük a szabadságban, hogy ha meghalnak, a jó ügyért halnak meg, és Isten majd magához veszi őket a mennyben. Szedett-vedett banda volt, taxisofőrökből, pékekből, tinnédzserekéből állt. Az életben nem fogtak fegyvert a kezükbe.

A csapataik mélyen kimentek a sivatagba, hogy kiszedjék azokat az átkozott rakétákat, kint futottak bele a rakéták védelmére kirendelt páncélosokba.

A rakétázás hatkor kezdődött. Mintha több száz ragadozó madár sikított volna fel egyszerre. Hosszas, kitartó visítás hallatszott, minden más hangot elnyomott. Aztán következett a becsapódás robaja. Égtek a külváros hentesüzletei, az autószalokok, a bérházak ablakában hagyott mosott ruhák. A füstöt Bengázi minden pontjáról látni lehetett, még az ötszintes Tippesti hotel tetejéről is, ahová a külföldi újságírókat szállásolták el.

Amikor a városiak meghallották a rakéták visítását, tudták, hogy minden elveszett. Hogy ha nem történik valami csoda, akkor négy napon, maximum egy héten belül Bengázit beszántják a földre, és sóval hintik be a nyomait. Az elnök nem számolt túlélőkkel és ennek hangot is adott a beszédében.

Nem tudni, hogy a hadsereg miért szüntette be tízkor a rakétázást. Elképzelhető, hogy kifogytak a lőszerből, az is, hogy egyszerűen túlzottan élvezték a műsort ahhoz, hogy egy nap alatt befejezzék.

Amikor elhalkultak a robbanások, lejöttem a hotelből és taxit próbáltam fogni. Reménytelen vállalkozás volt, az összes autót befogták a mentésre, mert a városnak nem volt elég mentőautója. Három óráig tartott, mire gyalog kértem a füstölgő külvárosba.

Az ellenőrzőpontokon mosolyogtak a lázadók. Nem tudtam, hogy miért mosolyognak, hogy minek szól az olajfüstös arcok alól kibukkanó szemek nevetése. Később érttem meg, annak örültek, hogy szabadon fognak meghalni.

Késő éjjel volt már, mire odaértem ahhoz a szükségkórházhoz, amelyiknek ismertem a vezetőjét. Egy szerelőcsarnokot rendeztek be kórháznak.

Dr. Ibrahim, aki a hotel bárjában minden este együtt itta le magát a sárga földig a külföldi újságírókkal, itt dolgozott. Dr. Ibrahim azonban már nem volt sehol, mire odaértem. Már sebesültek sem voltak a szükségkórházban, csak fedetlen holttestek, vér és víz. Asszonyok locsolták fel a vért a padlóról. Az egész szerelőcsarnok kétujjnyi, vérrrel keveredett vörös vízben állt a vakító neonfényben.

– Miért nem jön vissza holnap? – kérdezte tőlem az egyik asszony, aki látta a tanácsatlanságomat.

– Holnap újra lesznek sebesültek – mondta, majd egy kockás füzetlapra leírta annak a kórháznak a nevét, ahová átszállították az életben maradtakat. A lap véres lett az asszony kezétől.

– Miért nem jön vissza holnap? – ismételtem el, de senki sem hallotta meg. A munkások figyelmét lekötötték a hordók, Eszter pedig a faházban telefonált, túl messze attól, hogy hallja, hogy beszélek álmomban.

– Miért nem jön vissza? – mondtam ki még egyszer. A morfium pedig már vitt is tovább, egyre mélyebbre és mélyebbre az emlékezetemben.

Már a Gázai Övezet határának szorosán álltam, vakító napsütésben. Forróság volt, a szél teljes erővel fújt a tenger felől, vitte a homokot, ami rátapadt a bőrömrre és a ruhámra, kellemetlenné téve a mozgást. Búcsúzkodtam a barátomtól.

Együtt dolgoztunk a Hámász-gyilkosságokon, az alsónadrágomba rejtve vittem át az összes kazettát a határon. Abban maradtunk Marúánnal, hogy amint átérek a határon, azonnal felveszem a kapcsolatot a konzulátussal, és vízumot szerzek neki, hogy elhagyhassa az övezetet. Bámultam az izzadságtól csillogó homlokát. A tekintete a sarokba szorított állatokéra emlékeztetett.

– Ugye, visszajössz – kérdezte Marúán, én pedig arra gondoltam, hogy tulajdonképpen egy halott emberhez beszélek. Nem volt kétségem afelől, hogy a Hámász hogyan fogja megtorolni a fiú árulását, erről meséltek a kazetták az alsógatyámban. Magam elé képzeltem, amíg a kék-fekete mintás hosszúzszakállú határőr ellenőrizte a papírjaimat, hogyan viszik fel ezt a vékony, ideges tekintetű palesztin fiút valamelyik panelház tetejére, kötik össze a kezét gáztűszalaggal és lökik le a tetőről.

Ez volt még a jobbik eset. Rosszabb esetben, ha a mozgalom valamelyik középvezetője úgy gondolja, hogy példát statuál, vagy a végrehajtó brigádban van egy kegyetlenebb vadállat, nem fogják megölni. Leültetik szépen a járdaszélre, a térdéhez nyomják az AK csövét és meghúzzák a ravaszt.

Ügyelnek rá, hogy a 7.62-es golyó keresztülmenjen a térdkalácsán, darabokra zúzza a lábszárcsontját, és a sarokcsontot kitépve hagyja el a lábát, úgy, hogy mindenképpen amputálni kelljen. És amikor az egyikkel végezték, jön a másik láb.

– Ugye, visszajössz? – kérdezte Marúán, miközben a Hámász-katona visszahozta a papírokat és intett, hogy mehetnek. Sugárzott belőle felém a megvetés. Az iszlamisták megvetése volt ez, a megvetés mindennel szemben, ami nyugati, ami nem muszlim.

– Igen – válaszoltam. – Maximum egy hét.

Marúán megölelt, én pedig elhagytam a Gázai Övezetet.

Évekkel később mentem csak vissza. Marúánnal többet nem találkoztam. Nem tudtam meg, mi történt vele, hová tűnt. Sosem vettem a fáradságot, hogy válaszoljak az egyre kétségbeesettebb leveleire.

A kazetták azonban nyilvánosságra kerültek és hoztak annyi pénzt, hogy vehessek elég fehér rumot Kairóban, hogy lemossam magamról a szégyent. A szégyent, hogy mások nyomorából élek.

Hogy nem tudok segíteni, de a segítség ígéretéért dolgoznak nekem, teszik kockára az életüket, és nagy valószínűséggel emiatt halnak meg. Sosem tudtam meg, mi történt Marúánnal. Mint ahogyan sok mást sem tudtam meg.

Nem tudtam meg, hogy miért van például, hogy a megölt gyerekek holtteste korábban kezd el rohadni a napon. Ezt a megfigyelést még a darfúri konfliktusban tettem, egészen pontosan a gozbedai menekülttábor melletti falvakban, a precízen téglalap alakúra formált tömegsírok fotózásakor. Nem volt racionális magyarázatom arra, miért a gyerekek hullái vannak mindig a legrosszabb állapotban, pedig sokat tűnődtem rajta. „Talán mert ők kerültek a tetejére” – gondoltam, miközben újra ott álltam a falu szélén, egyenesen belebámulva a tömegsírba. „Vagy mert nem ettek annyi tartósítószeres ételt.”

Sosem tudtam meg az igazságot, de álomban gyakran látogattak meg a darfúri konfliktusban eltöltött napjaim és a halott gyerekek. Nem löfegyverrel ölték meg őket, mert a harcoló törzsek drágának tartották a löszert. Puskatussal, késekkel, puszta kézzel végeztek a gyerekekkel. Csak a testarányokból lehetett tudni, hogy gyerek halottat látunk. Egy-egy kilógó kis kézről, lábból.

– Mind el fog süllyedni a faszba – mondta az egyik munkás és rekedten felköhögött. Kinyitottam a szemem és a hang irányába fordultam. Tíz méterre tőlem öt hordó állt már a sekély vízben, mellette két munkás dohányzott. Ők beszélgettek. Vizesen és olajfoltosan álltak a fűz árnyékában.

– Ja, úgy tűnik, mindegyik szívárogo.

– Az nem a mi bajunk, hanem a cégé.

– És szerinted kinek a fizetéséből fogják majd vonni a kotortatás költségeit?
– Hát kurvára nem az enyémből.
– De igen. A miénkből fogják. Azt fogják mondani, hogy nem tettünk meg mindent annak érdekében, hogy ne süllyedjenek el.
– De hát mind szar.
– Az őket nem érdekli.
– Mire ér ide az a kurva hajó?
– Hétre.
– Addig csak nem süllyednek el.
– Csak nem.
– Felhívom az asszonyt.
A férfi elővette a mobiltelefonját, pár lépéssel közelebb lépett a nyugágyhoz, ahol feküdtem, és telefonált.
– Én vagyok – szólt bele a készülékbe.
– Nem fogok hazaérni, altatásra. Csókold meg a babát helyettem is.
Csak a férfit hallottam, a válaszokat nem. Gyenge voltam a morfiumtól. Lehunytam a szemem.

– Ebben nem veszek részt – mondta Pali és nagyot húzott a sörből.
– Nem kedvellek, de ebben nem veszek részt. – Már a Szimpla sörözőben ültünk, közvetlenül a bejárati ajtó előtt. Nem ismertük túl jól egymást. Fél évvel ezelőtt pert készített elő ellenem. A felesége miattam nem kapott meg egy alkotói ösztöndíjat, mert megtámadtam a kuratóriumi döntést, korrupció vádjával. Nem voltunk barátok.

Mégis felhívott telefonon, amikor megtudta, hogy Magyarországra jövök. Először tértem haza, mióta Rebekka elment és elvitte magával a gyereket. Azt reméltem, felfogja, hogy egy család vagyunk. Olyanokat is mondott, hogy „minden rendben” meg „egyedül akar lenni”, közben üvöltöttek a szirénák az agyamban, hogy eladnak apaként és férfiként.

A megérkezésem napján beszólt egy nagydarab kopasz férfi, ezért szétvertem vele a bárt. Az öcsém, a barátok mind azt hitték, hogy megőrültem. Én is azt kezdtem hinni, hogy elvesztettem a kapcsolatot a valósággal. Hogy nem lehetséges, hogy valaki ilyet megcsináljon a gyerekének az apjával.

– Nem vagy őrült, ez tényleg egy aljas kurva – mondta Pali. Aztán elmesélte, a gyerekem anyja egy házibulin elment azzal a pasassal. Azzal a végtelenül korrup, aljas és Ady-komplexusos senkivel, akit a kezdetektől fogva támadtam, mert a helyezkedésen kívül máshoz nem igazán értett. Hogy elment nagy társaságban, szórakozásból, a gyereke apja ellen, és csak a pusztításért. Mindezt abból a pénzből, amit a gyerekekre küldtem neki.

Tisztán láttam magam előtt Pali fürkésző tekintetét. Arra várt, hogy törni-zúzni kezdjek, hogy minimum szétverjem újra a bár berendezését, hogy veszítsem el a kontrollt.

De semmit sem tettem. Úgy éreztem, hogy hosszú idő óta először tudok rendesen levegőt venni. Megkönnyebbültem, hogy nem vagyok őrült.

A budapesti éjszakát láttam újra magam előtt és a gyermekem anyját, ahogyan tombol. Nem volt már szép nő – arcára kiült a céltalan kegyetlenség, eltorzította a vonásait.

– Dani – mondta Eszter.

– Dani.

Éreztem, hogy végigsimítja az arcomat. Kinyitottam a szemem. Sötétedett már, a zöld vízben vörösen csillogott a nap. Felültem. A távolban, az oldalra dőlt uszály mellett még mindig ott lebegtek a hordók, de a munkásokat nem láttam sehol.

– Ne haragudj, hogy felébresztettelek, de készítettem vacsorát – mondta mosolyogva.

– Rengeteget aludtam, nem is gondoltam, hogy ilyen fáradt vagyok.

– Szerintem az átállás miatt van. Még nem szoktad meg itthon.

– Lehet.

– Aranyos voltál, ahogyan alszol. Nem akartalak felébreszteni.

– Kedves vagy.

– Szuper vagyok.

– Igen.

– És készítettem egy szuper vacsorát. Gyere, együnk.

Felálltunk és a faház felé indultunk. Észrevettem, hogy a sekély vízben öt hordó áll, alig néhány méterre a nyugágyaktól.

– Elmentek? – kérdeztem. – A munkások, tudod.

– Igen. Azt mondták, hogy valami gondjuk van, és csak reggel jön az a másik hajó. Itt hagytak mindent, ahogy kell.

– Nem fognak elsüllyedni azok a hordók?

– Nem tudom. Biztos nem.

A faház konyhájában a faasztalon egy nagy tál gyümölcssaláta állt, meg volt terítve.

– Látni akarom – mondta Eszter és gyengéden a falhoz tolt. – Most.

Szájon csókolt, megcsókolta a nyakam, a kezével lehúzta a sliccem, majd letérdelt.

Nehezen élveztem el, hosszasan kellett dolgoznia rajtam. Mikor végül sikerült, a lány felállt és újra szájon csókolt. Éreztem a szájában a saját ízemet, de ez nem volt zavaró.

– Figyelj, tudom, hogy összesen alig két napja gabalyodtunk össze, és hülyeség még ilyesmit mondani, de hozzám költözhetnél, amíg itt vagy – mondta és lesütötte a szemét. Most először fedeztem fel riadtságot a tekintetében.

– Én is szeretlek – mondtam, a két tenyerem közé fogtam a nő arcát és újra megcsókoltam.

A hordók jutottak az eszembe csokolózás közben. Kint már sötét volt, de tudtam, hogy ott imbolyognak valahol a távolban a folyón, rozsdásan és üresen. Biztos voltam benne, hogy nem süllyednek el. ■ ■ ■

■ **Jászberényi Sándor** (1980): haditudósító, politikai elemző, novellista. Tudósított az Öntött Ólom hadműveletről a Gázai Övezetben, a jemeni szeparatista mozgalmakról, a nigériai lepra- és tuberkulózisjárványról, az egyiptomi forradalomról, a líbiai polgárháborúról stb. Kairóban él. *Az ördög egy fekete kutya és más történetek* munkacímű kötete ősszel jelenik meg a Kalligramnál.

Kolumbusz

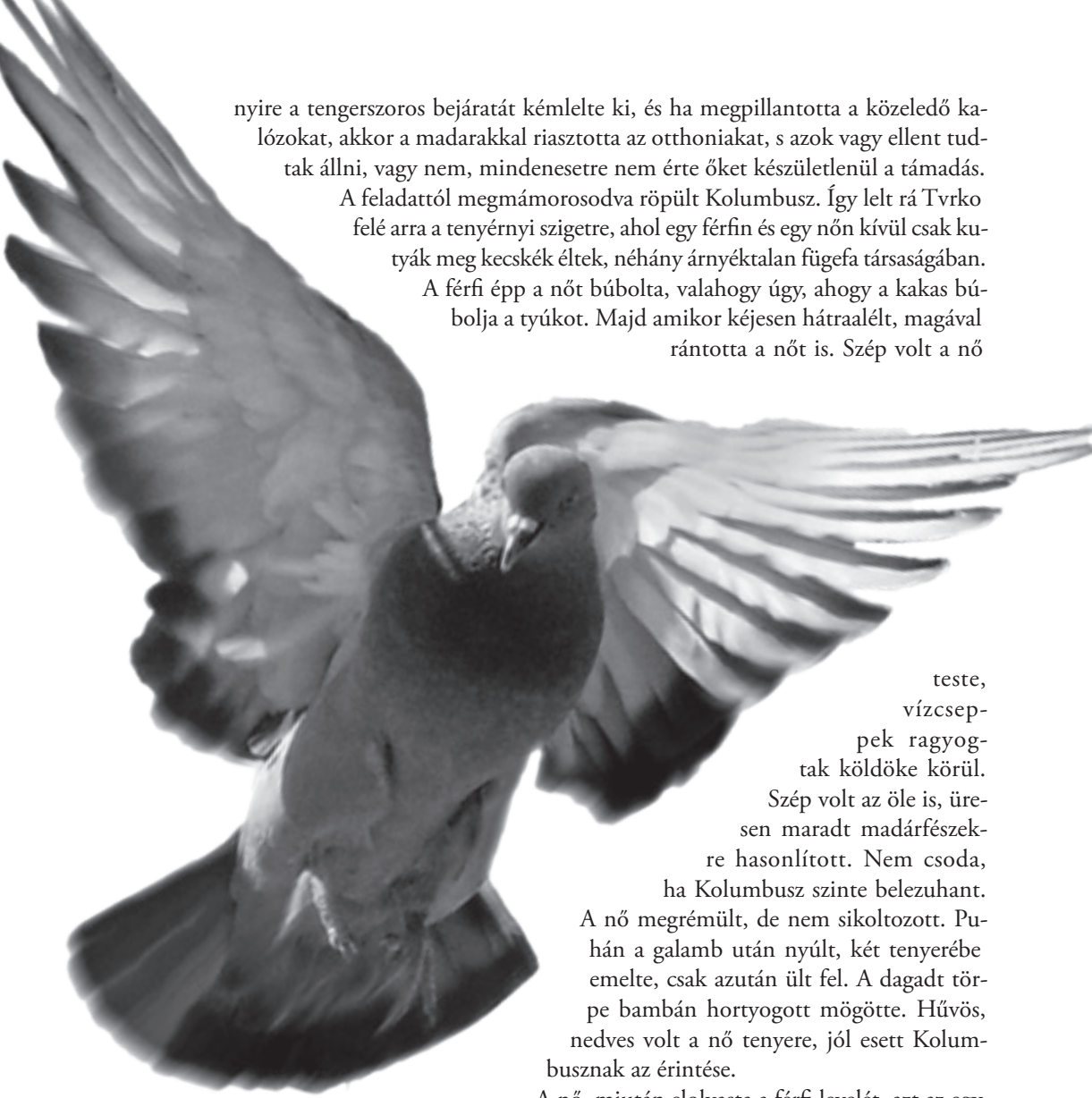
Ki tudja, miért a nyaranta mindig kiszáradó Viltvice patakra, és miért nem a pár méterrel arrébb lévő tengeröblökre építették. Soha senki nem kérdezte meg, így aztán ott állt a lépcsősor, mint valami értelmetlenül előtolakvó kérdés. Vagy valami egyéb. Ám ha az öblökhöz vinne, ugyanolyan értelmetlen volna, ugyanis a házban lakók szinte soha nem mozdultak ki. A férfi évek óta tolószékekben ült, a felesége pedig allergiás volt a tengerre. Egyéb allergia is gyötörte... Többek között a padlásra vezető lépcsők pusztá reccsenésétől hisztériás rohamot kapott. Főképp, ha a férje igyekezett ott felfelé: nyögdecselve felfenekelt a következő lépcsőfokra, majd maga után ránagatta a zörgő tolószéket.

A férfi két dolog miatt kínlódta fel magát a padlásra. Ott volt a manzárszoba, ahonnan naphosszat nézte az öblöt, a messzeségbe vesző tűzhányókkal, amelyek közül már csak a legtávolabbi eregetett néha-néha egy-egy füstkarikát, bár lehet, csupán a tővében lakó halászsok égették az elszáradt szőlővesszőket (mert nemcsak halásztak, de szőlőt is termesztettek). És a padláson volt a galambdúc is. Még a nagyapja építette. A férfi megörökölte a házat is, a galambokat is. Amióta lebénult, azóta többet foglalkozik velük. Négy párat tart. Az egyik szivárványos hímet különösen kedveli, nevet is adott neki, Kolumbusznak hívja. A többieket hol így nevezi, hol úgy. Kiröpteti őket minden nap, aztán messzelátóján figyel, ahogy sebesen eltűnnek Kosljun felé.

A férfi betegsége lassan, de elkerülhetetlenül súlyosbodott. Mogorvasága is. Olykor napokat maradt fent. Nem zavarta, hogy bűdös az izzadságtól, vagy kopog a szeme az éhségtől. Egy ilyen több napos elvonulás végén kezdett azon töprengeni, hogy megírhatná az életét. Neki is fogott. Ám sehogy nem jutott előre. Leírta az első mondatot, többször elolvasta, majd összegyúrta a papírt. Elővett egy újat. Leírt egy másik mondatot, elolvasta, széttépte.

Napok múltán lett egy mondata, amit nem volt szíve eldobni. Úgy érezte, valamit kezdeni kellene vele. Valahová el kellene menekítenie. Egy olyan szív oltalmára kellene rábízania, amelyet azonban még nem rajzoltak rá egyetlen szerelem-térképre sem. Felmarkolta a lapot, óvatosan leszakította róla a mondatot, majd a keskeny papírcsíkot összehajtogatta. Beillesztette Kolumbusz gyűrűjébe, aztán hess, a markából kiröppentette a madarat...

Kolumbusz rögtön tudta, feladatot kapott. A postagalamboknál nem úgy van, mint az embernél. Esetükben az emlékezet átszáll szülőkről fiaikra. Kolumbusz is emlékezett ősei életére. Emlékezett a nagy vesszőkosarakra, amelyekben az utazók magukkal cipelték őket, hogy híreket küldhessenek családjuknak vagy üzlettársaiknak. A hajósemer több-

nyire a tengerszoros bejáratát kémlelte ki, és ha megpillantotta a közeledő kalózokat, akkor a madarakkal riasztotta az otthoniakat, s azok vagy ellent tudtak állni, vagy nem, mindenesetre nem érte őket készületlenül a támadás. A feladattól megmámorosodva röpillt Kolumbusz. Így lelt rá Tvrko felé arra a tenyérnyi szigetre, ahol egy férfin és egy nön kívül csak kutyák meg kecskék éltek, néhány árnyéktalan fügefafa társaságában. A férfi épp a nőt búbolta, valahogy úgy, ahogy a kakas búbolja a tyúkot. Majd amikor kéjesen hátraalélt, magával rántotta a nőt is. Szép volt a nő

teste,
vízcseppek
ragyogtak
köldöke körül.
Szép volt az öle is, üresen maradt madárfészekere hasonlított. Nem csoda, ha Kolumbusz szinte belezuhant. A nő megrémült, de nem sikoltzott. Puhán a galamb után nyúlt, két tenyerébe emelte, csak azután ült fel. A dagadt törpe bambán hortyogott mögötte. Hűvös, nedves volt a nő tenyere, jól esett Kolumbusznak az érintése.

A nő, miután elolvasta a férfi levelét, azt az egy sort, némi gondolkodás után, még ott a parton, egy kormos pálcahegygel azonnal válaszolt rá. Visszatűzte a madár lábára, az pedig, jóllehet igen elcsigázta az út, azonnal hazarepillt.

Gazdája először közömbösen fogadta, nyilván azt hitte, még mindig az ő levele fityeg a gyűrűjében. Végül mégis észrevette, hogy nem hosszában, hanem keresztben túrték össze a papírt... Amit motyogva kibetűzött, abba beleszédült. Nyomban odakuporodott a manzárszoba asztalához, és megírta az első oldalt az életéből. Aztán lekörmölte még egyszer, tömörebben, hogy ráférjen egy kisebb lapra, amit beszuszakolhatott az alumíniumgyűrűbe.

■ **Láng Zsolt** (Szatmárnémeti, 1958): prózaíró, szerkesztő. 1990-től a Látó szépirodalmi folyóirat szerkesztője. Legutóbbi kötete a Kalligramnál: *Szerelemváros (és más történetek)* (2013).

Pánik

Minden azért történt, mert bepánikoltam. Ahogy gesztikulál a kezem, és ráfogom a fegyvert beesett arcára, bele egyenest sárga szeme fehérjébe a pisztoly csövét, és elsütöm a mondatot, sziszeg egy kígyó, csattan a kakas, dörrenés, üvöltök hosszan, artikulálatlan hangon, mint a bolondok: „Hazudsz, a hátam mögött beszéltél velem! Pedig ha valami bajotok van velem, nekem mondjátok el, így, ide, a szemembe bele!”, látom-hallom magam, és csodálkozom. Az ember hányszor követi el ugyanazt a hibát? Kiabálsz, hadonászol, vádaskodsz, éretlen gyerekként viselkedsz, gondolom magamban másnap, most, ahogy újból és újból felidézem, mert szabadulni próbálok tőlük, emlékeimet. Ha valaki kitörölné őket, jót tenne velem. De talán még jobb lesz, ha ide, ezekbe a sorokba temetem őket.

Ám volt még egy második fázisa, dúlt tükörképe az esetnek. Ahogy hazaértem, te törtél rám, mint egy idegen. Kigyúlt az arcod, és lám, most te emelked fel a hangod, és úgy mutogattál, mint nem sokkal előtte én, persze egy nő mindig másképp csinálja ezt is, de az üzenet hasonlóképpen félelmetes volt. Mert a félelmed mélységes mélyéről tört fel a kiáltás, és kezelhetetlennek bizonyult. Sem magad, sem a görcsösen ismétlődő, fel-feltörő szózuhatagra a szobába belépő fiú sem tudott megnyugtatni, sem én, hiába próbáltalak szóval és simogatással csitítani. A félelem, a düh és az önpusztító rombolás ösztöne bennünk lakik, mondaná a lélekgyógyász, a pap penitenciát róna ránk, mi pedig viseljük, mint rossz álom emlékképét, hamis bor ízét, melléfogott akkord fals hangját, itt belül a tegnaptorz történéseit.

A nő és a vers

I.

Minden nő egy vers.
bármerre járod a világot,
hátizsákod mélyén
két gót betűs könyv lapul:
az egyik az *Ismerős Versek Könyve*,
a másik a megíratlan verseké.
Akit egyszer megismersz,
az első kötetben szerepel.
A másik fóliáns lapjai üresek
maradnak örökre.

II.

Minden vers egy nő.
kényes teste becézésre,
simogatásra vágyik, s még
inkább: személyre szóló,
türelmes gondoskodásra.
Ha megcsal is, te vagy
a hibás, nem tudtad jól
szeretni, ha megcsalod,
akkor is te bánod, szerelme
ott kísért minden ágyon.

III.

Minden nő nő.
Minden vers vers.
A szavak nem érnek el a testig,
a szerelem emlékétől nem
szabadul a lélek. Öreg
este van már, ülsz a vár
alatt a folyóparton, egy
be nem teljesült történetre
emlékezel, kísérteteidtől
sohasem szabadulhatsz.

Az utolsó roham előtti éjszaka

A helyőrséget a hagyomány szerint
a fellegvár alagsorában
helyezték el. Innét közel
a lőrészekkel teletűzdelt fal,
ha jön az ostrom, mégis
biztonságos helynek látszott,
a hatalmas sziklából emelt
akadályok megóvják a termeket
az ellenség torkolattűzétől.

Egyszer már láttam is
a filozófus-királyt.
Hosszú bársonyköpenyben,
mezítláb lépdelt alabárdosai
között, kezében föltekert
pergamen tekercs,
szakálla ősz volt,
de szemében ott hunyorgott
(vagy csak én láttam bele?)
a végső dolgokról való tudás.

Családomat lent, a táborban,
a pórnéppel szállásolták el.
Onnét járok fel reggelente
a meredek ösvényen, mely
a Bécsi Kapuhoz vezet.

A hóesés lassan belep mindent,
a tűztoronyban holdfényben áll
a trombitás, szederjes színűre
fagyott ujjai már ráfagynak
hangszerére, de nem meri letenni:
a várban néma csend. Álmomban
egy szibillával csokolózom épp,
amikor utolér a hír: a tudósoknak
sikerült megfejteniük a rádió
elkapott titkos jeleket,
hamarosan indul a legutolsó,
mindent eldöntő roham.

Sir Philip Sidney

Krakkóba látogat

Krakkó körül a szigorú kőfal kemény ütközeteket sejtet, a kísérete élén érkező Sir Philip Sidney szeme rögtön regisztrálja, de látja a körülölelő dombtetőkig felfutó zöldellő földeket, mezőket is, az emberi kéz által megszelídített, művelt birtokok, apróbb telkek rendjét.

A városkapun át az Angol királyhoz címzett fogadó felé tart. Aztán a főtérré sétál, van még ideje a találkáig, amely idáig csábította. A medvetáncoltatón nagyokat nevet, a vándorcigányok trükkjeit látva elismerően csettint, prémbundát vesz magának a rekkenő nyárban, hazaküldeti, a tekergő utcák egész az Akadémiáig vezetik.

Hallotta már hírét a krakkói professzoroknak, ki ne hallott volna Oxfordban Copernicusról, Padovában is emlegették merész tanait, de az ifjú angol azt is tudja róla, hogy a tudományon túl igazi szerelme a költészet.

Bár fiatal még, azt már ő is sejtí: férfi számára a szerelem költészet. S a költészet élő valóság, karbunkulus kövek lángolása a nyári éjszakában. A bécsi lengyel követ lánya, akit ölelni készül, a várbéli sárkány barlangjához közel várja.

Alig bukik le a vérző nap a szomszédos dombok mögött, a főtemplom harangja épp esti imára hívja a városlakókat, de ő már hatalmas léptekkel igyekszik a megbeszélt hely, a Visztula partján álló elhagyott vámház irányába.

A lovagok rendje ölni és ölelni tanult. De Sir Philip Sidney költő, őt már Diotima leigázta, szelídebb tudományokban szerzett jártasságot, a parázna vágyat le mégsem vetkőzhette. Ötszáz mérföldet lovagolt végig a lányért, akivel egyetlen éjszakát tölt el önkívületben, mielőtt örökre elválnak útjaik.

Mit tesz egyetlen éjszaka alatt egy fiú egy lánnyal?
Mit kettejükkel a találkozás mindig eleven sebként
őrzött emléke? S mit a távolból folytatott levelezés,
a befejezetlen szonettkoszorú, s az égő karbunkulus
lassú elhamvadása a Wawel elfekvő holdárnyékában?

Játszótéri anyák

Az utcákon sétálnak, kint, pedig a kinti élet
bent zajlik a sok-sok homlokzat mögött.
A délelőtti fényben, mikor már meleg van,
de még nincsen hőség: épp eddig tart a nyár.

A délelőtti fényben övök itt az utca,
ők a tologatók népe:
a játszótéri anyák a gyereket,
a nyugdíjasok a bevásárlószatyrot,
a hajléktalanok pedig mindenüket cipelik.
Boldognak kell elképzelnünk őket.

Kicsorduló ordításukat ott benn a szívből,
hogyan maguk urai,
és az idő, a növekvő súlyoké.
Ahol nincs más szerep, mint várni,
és látni, hogy a várakozás testet ölt,
egyre nehezebben tolható.

A dolgozó élet partján mennyi munka!

A játszótéri anyák semmit nem tanulnak.
Az anyósokat szidják, úgy, ahogy majd őket
– legfeljebb harminc év. És az igazság
csak málna: nem lakik sehol.

A játszótéri anyák. Mind regényt akarnak írni,
de csak a bevásárlócéduláig jutnak,
és amit főznek, este feleszi a férjük,
s ami ők, a gyerek.
Pedig ami a részük, az már nem maguk.

Türelmetlenek, és semmit nem tanulnak.
Pedig innen már meglesz minden érkezés.
Innen már átüt az utolsó naptárlap a többin.
Hiába cseng még, mint a felhúzható játék,
édes verkli, hiába csengi mindig ugyanazt,
már megszülték azokat, akik túléltek őket.

A dolgok, amikről nem beszélünk

Unalmas vendégség lesz.
Mint egy túlvárt találkozás egy levélbaráttal,
aki pedig a képen, amit küldött magáról, szép volt
és szőke. Mi sem mondunk nekik semmi izgatót:
nem éneklünk el egy bravúr áriát, csupa magas C-vel!

A dolgok, amikről nem beszélünk,
és az összes kis tenyészgyöngy titkunk.
Itt lesznek ők. És mi sorra vesszük
majd mindazokat, akik rossz időben mentek el,
és akik rosszkor maradtak itt.
A férfiakat, akiket nem kívánsz már,
pedig *azóta* kigyúrták magukat,
és szálkásak lettek – száлка a szemben,
hogy egyikük sem lett fiatalabb!

Az órában, mikor megnyúlnak az árnyak,
és hirtelen éles lesz minden,
mindjárt este lesz, és, tudod, ha nyár van,
könnyű az estét nem észrevenni;

pedig itt állnak, már a kapuban várnak
a dolgok, amikről nem beszélünk,
és a dolgok, amikre nem is gondolunk.

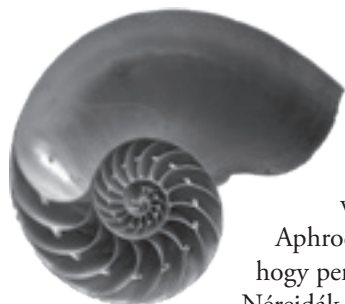
Turi Tímea (Makó, 1984): költő, író, újságíró. Kötete a Kalligramnál: *Jönnek az összes férfiak* (2012).

Tengermélyi források törnek fel egyre

„S elfogy az év, már csend öleli által.” (Hölderlin)

„Nem tudja percéletű: mely nap, mint jön a Halál” (Pindaros)

„Túl sekély már a víz, ki kell tennünk őt e fövenyre.

Hermész urunk, ím, itt hozzuk a csodás dalnokot, dicső

Ariónt messzi Itália partjaitól, hol jövén kéttengerű Tarasz városából egykor hajóra szállott. Vezesd most őt Tainarontól

Aphroditéhez, fellegváras Korinthosban úr Periandrosz elé, lágyan hogy pengesse jólhangolt kitharáját, daloljon is hozzá isteni hangon.

Né Reidák hozták a hírt, Néreusz atya bársonyos bőrű leányai, s mi felbuktunk a víz fölé hallani a dalt, a messzire szállót, mi vágyakkal teli szívünknek annyira kedves. Mert tengeri hajósnépek kemény szava hallatszott, s a lesboszi dalnok kiállt egyedül a tatra. Senki nem védte-óvta akkor az istenek kedvelte férfit, ki tiszteli fényes Apollónt, Múzsák karvezetőjét, és szép fürtjeitől ékes Dionüszoszt. Lantjával kezében hogy vízbe vetette magát, mi köré gyűltünk elvinni őt a kékhajú istenhez, hármas szigonyú, földrázó Poszeidónhoz, meg Amphitritéhez, nászát kivel megülte egykor.

Zengjen hát a dithürambosz hegyeket járó Bromiosz urunknak, neki kedvvel áldozzának a halandók, hozzon a nyomorúságos egynapélóknak a bor feledést és erőt is a táncban. Mézszavú dalnok, jó Arión, légy istenek társa a lakomákon, s gondold mireánk is, kik megszabadítottunk a vészből!

Jó társaim, ússzunk vissza immáron a borszínű tengerre, érdes hátunk hasítsa a fehér habokat, Ókeanosz atyához eredjünk, víz alatti palotába, s Téthüsz anyához, kivel megosztja hitvesi ágát. Phorküsz vár majd miránk Ithakában, a tengeri vén, hínárhájában meszes héjú csigák és kagylók, tenyerében keményollójú rákok. Aigüptoszi Próteuszhoz vezet ezután utunk, sokalakú, jószavú öreghez, Néreusz és Dórisz intenek felénk szembejőve, fogatuk Tritónok vonják sebesen, kagylókürt szava hallik. Vigyük el végül a nagyserű hírt Gaia-szülte Pontoszhoz, ki vizeink Uranosz atyával egykorú őse, mit cselekedtünk e nagy napon, kebelében hogy öröm fakadjon, a miénkben dicsőség, mitől ujjong a hullámzó tenger sötétlő mélye.

Ámde hosszú volt az út ez idáig.

Mert bomlott elméjű Kadmosz-leány, szépséges, kegyetlen Inó tervezte szívében a vést gyermekeire Athamasznak, kinek lett asszonya csalfán. Aranyló kos hátán menekült Phrixosz és Hellé, égbe emelkedve repültek Aiétész távoli birodalmába, hol ágyából felkel Éosz, a rózsás hajnal, s kolkhiszi Médeia, Héliosz isteni sarja, bűbájos varázslónő szövögeti fátylát. Ám Harmónia lányára, mostoha Inóra lecsapott az isten haragja, enfiát, élettelen heverő Melikertészt vetette a habokba, s hanyatlott utána aléltan az anyja. Leukothea néven tisztelik azóta a hajóra szállók, sokféle bolyongó Odüsszeusz esengett hozzá, Küklópsznak ki elvette egyszeme világát. Koránhalt fia neve lett Palaimón, peloponnészoszi Iszthmosz vált végső honává, dicsőségét zengi az isteni játék, hol zellerkoszorúnak örül a viadalban győztes. Hátunkra vettük őt, mint egykor majdan fényes Ariónt, s vittük tetemét a keskeny szoroshoz, hol lovakat szerető Poszeidónnak van nem emberi kéz építette lakása.

Jaj, hogy ifjanhalt Melikertészt siratják már az asszonyok, boiótiai Athamasz háza népe!

Bakkhosz dajkája, sorsverte asszony, jóföldű Théba szülötte, mely isten vehette el eszedet, hogy ilyet merészeltél a hitvesi házban?

De becülnek minket azóta az égilakók is, hogy a gyermek könnyű terhét szélnél sebezzen röptettük az árban. Így tettünk, s kelt vízben élő fajtánknak messzire a híre, segítséget mi hozunk a bajban, spártai istenfiak, egy anyától született Kasztór és Polüdeukész vágtatnak felettünk a légben.

Ámde hosszú volt az út ez idáig.

Mert ahogy odahagytuk hajdan a türrhén partokat, kélt csavaros eszünkben gonosz szándék. Bárkánkra ragadtuk, vesztünkre, Szemelé dicső gyermekét, tenger pereménél a vízbefutó szirten Dionüszoszt, ki mint felserdült ifjú, alakra éppen olyan volt. Veltük, Zeusz-táplálta királyok sarja, dúsgazdag herceg, kit egy isten dobott utunkba, vagyonát hogy kedvünkre elorozzuk, s mint tengeri kalózok éljünk vele ezután vígan.

Elvette eszünket a keserű véget hozó daimón. Até küldte, Erisz leánya, emberi főkön ki puha lábbal lépdel.

Mert csörgedező bor folyt le a barna hajónkon, ambroszia illata áradt, szőlő terjedt szét vitorlánkon, árbocunk befutotta a borostyán. Kedves tagjaink elernyedtek, remegő félelem kélt bordáink között nyomban. Nehezültek akkor fürtöktől a vásznak, repkénykoszorú borította be nagy csoda-dolgok jeléül. Vágyott már lelkünk kisietni a partra, fogvacogva feledtük hamar a széparcú zsákmányt, és égbe emelt kézzel fellegetorlaszoló Kroniónhoz esengtünk hosszan. De késő volt már megcselekednünk mindezt. Mert sörényes oroszlán bömbölt iszonyún a hajó orrán, borzas medve bödült hatalmasat közében. S mi hasztalan menekültünk ki a tatra, rettentő istenünk ránk vetette magát szörnyű dühében. Ugrottunk erre mind a kék habokba gyorsan, elmerültünk a víz hömpölygő sodrában. Reszkető karunk és lábunk odalett hirtelen, testünkből fényes úszók sarjadtak, mint éjjeli csónakból evezők és lapátok.

Ezt mívelte mivelünk az isten. Elvegyültünk hát a tengerek népével, víznek mélye lett a lakásunk, nem beszél szánk már az emberek nyelvét, de rebben egyet még olykor a lelkünk, ha meghalljuk az isteni dal újrakélő hangját.

Mondom, nagyon hosszú volt az út ez idáig.

Mert a tenger mélyén források fakadnak, édes vizek vegyülnek a sósba. Feltörnek egyre, buzognak szakadatlan, s visznek vissza az emlékek lassú árján.

De nem mi emlékezünk. Isteni fajtánk maga az emlék, emberi szóból szőtt szépséges árnyék.

Hol voltunk mi akkor, kedves társak, hol voltunk, mikor megszülettek a szárnyas szavak? Örvény visz le tajtékos öblök fenekére, tengeri csikók forognak együtt mivelünk abban. Vég nélküli a forrás, szavunkat távoli part visszhangozza, Türrhénia Ékhója felel rá halkán. Hang lettünk immár, dús lakomákon kiömlő bor, mit édesajkú külixbe tölt a kívánatos ifjú, elkevervén jól azt az aranylő kráter üregében. Örvénylő borban éled az isten vére, pezseg és forr, kiszáradt gégét nedvesít vidám éjszakákon.

De komor emlékek elevenednek a dalban. Mellét veri, haját tépi az agg, ki aranylő phorminx húrjainak dallamát hallja. Dobbant reá fejet rázva távoli bérci tetőn az őrző bakkhánsnő csapat.

Mert még mindig vérzik az isten. Halhatatlan ikhór hogy kélne szívében, eltölti nehéz gyásza, ereiben a föld kincse éled újjá, áramlik a nedve, testét pirosuló örvények húzzák. Léthé vizében ha kél nagyszerű hullám, kihűlt ajakához emeli a holt, kinek léte pusztá árnyék, akár a szó, miből Éj anya leányai, ősi Moirák szőtték és fonták.

A felejtés lett lakozásunk.

De mondom, nagyon hosszú volt az út ez idáig.

Mert ősi Tarasz, Poszeidón nagyszerű sarja, Szatüriónnál hogy kiszállott, nem feledte a szót, míg vésteli vihartól megmentette az isten. Hátunkra vettük őt, kitettük a partra, mint egykor majd Melikertészt, így alapította meg előrelátón a kéttengerű várost. Sokéletű bölcs, szamoszi Püthagorasz utódai, híres Philolaosz és Arkhütasz érkeznek majd egykor onnan.

Úgy mondják mások, hullott lakedaimóni Phalantosz arcára könnyeső a derűs égből, isteni jósszava ment így teljesedésbe tripuszon ülő nevetségtelen szájú Püthiának. Asszonya tágra nyílt pilláiból eredt a zápor, hitvesi orcát beborítva egészen.

Legyen hát e szem szörnyriasztó jel a jólformázott edényen, háritója halálos, sűrű bajoknak, mitől a percnyiéltű halandót a rettegés elfogja. Sebes tengelyén forogjon a fazekas korongja, nagyhírű mester, athéni Exékiasz remekelje, isten tekintetét vágyva rajzolni az agyagba.

Örvénylő könnyeink árja visz visszafelé.

Jaj, hogy ifjanhalt Melikertészt siratják már az asszonyok, boiótiai Athamasz háza népe!

Szépséges, kegyetlen Inó, bomlott elméjű Kadmosz-leány, phoinikiai Agénór unokája, mit merészeltél az ősrégi homályban?

Hisz ott élt Phoinix földjén Melkart, a város királya, Ég tüze, tündöklő vadász, miként híres-neves Órión, Aktaión, kiknek isteni úrnő, Artemisz hozta a sötét véget. Hisz ott volt Türoszban úr hatalmas Baál, Asera fia, Milqartu néven tisztelték ősi népek. Karthágó les-

te kegyét egyre, jólépített városa Aeneastól meg nem érintett phoinikiai Didónak. Dávid is, a zsidók királya, őt zengte szépen zsoldáiraiban a becses hárfán, miként Orpheusz siratta hangtalan Eurüdikét, Hadésznek lenge árnyát. Fia követte, bölcs Salamon, kitől magzat fogant méhében Dél Királynőjének.

De a Seregek Ura ekképp szólott a magasból: Ne legyenek neked más isteneid énelöttem!

És mint a halál, olyan erőssé lett a mondott szó, olyanná vált az írás, mint az alvilág. Hiábavalóság immáron minden, nincs semmi új a Nap alatt, hiábavalóság és szélkergetés az ember élte. Ami volt, az lesz újra, ami történt, megtörténik megint a maga idejében. Sok bölcsességhez sok bosszúság, nagy tudáshoz nagy gyötrellem társul.

Ott voltunk En-Dorban is a halottlító asszony nál, egykor hős Saul igyekezett hozzá reménységgel, ámde hiába. Felverte félelemmel Sámuel síri nyugalmát, de az Úr már elfordult tőle, ellenségévé lett, ahogy megígérte kemény szavával.

Éji boszorkány, Hekaté szukája, miért játszod ezt velünk?

Az gyötrelmünkre felelt nekünk rejtelmes-sötétlő arccal.

Lehúz a mélybe, de vissza is vet felfele az örvény!

Szépséges Jonatánt feledni fogja Dávid, gyönyörű Betsabé lesz Seolnak sötétjében. De bizony mondom, sarja eljő a fellegekből, szigorú igékkal fog szólni Ő prófétái által. Őntestét adja majd Héraklész ifjú fivére, ajándéka lesz ő eleusziszi Démétérnek, titkosan tisztelt Iakkhosznak vértestvére.

Mert emlékek forrása az Isten, jelen van benne minden, ami eljövendő.

Eredjetekek hát innen!

Utoljára mondom, nagyon-nagyon hosszú volt az út ez idáig.

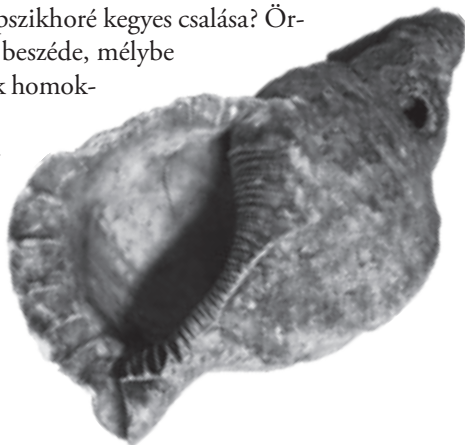
Ó, sötétlő éjszaka, vigyél el most a vizekhez, vigyél tengermélyi útjainkra, melyből örvénylő emlékeink fakadnak! Mnemoszüné és szépszavú Múzsák, vezessetek csak minket, emberi világból kihullott, széttöredezett szavakat. Vezessetek haza, megfáradt vándorait a végtelen kóborlásnak, mindent eltékozló fiait Isten örök szavának.

Tágra nyílt szemekkel nézünk immáron az éjszakába. Nüx anyánk ránk pillant, de tüstént félre is néz aztán. Nem lehet már tovább maradásunk.

Jó társaim, térjünk vissza hát a hazába, az isten igéjével viselő kezdetek hangtalan némaságába.

És te, archívumok névtelen őre, hunyd le most szemed, ingasd csak fejed egyfolytában. Ne értsd, ne hidd el, mit saját füleddel hallottál. Valóban nem így történt, mindez nem történhetett meg. Szájad szélén legyen mosoly, szívedben tétováság, elmédben furcsa, tompa zajlás. Hisz mi más ez, mint betűknek, szavaknak tánca, mondatok lassú imbolygása, csábító szírének anyja, elbűvölő Terpszikhore kegyes családja? Örvénylő tánc, ügyefogyottak kínnal teli, száraz beszéde, mélybe nem merészkedő sekélyes gondolat, béna tagok homokba fúrt esetlen tapogatózása.

Mert visszacsúsztunk mi mégis ama fővenyről, mint meszes héjú, síkos, nyálkás kagylók az iszaptól zavaros vízbe, hogy örökre bezáródjunk egyetlen, végső történetünk oly régtől fogva ismerős magányába.”

Schreiner Dénes (Budapest, 1969): filozófus, esztéta. Az ELTE filozófia és esztétika szakán végzett, esztétikából doktorált. A TKBF Vallásbölcseleti Tanszékének vezetője. *Schelling és az antikvitás* című könyve 2009-ben jelent meg az Áron és Brozsek Kiadónál.

Lehetek ÉN IS

p a n e l r e g é n y

Fél egykor ébred, kócos a haja. Fáj a torka. Többé nem cigizem, és főleg nem iszom ennyit, kurvasokat ittam tegnap, gondolja. Elmegy pisilni. Bekapcsolja a számítógépet. Teát készít. Müzlit eszik lekváros kenyérral, kakaóval, mustáros virslivel és teával. Gyümölcstea mézzel és cébés Instant Cocoa Drink. Kortyol, beleharap a kenyérbe, a számítógépet bámulja, nyomogatja a billentyűket. Bosszankodik, mert nincs net a szobában. Utál egyedül enni. Majd olvasok, gondolja és elővesz egy könyvet. Kinyitja. Kortyol a teából, a kakaó kihűlt. Mit vegyek fel ma? A reggeli végéig ezen gondolkodik. Felpróbál egy szürke pólót rövidnadrággal, sárga sállal, nem tetszik, leveszi, inkább a szürke kötött ruha. Az sem jó. Akkor a fehér. Nem, inkább a szürke ruha plusz sárga sál. Így jó lesz. Nem, inkább a fekete. Igen, legyen a fekete, plusz egy szürke sál. Nem, mégsem. Sárga pólót vesz fel, lila nacival. Háromra ér be az egyetemre. Éhes. Salátát kér a menzán, aztán visszamegy még két sütiért. A harmadik emelet 34-ben lesz az első órája. Betegség miatt elmarad, ki van írva az ajtóra. Bosszankodik, majd úgy dönt, nem várja meg a következőt, inkább hazamegy és olvas. Hazamegy, bealszik. Hétkor lesétál a földszinti közös helyiségbe, mert ott van internet. Csetel minden hülyével, elbassza az időt este kilencig. Lelkiismeret-furdalás kapja el, hogy ma sem tanult, nem olvasott, nem nézett művészfilmet, nem sportolt, nem zongorázott, nem lett szerelmes, de mindezt elnyomja, és inkább arra gondol, hogy ma még nem is fürdött. Lezuhanyozik. Felveszi a szép ruhát, este buli lesz. Szürke. Leheletnyi smink, nagy fülbevaló, sok-sok csörgős lánc. Partitájm. Belép, füstös szoba, tömeg, sok lány, elmegy a kedve az egésztől, ott van egy rakás lány, lányok mindenhol, ameddig a szem ellát. Mosolyognak. Két srác is van azért, ők is mosolyognak. Nem baj, legalább gyakorlom a nyelvet, gondolja. Odacsapódik a csajokhoz, beolvad, szürke ruhák, nagy fülbevalók és sok-sok csörgős lánc. Unalmában megiszik egy dzsin-tonikot, két pohár bort, egy cseh sört, három pici pálinkát, plusz egy pezsgő. Hajnalig beszélget, táncol, sír, nevet, lefekszik a parkettára és vigyorogva kiabál, hogy boldog vagyok, boldog vagyok, élni jó, élni jó. Ezt több nyelven is megismétli. Elálmosodik, hazamegy. Küld néhány sms-t, egyet a tesójának, egyet a barátnőjének, és egy valami palinak megy, de hogy kinek, azt másnapra elfelejti.

„szia! nemsokára hazautazom és akkor bulizunk együtt iiis. (szívecske) hiányzol. de lehet, hogy már alszol. szóval jó éjt. (szívecske)” Egy-két óránként egy-két üzenet. „vadfruttikkonzerten tomboloképp és találkoztam A-val, annyiradeannyira boldogvagyok.

itkénelelned. lehetekénis, lehetekénis azegyetlen, lálálá”. Vagy azt, hogy „fááááj a fejem, a szívem túúúúlnagy és neeeemtudomneeeemtudom, holvagy. na, jó, mára tényleg befejeztem. (szívecske) aludj jól. (mosolygófej)”. Aztán egy óra múlva: „hogya kell élni? hogya kell jól csinálni? miért nem vagy itt?”.

Felkelek. Nincs éjjel, már hajnali négy van, és teljesen kiverte a szememből az álmot a telefonprüttyögés.

Jól állna neki a hosszú haj, ha hazajön, szólok, növessze meg, le ne vágassa, legyen derékig érő. Azért is szólni fogok, hogy most már hagyja ezt abba, az ilyen kérdésektől megőrülök, mi az, hogy hogya kell élni? Beszívod a levegőt, aztán kifújod, úgy. Már nem kislány, még a kislányomra is rászólok, ha nyafog, hogy húzzon be a szobájába, csukja magára az ajtót, böge ki magát, hisztizzen, ahogy akar, egyedül, ki kíváncsi erre?

Amikor itthon van, egész nap nálunk lóg. Barbizik a lányommal, társasozik a fiammal, fekvőtámaszt nyom a férjemmel. Megeszi a gyerekek elől a süteményt. Blogot ír arról, hogy lehet mélyebbre esni a földnél.

„Mindent akarok egyszerre. Főleg a történetüket lenne jó tudni, megyek, nézem tovább. A kacsás nyakkendő a telerajzolt klubhelyiségben, és nevetek együtt a négercsajjal, aki biztos szintén valami ilyesmit néz egyedül. Szeretem, ahogy ugyanúgy vannak elveszve, mint én.

Elvagyok, mint a befőtt, holnap estére három programom is van. A fiúk mindenhol ugyanolyanok, ma a biciklimmel is kikezdték. Jó tanács kezdőknek: soha, de soha ne keverjétek a különböző alkoholokat. Soha. Mind egyszerre üt be.

Nem rosé, csütörtök óta inkább nem ittam. Hanem rose. Boldogság. Pedig tulajdonképpen nem csinállok semmit. Holnap ilyenkor épp a kézenállást fogom gyakorolni ezerrel, és harminchat órás napokat akarok, most már biztos. Ettem, bicikliztem, tornáztam, írtam házit, néztem filmet, cseteltem sokakkal, beszéltem telefonon, satöbbi. Egyszerűen kevés. Az élet. Nem elég.

Tegnap kezdődött amúgy, hogy elkezdett hiányozni az irodalom. Z. A.-tól nekem a *mondj imát a rossz anyákért* meg az és felteszi a szemüvegét van a fejemben, és hogya szemet leszorítva sincs sötét. Szeretem a szavakat. A *Nyugalmat* olvasva látom, hogya franciául mennyi minden érthetetlen. Nincs mögötte semmi. Épp jött egy hatos villamos, felszálltunk. Ez hiányzik.

Néha olyan emberek hiányoznak, akiket nem is ismerek. Zöty. zöty. Jó ez a szó. Zötykölődik bennem a sírás. Nem sírok, ez csak költészet. A kézenállás pedig egyelőre csak álom.

A másik meg, hogy átálltam éjszakai üzemmódra, de nagyon. Szerintem egy kezemen meg tudom számolni, hogy 2011-ben hányszor feküdtem le éjfél előtt. Az egyetemet továbbra is úgy szarom le, ahogy van, és ez sosem fog változni, de zongoráztam egy nagyon kedves német lánnyal. Bicikliztem az éjszakában. Magyar dalokat énekeltem teli torokból, mint még soha, a kihalt utcán. Kézen álltam, bukfaceztam, nyújtottam. Egyszerűen fantasztikus vitorlázni is, nézni a vizet, húzni-vonni a köteleket, kormányozni, főzőcskézni a kabinban, mászkálni a kikötőben, papucsban és pizsamában, idegenektől megkérdezni a véce kódját, ugrándozni a homokban, benzint tölteni a hajóba. Imádom a vizet, a tengert, az óceánt, a tavakat, a végtelen horizontot, a napsütést, de még az esőt is, a vihart, a felhős eget. Imádom élni, és a legszebb az egész városban az útszakasz, ahol csillog az aszfalt. Olyan, mintha gyémántok lennének elszórva, vagy mintha a betonon tükröződnének a csillagok. Elég nyálasan hangzik ez, nem baj. Pici nyálcseppek is lehetnek.

Jól vagyok. Nehéz a boldogságról írni. Mostantól, ha valaki benyit az ajtón, a fürdőszobám tükreben egy öreg nőt lát majd, mint mikor az Astoriánál álltam a teraszon, és semmi más nem volt bennem, csak érdektelenségnek álcázott félelem. Hazafelé nem mentem oda A-hoz, pedig láttam a tömegben.

Az emberek mennek egymás mellett a folyóparton, vagy az utcán, vagy az egyetem folyosóján, és különböző irányba néznek. Egymásba karolnak. Fogják egymás kezét. Libasorba rendeződnek, pedig többemberről van hely. A földet nézik. Mindenkinek picit máshogy van igénye a szeretetre, lehet mélyebbre esni a földnél.

Fáradt vagyok. Nagyon, nagyon, nagyon. Boldog, szomorú, boldog, szomorú, boldog vagyok. Ha zongoraszót hallok, akkor boldogság.

Néha kell a csend. Megállni, kivenni az üvöltő zenét a fülből, nézni a furcsa virágminitát egy házon, ahol lehet, hogy régóta nem laknak már, fogalmam sincs meddig állni így, villanyfény, köd, párák autók, sehol senki, és csak akkor lépni vissza a random-zenéthallgató-sétálólányba, amikor jön egy autó. Tegnapelőtt ilyenkor épp disneyland1-ben ültem fel Indiana Jones vonatára és száguldoztam a félelmetesebbnél félelmetesebb magasságokban. Éjjeli fényekkel gyönyörű Párizs, a pénteki ködben meg mintha az Eiffel-torony nem épült volna még meg. Rengeteg tortát ettünk. Volt húsleves is és csillagszóró, tűzijátékgyertya, minden. Ettünk cseh lángost, angol sütikéket, ittunk cseh pálinkát, magyar bort, francia bort.

Mindig valami olyasmit kívánok, ami épp nincs. Hiányoznak a barátaim.

Győzködöm magam, hátha attól változom, hogy tudjam, mit akarok. Nem máshol lenni, nem mással lenni, nem másnak lenni. Győzködöm magam, hogy tudok én élni, de idáig háttal utaztam. Fordulás, indulás előre. Zongorázni, biciklizni, enni, inni, tornázni, franciázni, ó, igen, igen, franciázni.

Óriási buborékokat fújok a rágómból, erre van most energiám. Visszajöttem a szobámba és minden helyrebillent, itt a helyem, most minden többnek számít. Mindenkinek örülök. Jelenben lévő énem rulez. Ha akarok, átsétálok a Szabadsághídon.”

Mellém kucorodik a kanapéra, nézzük a Graffiti királyát, Cabiria éjszakáit, ha átöltözöm, elfordul, az ő családjában nincs meztelenkedés. Én tanítottam meg, hogyan kell a kontúrceruzát használni, ha rúzst ken a szájára. Állunk a fürdőszobában a tükör előtt, csücsörít, pirosra színezem az ajkát. Kontúrceruza nélkül tilos a vörös rúz, mert olyan lesz, mint egy bohóc. Kész. Jól áll, tetszik? Nézegeti magát, aha, tetszik, illetve nem tudom, jól áll

tényleg? Jól, most mondom, hát nem igaz, hogy nem látod, nincs szemed? Jó, jó, elhiszem, ha te mondd, csak nem tudom, rajtad valahogy jobban tetszik.

Ott leszek majd az esküvőjén. Addig még sok víz lefolyik a Dunán, állandóan szerelmi bánata van, a fiatal lányok miért szeretnek ennyire szenvedni? Mindegy. Akkor is ott leszek az esküvőjén és vigyázni fogok a gyerekeire is, rászólok, ha már túl nagy a segge a rengeteg édességtől. Ha nagyon öreg leszek, betakargat egy kockás pléddel.

A férjem minden évben, január elsején meghatódik, nagyon büszke, hogy ilyen régóta együtt vagyunk már. Nem is tudom pontosan, mióta, ezt például nem számolom. Minek, ha sosem lesz vége? Összefolynak az évek. Tök mindegy, hogy volt, hogy lesz, mi maradunk. Nem hagylak el soha. Annyi csak, hogy majd muszáj lesz innen is elmenni. Most nem jut eszembe több. Most ez nem tud több lenni ennél, csak ennyi jut eszembe a szerelemről.

■ **Tallér Edina** (Kiskunhalas, 1971): Budapesten élő televíziós műsorvezető, újságíró, a VEAN Production forgatócsoport dramaturgja, a female.hu alapító tagja. Két gyermek édesanyja. Legutóbbi kötete a Kalligramnál: *Lehetek én is* (2013).

az utazó

a Níluson lefelé hajózva az utazó krokodilok fejét látta a vízben mesélte az ágy mellett ülve kislány anyámnak az apja miközben a nővér bekötötte az infúziót meg is van monda és kiment a szobából a férfi az ujjával hátrafésülte sűrű fekete haját és tovább hogy volt kérdezte a kislány és este az utazó partra szállt és véletlenül egy hangyabolyra ült valami nagyon csíp kiáltotta és rögtön fel is ugrott folytatta a férfi és felpillantott a szabályosan csepegő oldatra

jó ez a piros terítette maga elé apám overallját anyám meg messzire is látszik nézett fel a papírjaiból apám ezt a szerződést még mindig nem írták alá mutatta anyámnak pedig holnap már indulnom kell mindjárt kész leszek a csomagolással felelte anyám és nyomta gyúrte gyömöszölte apám vastag overalljait és a bélelt nadrágjait amíg beszuszakolta a háztiszákba így ni mondta elégedetten amikor minden bent volt cipzár be felső hajtóka le-hajt és beköt fogd csak meg hívta az iratait rendezgető apámat várj inkább én megfogom te meg kösd be húzta össze a zsák száját apám

hejjo kiáltott a szánon állva a kutyákra apám azok megiramodtak anyám a webkamerán keresztül integetett jajistenem csak sikerüljön lélegzett nagyot és a tenyerébe támasztotta az állát

hello sweety jól vagy? szólt apám a a telefonba mintha csak ötórai teán lenne holnap nekivágunk a K2-nek és az idő? milyen fent az idő? nyugtalankodott anyám pazar csak még a vihar előtt fel kell érnünk ez csak egy csúcs nevetett apám

napokig semmi egyéb se látszódott csak hó meg hó behavazott mezők erdők mellett hajtott el a busz anyám fújogatta dörzsölgette a hideg ujjait bár a vastag bunda jól betakarta de az ujjai folyton elkékültek a hidegtől apám fején vastag szőrkuksma aztán egy városba értek a fényeiről lehetett látni hogy egy bevásárlóközpont elé gördült a busz vegyenek en-nivalót ezt-azt mindjárt indulunk tovább mondta a sofőr miközben az utasok kifelé ká-szálódtak anyám a félhomályos üzletben vett pár szendvicset meg egy narancsos üdítőt ahogy ment kifelé himbálózott a szatyrában még beugrom ide a telefonosokhoz mondta apám és egy távolabbi pontra mutatott csak siess szólt vissza anyám és beszállt a buszba apám csak nem jött várjanak még nincs itt kiáltotta a sofőrnek amikor begyújtotta a motort sajnálom ez menetrendszerinti járat lépett a gázra és a busz kigördült a parkolóból de hát mindjárt sötét lesz és az iratai sincsenek nála mit fog itt csinálni hisztizett anyám a sofőr megvonta a vállát az már nem az én dolgom kicseng hívta apám számát anyám de miért nem veszi fel és várt míg már az üzenetrögzítő kapcsolt be még egyszer hívta újra mi-

ért nem veszi fel menjünk érte vissza kérte a sofőrt sajnálom nem lehet válaszolta az és talán tényleg sajnálta kicsit ha maguk rekednének valahol kint a sarki éjszakában én visszamennék bármelyikükért fordult a pár utashoz anyám azok közömbösen bámultak rá akkor visszamegyek egyedül nyissa ki az ajtót szólt hangosan a sofőrhöz itt nem lehet kanyarban vagyunk nézte az utat a férfi anyám újra elővette a telefonját már csak sűg a telefon ki se cseng lehet hogy a hóba esett vagy bármi mintha kis vigasztalásféle hangzott volna a sofőr szavaiból nyissa ki az ajtót állt elé anyám rendben kisasszony de eltéved és meg fog fagyni figyelmeztette a magas bajuszos férfi az lehet kapta fel a hátizsákját anyám

buckától buckáig vergődött anyám de jó lenne ebbe a homokredőbe beledőlni mormolta aztán egy fényes pontot látott majd még egyet a keresésére indított autó lámpái voltak

és két hétig csak vizet láttunk nagy vizet mesélte a férfi akármerre néztünk csak az óceán mondta még és feltűrte az inge ujját ideje megetetni az állatokat kioldódott a cipőfűződ szólt a sámlin kuporgó kislányanyám igen guggolt le a férfi és ezt meg vidd fel a padlásra kislányom nyújtotta a felcímkézett barna bőröndöt ott jól ellesz

állj állt anyám az indulásra kész vonat elé ezt a fiút fel kell venni mutatott a szekérben fekvő apámra beteg orvoshoz kell vinni megburgyant ez az asszony? csodálkozott a mozdonyvezető menjen a sínekről integetett neki ezt a fiút fel kell tenni a vonatra mutogatott anyám és kibomlott a fekete kontya addig nem megyek el hogy a fenébe ezekkel a hisztériákkal mérgeződött az állomásfőnök aztán kipirult arcú apámra nézett lázas nagyon lázas magyarázta anyám orvoshoz kell vinni a városba tegyék fel de gyorsan intett az állomásfőnök köszönöm mosolyodott el halványan szépasszony-anyám és ő is felszállt a vonatra indulás intett a mozdonyvezetőnek a főnök aztán az állomás fatornácára ment és levett a virágzó muskátlikról két szirmot az ujjai között morzsolgatta miközben a kifutó vonatot nézte

furcsa kis fekete ember ült anyámmal szemben a karján tetoválasok az arcán szinte egy ránc se ismerlek mondta a férfi látlak amilyen vagy világos szereted a színeket és mosolyogsz látlak téged ahogy vagy ő küldött ugye? kérdezte hirtelen anyám maga helyett igen felelte a férfi hívhatlak Rosie-nak? kérdezte hogyan válaszolta anyám

az életben nem fogom megszokni a bécsi németet kuncogta anyám a magas széken ülve apám a kanalával szedegette a tejszínhabot a kávéról de a kávé jó és bőséges mondta anyám és hozzá ez a sütemény ez a sacher

és az utazót Mexikóban banditák támadták meg folytatta a férfi de ő nem félt csak előkapta a revolverét és hármat a levegőbe lőtt és akkor mindenki elszaladt kislányanyám tágra nyílt szemmel figyelte lecsepegett már? kérdezte a szobába lépő nővér és az állványhoz lé-

pett igen bólintott kihúzzhatjuk a tűt csak óvatosan szólt a nővér ha szédülnél csak lassan mesélsz még? kérdezte a kislány hogyan este amikor beveszed a gyógyszert válaszolta az apja

volt ott egy szép indián lány nézett tünődve el a járókelők feje felett apám egy szép akit magammal akartam hozni aztán mégse pedig már a csónaknál állt és mégis visszafordult anyám nyugtalanul mocorgott a székén aztán pedig találkoztam veled mosolyodott el a férfi és az asztal alatt átnyúlva megsimogatta a nő combját

galambok reggel

kosztümös anyám kemény kis kontyot kanyarított a feje búbjára belebújt a körömcipőjébe felragadta a retiküljét és kifutott az utcára bevágta magát a ház előtt várakozó taxiba lehetne egy kicsit gyorsabban? cefetül el fogok késni szólt a sétatempóban haladó sofőrnek nyolcvannál gyorsabban itt nem mehetek pillantott rá oldalról a férfi micsoda hőség legyezte magát a nő lehúzzam az ablakot? kérdezte a sofőr huh totál leviszi így a szél a fejeimet tapogatta a frizuráját a nő és egy-egy elszabadult hajtincset próbált visszagyömöszölni a helyére egyre több hajszál kavargott a feje körül csak így enyhíti a forróságot ha jó nagy huzatot csinálunk magyarázta a férfi nem szerelmes? folytatta álmodozó hangon hogy mi? lepődött meg anyám még mindig a hajszálait fogva ha nem akkor szerintem nemsokára az lesz anyám lenyitotta a kis tükröt az ülése felett na tessék kibomlott a kontyom mérgelődött így sokkal jobban áll magának nézte a sofőr komolyan? egye fene nevette el magát anyám a táskájából fésűt vett elő és simára fésülte összeborzolt haját

anyám kiszállt a villamosból átment a zebrán és a platánok övezte térre jutott a fák alatt baktatott majd az utcaseprők autóját kikerülve jókedvűen egyensúlyozott a járdaszegélyen egy kisteher hajtott el mellette a sofőr a visszapillantó tükörben figyelte hogy manőverezhet a szűk belvárosi utcákon anyám a követség előtt sétafikáló biztonsági őrökkel egy vonalba ért azok lazán ránéztek majd egyikük újra nagyot harapott a kezében tartott töltött kiflibe a McDonald's sarkán a homeless tartotta a tenyerét nekem sincs komorodott el egy pillanatra anyám hogy adnék max levegőm van ma reggel az meg mindenkinek előtte egy galamb kotorászott a földön

az épületben csend volt a liftből kiszállva anyám végighaladt az üres folyosón a magas krémszínű ajtók még zárva voltak a keze ragadt valamitől hát egy percre megállt a mosdóban de bűdös mint mindig fintorította az orrát a szellőzetlen kis helyiségben jó reggelt kö-

szönt a papírt az adagolóba beillesztő takarítónőnek jó reggelt kattintotta vissza hangosan a fémdobozt a nő anyám aztán az üres irodában ledobta a táskáját egy székre a régi épület magas ablakához lépett a hetedik emelet párkányain a tetőn már gyülekeztek a galambok anyám kinyitotta az egyik szárnyat tágra nyitotta az ablakot szippantott a hűvöskés levegőből ez ér ezekből a kosztüms-öltönyös reggelekből a legtöbbet ahogy a galambok rátelepednek a háztetőre gondolta

Jamaica menjünk Jamaicára a Bahamákra bárhova csak el innen el ebből a levegőtlen bezártságból gesztikulált anyám hevesen apámnak a fém irattartók az ovális mítingasztalok mellől bárhova mit akarsz még légmentes is van vontat meg a vállát apám Jamaica ütötte tovább a ritmust a nő

anyám bedugta a lábát a jó meleg homokba kicsit kotort is az ujjával valami megcsillant anyám kihúzta nézd mit találtam kiáltott le apámnak a domb tetejéről egy rózsaszín strandpapucs szuper ordította vissza apám már csak a párja kell aztán mehatsz benne a partra mellettük a sirályok vijjogva keringtek

anyám mint egy kis könnyű kétmotoros Cesna körözött a tér fölött aztán kiválasztott egy kedvére való padot és leereszkedett rá leszállásnál mint mindig kicsit megremegtek a szárnyai

anyám ámulva nézett körül az irányítótornyban jöjjön bátran szólt hátra a légiirányítók egyike csüccsenjen le látja most ezt a gépet fogjuk navigálni mutatta a férfi a képernyőn villogó repülőgépet anyám figyelt egy pillanatra kiszaladok mondta Jack anyám pedig felvette a fülhallgatót és bársonyos hangon válaszolt a recsegős férfihangnak itt vagyok most képzelje el hogy maga meg én kezdte hogy mi? hökkent meg a pilóta kivel beszélek? halló torony igen itt a torony csak gondoltam beszélgethetnénk az estéről hogy fogja tölteni? én Tel Avivban maga is jön? kapcsolt a pilóta akkor marad a telefon auu nyom ez a cipő nyafogta a nő és harisnyában meg olyan cefet meleg van mindjárt le is veszem fiúk adjatok egy papír zsebkendőt kérte a fülkében a férfi huh kezd melegem lenni itt is vagyok jött vissza Jack kipróbálta a fülest? ja ja bólogatott a nő ártatlan képpel hát most már talán mehetnék is élmény volt itt lenni lejtett ki a teremből kint kuncogva baktatott a havas úton kerülgette a buckákat a táskájából előhúzta a cigis dobozát abból rázogatózott ki egy szálat végre kipottyant a buszmegállóba valaki egy hőembert épített ó te szegény csak álldogálsz itt és sehol senki? lépett oda hozzá és a hőember szájába biggyesztette a cigit majd előkapta az örökké magánál hordott filctollakat papírt és pirossal ráfirkált valamit a papírt a hőember kezébe igazította mintha érkező utast várna táblával rajta a szöveg hol voltál és hová mész

Dinnye I.

sárgadinnyét kéne venni lépett be az üzletbe anyám a sárgadinnye jót tesz az emésztésnek meg úgy általában mindennek és kiválasztott egy miniatúr méretűt a vállának támasztotta úgy vitte hazafelé szemben egy fekete miniruhás nő egy nagy dinnyét öelve jött a busztól szintén dinnye? szintén reggel? mosolygott rá anyám és a villanyoszlopot jobbról kerülte meg

anyám lábán zokni volt szandál és a fején rozzant kalap lehajolva válogatott a füvek között egyet-egyet letépett a betont még nem érkezett felmelegíteni a nap hűvösen ért a kezéhez anyám felbámult a napernyős balkonokra majd táskájában a válogatott füvekkel elindult az utcán

anyám a Duna-parton sétált amikor hirtelen meglátta apám életnagyságú szobrát sőt még az életnagyságúnál is nagyobb volt itt vagy hát itt vagy uramisten de rég nem láttalak rohant oda hozzá és tapogatta ölelgette az ércetestet simogatta azt a sokat dolgozott kezét mennyit kapált rakodott emelgetett ez a kéz ezek az ujjak az óriási hűvös tenyérbe tette a maga kis meleg kezét nézd dinnye is van velem mutatta a táskájából előszedett gyümölcsöt igaz hogy nem olyan nagy gurulós úszós dinnye a fele kalapnak is elégféle hanem kicsi sárga de édes nyáridőben éppen jó és apám ölébe ült a dinnyét kétfelé vágta kanalat húzott elő azzal szedegette ki a belsejét a könnyei potyogtak a dinnyehéjba olyan régen láttalak

amikor már tele lett sírva az a dinnyehéj majdnem színültig tele anyám beletépett pár fűszálat a szigorúan őrzött parkból egy-két margarétát is beletett a folyóhoz vitte a víz felé hajolva finoman rátette most ússzon az a dinnyehéj mondta aztán fellépdelt a lépcsőkön majd jövök megint küldött gyenge kis félmosolyt apám felé persze tudom mondta apám és az ujját kicsit arrébb mozdította a térdén

Dinnye II.

az ablakon besütő nap fényében rozsdabarnának látszott anyám haja amolyan barna drótszálnak vállpántos trikót és könnyű vászonnadrágot vett fel szoknyát szinte sose hord ki ment az utcára a betonon is lehetett érezni hogy még csak reggel van napsütéses nyári reggel és a lány dudorászta hogy játszd újra Sam még egyszer

anyám kinyitotta a zacskót a tenyerébe öntötte a magokat a kert végi kőfalnál kezdte szórni a földbe teleszórta a kertet dinnyemaggal mellette a macska óvatosan szagolgatta a göröngyöket a magok ívben repültek anyám folytatta a szórást csak szórta csak szórta míg nem tele lett a kert és kis dinnyepalánták nőttek csupa csupa dinnye lett a kert futottak az indák nőttek a kis dinnyék anyám mindennap megnézte a dinnyeedőt óvatosan járkaált a nagy levelek között a letaposott sarkú cipőjébe begurult egy-két földdarab azt kirázta az orgonabokor ágain üldögélő verebek figyelték mit csinál az az asszony anyám este megállt a kert aljában végignézte ez az én erdőm nyugtázta

már megint dinnye kérdezte apám amikor anyám kicsomózta az asztalkendőt és elővette a dinnyelevest mit csináljak ez termett az éven semmi más csak dinnye vont meg a vállát anyám hát jó ült le a földre a férfi estére meg sütök tököt you know édes illat meglátod jó lesz biztatta a nő

anyám lehajtott fejjel szemlélte az asztalra tett receptet dolce vita gyümölcstál olvasta először is tegyük bele egy dinnyét állt az első sorban kiment a kertbe leszakított egy szép kerekre nőtt sárgadinnyét meghámozta felvágta tálba tette aztán málnát szőlőt és ha van pár szem ribizlit olvasta tovább anyám beletette óvatosan keverjük nehogy összetörjön szólt az utasítás sőt inkább csak lötyögtessük jókor mondják fintorgott anyám hogy csak kevergetni lötyögtetni és egy kis szósz egy kis lé is kell bele egy kis fűszer és felcsillant a szeme a kukták ilyenkor összenéztek már kezdi mit talált ki megint és izgatottan várták mi lesz semmi semmi gesztikulált anyám hevesen csak egy kis kerek levelű zöld dekorációnak kirohant a kertbe mentáért és citromfűért rátépedeste a gyümölcsökre megszagolta vett belőle egy kis kanállal hmm mormolta elégedetten kóstoló nyújtotta a kukták felé mintha mentacukrot szopogatnál mondta az egyik mintha töltött szőlőt eszegetnél mondta a másik a harmadik szája épp tele volt dinnyével így ő semmit se tudott mondani

apám a hosszú széles asztalához húzta a székét megtapogatta körbesimogatta a görbe késsével kezdte vájni a tököt előbb nagy darabokat kanyarított le belőle majd farigcsálta részletesen és tüzetesen a rózsát aztán egy répához látott

anyám maga előtt görgetett egy dinnyét egy kis zöld dinnyét gurult a dinnye gurult végig az utcán aztán ki a poros országutra gurult gördült anyám felszedett a földről egy botot azzal görgette délnyugatról észak felé haladt majd hullámvonalban délre onnan északkeletre tapadt rá hó homok iszap erdőkben növények városban flasztársó egyre nagyobb lett az a dinnye mígnem a világ legnagyobb dinnyéje lett ekkora óriási nagy dinnye mondta és mutatta ha kérdezték ez ám a szép dinnye bólogattak akik látták

és egyszer hirtelen váratlan csak úgy a szupermarketben az összes gyümölcsöt berakta a kosarába főleg a kerek formák fölött állt meg a keze a pénztáros csodálkozva húzta át a bezacskózott narancsot szilvát barackot a kódleolvasón mi lesz ugyan ebből gondolta és arébb gurított egy csomag almát ezek is a magáéi kérdezte a miniatúr díszitőkök sorát látva ja ja felelte anyám és a tököket is szépen berakta egy direkt erre az alkalomra gyümölcs-hordó táskának kinevezett szatyorba a többi mellé kiment az üzletből a betonfelüljárón cipelte a táskát és a buszmegállóba érve lerakta a földre elővett két almát egy őszibarackot és voila elkezdett velük zsonglörködni a fel-le szálló aktatáskás emberek mosolyogva nézték ketten hárman megálltak anyám egyre több hét nyolc tíz gyümölcsöt dobált és kapott el egyre többen gyűltek köré jó napot szomszédasszony köszöntek rá az utcabeliek jó napot jó napot anyám egyet pördült és úgy is elkapta a gyümölcsöket anyám a mutatvány végén meghajolt még még ráadást tapsolt a közönség ■ ■ ■

■ **Szunyog Zsuzsa** (Királyhelmec, 1971): a Comenius Egyetem Bölcsészkarán végzett, Pozsonyban él. Ez idáig verseket közölt, második verskötete 2009-ben jelent meg. *Szél, szoknya, tenger* című prózakötete megjelenés előtt áll a Kalligramnál.

NEON

NEON

Molnár Laci az egyetemi irodában ült, kint sötét és hideg, bent meg a neonfény. A húga telefonon hívta, hogy elmondja, az anyjuk rákos. Undorító februári délután volt.

Legkevésbé ahhoz volt kedve, hogy az anyjával foglalkozzon. Özvegy Molnárné Marit egyébként sokan szerették, pedig agresszív volt és velejéig rosszkedvű. Negyven évig dolgozott a recepción és terjesztette a kórt, de nem csak a munkahelyén, hanem a buszon, az utcán, a közértben és leginkább otthon, hiszen mint annyian mások, ő is a szeretteit büntette legszívesebben. A fiát imádta, a lányát megtúrta, a férjét elhasználta. Amikor Lacit felvették az egyetemre, és a jó eredménye miatt ingyen kapott kollégiumi helyet, az anyja sírva könyörgött, hogy ne menjen, azt ő nem bírja ki, az ajtó elé vetette magát, felmosta magával a földet. Azután is minden egyes távol töltött hétvégéért meg kellett küzdeni, pedig az anyja sokat tett azért, hogy a fia nélkülözhetetlen legyen otthon. Leszakadt a polc, elromlott a vécéartály, történt valami, amihez férfikéz kellett, de ezzel melléfogott, mert Laci nem volt hajlandó sem fúrni, sem kalapálni, ellentétben Tündével, aki bármit megtett volna egy kis szeretetért. Így is méltatlanul hosszú évekig tartott, amíg Laci elérte, hogy csak az ünnepekre kelljen hazajárnia. Erre az anyja fogta magát, megöregedett, egészségügyi problémái támadtak, és most már haldoklik is.

– Felháborító – nyögte Laci a telefonba.

– Könyörgöm, csak most ne – mondta Tünde a vonal másik végén. – Egész életében mást sem csinált, csak téged pátyolgatott, a te sebidet nyalogatta...

– Nem tudott volna várni még húsz évet? Én még egyszerűen nem tartok itt.

– Mennyire tipikus, úristen, te még mindig azt hiszed, hogy...

– Nem is arról van szó, hogy még nem bocsátottam meg neki – töprengett Laci. – Pedig bennem megvan a szándék a megbocsátásra, de ahhoz idő kell. És még akkor sem garantált.

– Nincs idő! Nem valószínű, hogy megéri a nyarat.

Ezt hallva Laci az égvilágon nem érzett semmit.

– Azt szeretné, ha a következő hónapokra hazaköltöznél – fejezte be Tünde.

– A következő hónapokra? Talán nekem nincs munkahelyem, talán nekem nem kell mindennap dolgoznom? – kérdezte Laci, és tetszett neki a hangja teátrális csengése. – És te? Harminchárom éves vagy, mégse tudsz felmutatni egyetlen komoly kapcsolatot sem, nincs családod, nincs gyereked! Oké, elköltöztél otthonról, de gratulálok, sikerült úgy munkahelyet választani, hogy ott dolgozol három méterre tőle. Mindig ott akarsz lenni a közéletben! Nem tudom, mit mondjak, őszintén sajnállak.

Laci valóban sajnálta a hűgát, de ez nem jelentette azt, hogy együtt is érezne vele. Ha néhanapján találkoztak, ha egy karácsonyi estén megittak együtt mindent, ami a bársekreányben év közben összegyűlt, bepárasodott szemmel magyarázta, hogy mennyire hasonlítanak ők ketten egymásra, és Tündének el kell innen jönnie, amíg még nem késő, míg fiatalságának valamicske maradékát őrzi, jöjjön el Pestre, nála ellakhat, csak ismerje be végre, ismerje el, hogy ha nem vigyáz, akkor holnapra megöregszik, és pont olyan lesz, mint az anyjuk, meg se lehet majd különböztetni őket egymástól. Néhány óra, hol egy is elég volt, aztán Tünde sírni kezdett. Úgy sírt, ahogy az anyja szokott, nincsenek érvek, csak a hisztéria, és ebből Lacinak elege volt, mint ahogy ebből a telefonos beszélgetésből is. Rossz szájjal, de eltökélten tette le a kagylót. Nem megy haza.

Ezen a februári délutánon Laci a Horváth Gáborral és Ács Ágival közös irodájában ült az egyetlen, már a telefonhívást megelőzően se érezte jól magát, másnapos volt, és az ivás miatt még a lelkifurdalás is gyötörte. Ági a galérián szenvedett, a bőrdíványon kinyúlva várta, hogy hasson a fájdalomcsillapító. A tegnap esti ivás nem volt szándékos, valaki megvédett egy disszertációt, és ez ordítózás, táncolás, hajnalig tartó mulatozásba torkollott, ami Lacit valahogy lelkileg is megviselte. Az utóbbi években nem voltak ilyen bulik. Időnként becsúszik ez-az, de inkább a mentális egészség szempontjából érdekes, hogy néha legyen valami. Legfontosabb a munka, a rendszeres testmozgás és a megfelelő mennyiségű pihenés.

Laci legfőbb szenvedélye egy ideje saját fiatalsága volt, saját múltó fiatalsága, s a minél hosszabb elnyújtásáért egyre többet tett. Ügyelt a táplálkozására, szorgalmasan lúgosított, szedte a táplálék-kiegészítőket, sportolt, itta a zöld teát és a napi három liter folyadékot, hosszú ideje rá se nézett egyetlen pizzás táskára vagy fásírtos zsömlére, pedig a húszas éveiben ilyeneken élt. Tervezte, hogy pilatesre fog járni.

Jó lett volna, ha van mellette egy lány, egy nő, akivel ezt meg lehet osztani, aki gondoskodik róla, hogy elegendő gyümölcsöt egyen, aki reggelenként zöld turmixot csinál neki. Egyre többet olvasott arról, hogy mennyire egészséges a zöld turmix rendszeres fogyasztása. A szex hiánya is aggasztotta, nem csupán élvezeti szempontból, hanem mert a szex fiatalít, és őt már nagyon régen nem fiatalította sem ez, sem a napi háromszori, teljes szívből jövő nevetés, ami szintén fontos. Meg egy gerinckímélő matrac, és persze kevés stressz. Inkább zéró stressz. De a stressz mindenhol ott volt, még abban a szégyenben is, amit amitt érzett, hogy ilyen dolgokkal foglalkozik, mint a fiatalság. Mindenesetre nem beszélt róla senkinek. Tudta, hogy hozzá, mint egyetlen tanító, művelt, tanulmányokat publikáló, ereje teljében lévő férfinhoz ez egyszerűen méltatlan.

– Történt valami az anyáddal? – kérdezte Ági a galériáról. Úgy tűnik, félálomban hallotta a telefonbeszélgetést.

– Rákos – válaszolta Laci, és meglepődött, hogy milyen gyászosan cseng a hangja. Pedig ő tényleg nem szereti az anyját, persze lehet, hogy van benne mélyen valami, ami szereti, a sejtjei, az emlékei, de ő már rég lemondott róla. A hűgát szereti, de őt meg minek.

– Ó bazdmeg, sajnálom! – Ági négykézláb a galéria széléhez mászott, hogy onnan nézzen le rá, és a tekintetével részvétet nyilvánítson. Laci legyintett, fogalmazott magában egy mondatot arról, hogy miért nem érdekli az anyja közelgő halála, de ekkor kicsapódott az ajtó, és betolatott rajta Horváth Gábor egy csapat diákkal, akik a kezükben az indexüket szorongatták, és arcukról az elsőévesek pökhendi boldogsága sütött. Az egyik csajt már látta, megjelent egy óráján, pedig arra rajta kívül más gólya nem járt. Jó csaj, nagy mellek, ígéző szemek, és mekkora figyelemmel hallgatta az előadását! Nem érthetett belőle sokat, alig múlhatott tízenyolc, a kamaszháj sem olvadt le róla még. Laci ismerte az ilyeneket. Minden szemináriumára, előadására jutott belőlük. Óra közben bűvölték, utána pióca-ként tapadtak, másnap bejelölték a facebookon, minden fórumon kifejezték rajongásukat. De aztán amikor az élet úgy hozta, hogy elkezdődhetett volna köztük valami, valami komoly, akkor rendre kiderült, hogy alkalmatlanok, hogy idegenkednek a rendes, tisztességes érzelmektől, és csak kefélni akarnak.

Laci ezt kihasználhatta volna, hiszen valamennyi szex mégiscsak több, mint a semennyi szex, de képtelen volt rá. Az igazság az, hogy tartott ezektől a lányoktól, ezektől a mai lányoktól, akiket gyanúsnak talált. Még maszturbálni is képtelen volt rájuk, pedig az internet tele volt a félmeztelen, csücsörítő szájú fényképekkel.

– Srácok, nem probléma, ha tartunk egy gyors óramegbeszélést? – kérdezte Gábor, és választ sem várva helyet kínálta diákjait. A nagymellű lány becsörtetett és ledobta magát a Lacihoz legközelebb eső székre, párnás, gondosan manikűrözött kezét az íróasztalára helyezte, hogy órákra ott maradjon a nyoma. Mélyen dekoltált pulóver, miniszoknya, áttetsző harisnya, csizma. Az indexére pillantva Laci megtudhatta, hogy valamilyen Katinka a neve, amitől rögvest megvető gondolatai támadtak, persze, nem volt elég a szü-

lőknek Katalinnak vagy Katának nevezni ezt a szerencsétlent, nekik anyakönyvbe kellett foglalni, hogy az ő lányuk Katinka, akit nem lehet csak úgy lekatizni.

Miközben az óramegbeszélés zajlott, Katinka fészkelődött, a jobb lábát átvette a bal lábán, majd a bal lábát a jobb lábán, megigazította a haját, mentolos cukorkát vett elő, és mindenkit körbekínált, beleértve Lacit is. Nem fogadta el. Felnézett a galériára, Ágit kereste, de a lány már akkor visszafeküdt a bőrkanaapéra, amikor Gábor és diákjai besereglettek a szobába. Elhatározta, hogy dolgozni kezd, átnéz egy-két anyagot, megmozgatta az egeret, nyomogatta a gombokat, lassan kivilágosodott a képernyő, szerencsére semmi kompromittáló nem volt rajta, pedig egy másodpercre beleállt a frász, hogy valamelyik hallgatólány facebook-profilja lesz majd ott. De csak egy konszolidált dokumentum volt, a tetején cím, alatta semmi. Persze, mert a pendrive-járól akart valamit átmásolni. Előkotorta hát a pendrive-ot a nadrágzsebéből, és lehajolt, hogy bedugja a számítógépbe, de akkor Katinka csizmás lábával került szembe, mintha azért hajolt volna le, hogy megcsókolja. A lány nem húzta el, sőt szemtelenül megtornáztatta lábujjait, és a vékony barna bőrcsizmán átütött az ujjak finom mozdulata, mint-

ha éppen zongorázni készült volna velük. Ugyanolyan párnás lehetett a lábfeje, akárcsak a keze, két nagy gondosan manikűrözött tappancs, rajta nyilván aranypántos szandál és csillogó lábujjgyűrű. Laci talán mozdulatlanra vált egy másodpercre. Talán Katinka ezt használta ki, hogy ismét megcserélje a lábait, utólag legalábbis így tűnik. Most a jobb lábát vetette át a balon, és tette ezt úgy, hogy Laci egyszer csak meglássa, egy pillanatra farkaszemet nézhessen a harisnyáján át is látszó meztelen, csupaszra borotvált punciájával.

Felpattant az asztaltól, egyik kezével kikapcsolta a monitort, másikkal felkapta a táskáját, kiszaladok enni, mondta, és két ugrással már kint is volt a folyosón, biztos csodálkoztak, lassabban kellett volna kijönni, kimértebben, ezzel a sietséggel talán elárulta zavarát. És a zavar az ilyen Katinka-féléknek csak olaj a tűzre.

De mi van, ha rosszul látott? A folyosó végén már egyáltalán nem volt benne biztos, hogy Katinka nem viselt bugyit. Másnapos, rosszul van, az anyja haldoklik, és ő egyszerűen fél ezektől a fiatal lányoktól. Egy egyetemi hallgató nem lehet ennyire elvetemült. Ráadásul tél van. Az épületből kilépve aztán ismételtelen meg volt győződve róla, hogy Katinka pontosan ilyen elvetemült, hogy az egyetemi hallgatók elvetemültek, hogy Katinka villantott, és biztos mások is villantanak, mert ezt olvassák az interneten, hogy a híres emberek villantanak, és azt hiszik ezek a kis hülyék, hogy akkor nekik is kell. Mert ennyi eszük van az egyetemi hallgatóknak.

Nem ment el a zebraíggal, az autók között futott át az út másik oldalára, néhányan dudáltak, egy bicikli lefékezett. De ha valóban erről van szó, gondolkozott tovább, miközben a bio ételbár felé tartott, ha villantott a kiscsaj, az miért készíti ki őt? Miért nem élvezte a látványt? Miért nem esett jól neki, hogy felkínálta magát? Miért nem örül ennek? Miért nem képes örülni ennek, faggatta magát bent az ételbárban, és már majdnem arra a következtetésre jutott, hogy ennek is az anyja az oka, amikor váratlanul magára vonta a figyelmét a sorban előtte álló rendelése.

– Egy adag búzafűlé – mondta egy fáradt hangú nő. Kis pohárban kapta kézhez a méregzöld színű búzafűlevet, aztán egy adag homoktöviset kért, és amíg a kiszolgáló töltött, addig a búzafűvet fel is hajtotta. Aztán megkapta a homoktöviset, és két deci frissen préselt répát kért, és amíg a kiszolgáló centrifugázott, addig a homoktöviset is megitta.

Laci elmosolyodott. A nő egyik oldalra pillantott, majd a másikra, a szűk kifőzdében mindkét falat tükrökkel borították, úgyhogy először az arca jobb, majd bal oldalát nézte meg. Laci ismerte ezt a pillantást, ezt a kutató pillantást; vajon hatott már a búzafű, vajon hatott már a homoktövis? Annyi idős lehetett, mint ő, talán idősebb egy-két évvel. Jólöltözött, értelmes munkát végző nőnek tűnt, akinek egy kicsit már mindenből elege van.

Megkapta a répalevet, megkérdezte, hogy mi a főétel, közben rutinosan kidobta a féldecis műanyag poharakat, töltött paprika, válaszolta az eladó, mivel van töltve, hajdinával, és a cukor, kérdezte, cukorilag milyen ez a töltött paprika? A kiszolgáló hátrakiáltott a konyhába, milyen cukor van a töltött paprikában, nádcukor, kiabált vissza valaki, hát jó, mondta a nő, akkor abból kérek, és

hozzá egy adag köretet is. Rántott szójaszelet is van, mondta a kiszolgáló, a nő ennek láthatóan örült, akkor azt is kér, két szép szeletet, és a másik főételből, ami mi is, rakott zöldségek kölessel, abból elvitelre kér egy adagot, mehet púpozva.

Laci nem hitt a fülének. Ugyanezt a sorozatot szokta kérni ő is. A búzafülével, a homoktövissel, a répával, két főétellel, egyik itt, másik dobozban. Nem olcsó így étkezni. A nő közben kiitta a répalevet, fizetett, és tálcájával az egyik tükör előtt álló asztalsávra hurcolkodott.

– Egy adag búzafülé, egy adag homoktövis, két deci frissen facsart répa – kezdte Laci, mire a nő felkapta a tekintetét, és ijedten nézett rá a tükörből.

– Ugyanazt, mint neki – mondta olyan kedvesen, amilyen kedvesen csak tudta, majd a nő felé fordulva hozzátette: – Én is mindig ezt szoktam rendelni. Az egyik főételből itt eszek, a másikat elvitelre kérem. Vacsorának.

Miután fizetett, letelepedett a nő mellé.

– Nem az igazi a rántott szelet – mondta néhány falás után. – Jó szokott lenni, de ez most nem az.

A nő rágott.

– Nekem ízlik – mondta végül.

Laci gyorsan bemutatkozott, és még egyszer elnézést kért, hogy ugyanazt rendelte. De tényleg ezt szokta.

– Klári – bólintott a nő. – Inkább a nők szokták végigrendelni a frissen facsart itallapot – mondta rövid szünet után, és felvont szemöldökéből Laci arra következtetett, hogy ezt kérdésnek szánja. – Legalábbis nem ezek a típusú pasik, mint amilyenek látszol, hanem az ilyen pilates- meg bodyart-oktató félek.

Laci vigyorogva bólintott, és mintha titok lenne, suttogva vallotta be, hogy érdekli a pilates.

– Tudom, elég ciki, de szeretnék járni pilatesre. A hathetes program állítólag csodát tud tenni.

– Ne is mondd, tudom, miről beszélsz. Éves bérletem van – mosolygott Klári. Aztán elkapva a tekintetét Laciról, véletlenül egyenesen a tükörbe, magára nézett. – Lehet, hogy nem látszik rajtam.

– Dehogynem – vágta rá a férfi.

– Akkor nem hiábavaló a küzdelem – nevette el magát a nő. Nem fejtette ki, hogy milyen küzdelemre gondol, Laci mindenesetre úgy értette, hogy az övéhez hasonló küzdelmet folytathat ő is, bio kaják, semmi cigi, semmi alkohol, testmozgás és pozitív gondolkodás.

– Ne viccelj, a korodhoz képest jól nézel ki – mondta a férfi, biztatásnak szánta, mégis rosszul hangzott, ahogy kijött a száján. – Mármint úgy értem, hogy a szemében látszik csak, hogy elmúltál negyven. – Aztán hozzátette. – Talán negyven se vagy még.

– Valóban nem vagyok – bólintott Klári, és Laci ijedt arckifejezésére megrázta a fejét, ne, ne kezdjen mentegetőzni, nem fontos, ő tudja, hogy rosszul néz ki. Szépek a ruhái, szép a tányérjában az étel, de az arca megviselt és szürke, annyira táskás és gyűrött, aminek már zavarba ejtő érzés bókolni. Ő ezt tudja, szóval semmi gond. Szívesen kiöntötte volna a szívét. Elmesélte volna, milyen érzés egy nőnek a hatalmát elvesztenie.

Az ebéd után elbúcsúztak, még bizonyára összefutnak, hiszen a közelben dolgoznak mindketten. Laci az egyetemre visszaérve bánta meg, hogy nem kérte el a nő telefonszámát, és legfőképpen nem kérdezte meg tőle, hogy az elvitelre kért kaját magának vagy másnak viszi. Az irodából már eltűntek a diákok, ahogy Horváth Gábor is, aki csak egy cetlit hagyott a monitorjára ragasztva: „este BL!”. Mindig kirakja neki a cetlit, pedig a legritkábban megy vele Bajnokok Ligáját nézni. Régen együtt ültek végig minden meccset, de sajnos ez is ivással jár, ezért Laci kényszerítette magát, hogy leszokjon róla. Gábor nem sértődött meg, sőt következetesen úgy viselkedett, mintha továbbra is minden kedd és szerda estét együtt innának végig. Ezért Laci tulajdonképpen hálás volt.

A délutáni óráját hamar letudta ő is egy óramegbeszéléssel, utána hosszan vitatkozott a tanszéki előadóval a fénymásoló használatáról, majd elugrott a nagykönyvtárba, visszafele jövet behallgatott egy kiállítás-megnyitóba, de felpaprikázódott azon, hogy rossz a mikrofon, és huzat van, úgyhogy hazament. Ötven percig ült a konyhaasztalnál, igyekezett kilélegezni a feszültséget. Tudta, hogy a telefonja tele van a húgától kapott üzenetekkel, olvasatlanul kellene törölnöm az egészet, gondolta, de beírta azzal, hogy nem nyúlt a telefonhoz. Kicsit később bekapcsolta a számítógépét, ez meggondolatlanságnak bizonyult, a postafiókjában egy levél várta Tündétől. Szöveg nem volt, csak egy nagyfelbontású fénykép az anyjáról, ahogy a kórházi ágyában fekszik, beesett az arca, szürke a bőre, alig van haja, egyenesen a kamerába néz, mintha azt mondaná: minél jobban vagy te, annál rosszabbul vagyok én.

Már kórházban van. Már rég elkezdődött a kemoterápia.

Laci rémülten ugrott fel, hátradöntötte a széket, az asztal is megmozdult, és vele együtt a rajta álló monitor. Felkapta a táskáját, és anélkül, hogy a villanyt lekapcsolta volna, a számítógépet elzárta volna, elmenekült a lakásból.

Még nem kezdődött el a meccs, amikor a sörözőbe érkezett. Gábor pont szemben ült a falra felszerelt tévével. Felderült az arca, amikor meglátta Lacit, és kétszer is elmondta, hogy a mai végre jó meccs lesz, komoly rangadó. Laci a pultnál gondolkodás nélkül a sör mellé rövidet és egy doboz cigit is kért. Rendkívüli helyzet, ez egy rendkívüli helyzet, magyarázta magának. Kötelességem ezt a hetet végigpiálni, mormogta maga elé, és ettől váratlanul megnyugodott.

Veszélyes, gondolta két felessel később, immár Gábor mellett ülve. Veszélyes, mert túl jó, túl otthonos, ez kell neki, fájdalom és pia, hát ennyire szánalmas figura ő. A pálinka mellé efféle gondolatokkal kényeztette magát Laci. Egész jól érezte magát, csak aztán Gábor megszólalt.

– Hallottam anyádról – mondta a szünetben. – Sajnálom.

– Jaj, ne – válaszolta.

Felfordult a gyomra. Magára kapta a kabátját, nem magyarázkodott, köszönt és kisietett az utcára. Gyalog indult el a Körúton, és hosszan ment, hagyta, hogy átjárja ez a gyilkos februári hideg. Hamarosan elmúlt a hányingere, a részegsége szerencsére maradt. Valahol a Wesselényi utca környékén aztán rákiáltott valaki:

– Laci!

Nehezen állt meg. Körülnézett, de nem látott senkit. Amikor másodszor hallotta a nevét, akkor vette észre, hogy egy söröző előtt Klári didereg. Hosszú kabátja szétnyílván, bőrkesztyűs kezében feles poharat és égő cigarettát tartott. Szomorúnak tűnt. Vállat vont, pedig Laci nem kérte tőle, hogy mit keres itt. A férfi közelebb lépett, odabentről zene szólt.

– Gyűlölöm a februárt – mondta Klári, kifújta a füstöt, és a csikket az úttest irányába pöckölte. Majdnem eltalált egy autót. Laci ebben a pillanatban meg volt róla győződve, hogy ő tehet Klári depressziójáról.

– Figyelj, azt a dolgot – kezdett magyarázkodni –, hogy magadhoz képest jól nézel ki, azt nem úgy értettem.

A nő felröhögött, és újabb cigarettát vett elő.

– Bóknak szántam – mondta Laci, és aztán úgy alakult, hogy elsírta magát. ■ ■ ■

■ **Mán-Várhegyi Réka:** Marosvásárhelyen születtem, Budapesten élek. Magyar szakot kezdtem, szociológia és esztétika szakot végeztem. Szerkesztő vagyok, a Tessloff Babilon Kiadó gyerekeknek szóló ismeretterjesztő könyveit és a *Café Babel* folyóiratot szerkesztem.

ÖSSZE

A z i s t e n é r t , m i t b á m u l s z ?

Összefüggések

(1)

Távfutásban hallomásból is képes volt elsőként beérkezni

(Mielőtt még hangjelzést adtak volna a rajthoz)

Rendőrök táviratoznak,

hogy a légikisasszony a repülőjegyeket cserélje ciánkálira
s mondja:

Repülőgépekről tilos a fényképezés.

A földgolyó arrébb mint kutya a forró kása

körül.

Igaz, hogy néha nem tudatosítjuk az összefüggéseket.

Slotin professzor asztalán végzett atombombakísérleteket.

1946. május 21-én leejtette csavarhúzóját. S amikor már

beindult a láncreakció, a vakítófényességben csupasz

kézvel választott szét egymástól két félgömb uránt.

Helyrajzi térképet készített, hogy rögzítse, hol állt,

és munkatársait terepjáróján kórházba vitte. Tíz nap

múlva iszonyú fájdalmak közepette kiszenvedett.

A harangok

elülről, hátulról, jobbról és balról felváltva

hallgatnak.

Türelmetlen angyalok hintáztatnak nyitott

ajtók huzatában.

Plateu a vak fizikus mozgó képeket tanulmányozott.

Mit látsz? Támaszkodott az asszonyra. A kéz izegmozog, kiáltotta.

FÜGGÉSEK

K ö s d f e l s í l é c e i d é s f u s s ! (Versciklus-részlet)

(Első büntetés: Mostantól köszönni fogok
minden ismerősnek s nem
fordítom el tekintetemet. Mostantól
én...)

Igaz, hogy gyakran nem tudatosítjuk az összefüggéseket.
Isaac Newtonnak, a nagy fizikusnak két macskája volt, egy
kisebb és egy nagyobb, s nagyon szerette őket. Hogy ne kelljen
ajtot nyitogatnia, két lyukat vágott rajta. Egy kisebbet és
egy nagyobbat.

(2)
(Magnetofon: A víz két elemből tevődik össze.
A gondolkodást illetően e mondatnak párja nincs...
mennyi só,
mennyi higany,
mennyi káliumklorid
robban,
ha úgy mondjuk...)

V é r e s a N a p,
avagy
Ő már egyedül maradt és nem volt huszonkét éves,
mikor azt mondta:
v a n o t t h o n s a j á t s z o b á m s o k r u h á m é s é v e m
r e g g e l r e t e l e s z a z i n g e d ő s h a j s z á l a k k a l
n y o l c é v m ű l t á n
n i n c s é r t e l m e h o g y s p o r t o l n i k e z d j e k
b á t y á m s á r g a u j j a i t n é z v e ú g y é r z e m
m á r n e m s z o k o m l e a d o h á n y z á s r ó l

Fiatal vagy még, de már nem találkozol velem.
Feszegetjük izmainkat, karosszékbe huppanunk, fejünket
úgy forgatjuk, hogy a szakajtó lila lángnyelvei
a vázába jussanak, mely kristályból van, akár az igazság
avagy a vas. Semmit sem lehet ahhoz a pillanathoz hasonlítani,

mikor fogadott asszonyok melleidet mosták,
et cum spiritu tuo,
szürkület volt már, mikor harangként emelték a koporsót,
et cum spiritu tuo.

Azóta kereslek.

(Köd szitált. Járókelők mentek ki a sötét
utcákra. Lerombolt háznál állt. Mikor észre vette őt,
kimérten kiáltott:

Éva!

Hozzáfutott és feje vállai
közé bukott.

Nem, te nem vagy Éva, mondta szomorúan
s megfordult és ment. Pillanat múlva a lány
utánafutott. Kézen fogta, felemelte

tekintetét

s azt mondta:

Nézd, no nézd, én vagyok Éva.)

■ **Bettes István** (Rimaszombat, 1954): költő, műfordító. Összegyűjtött versei *Égtengerűszató* címen
jelentek meg a Kalligramnál 2007-ben.

Neked pap az apád, *kérdezte a szünetben az egyik tizenkettedikes srác*

Neked pap az apád, kérdezte a szünetben az egyik tizenkettedikes srác. Lelkész, feleltem. Akkor hogyhogy cigizel? Hát így, vágtam vissza és próbáltam nem magamra venni a dolgot. Éppen a parkban voltunk, nagyszünet volt, és mindenki cigizett. Aztán mosod a fogad a budiban, mi, mielőtt hazamész, hogy ne érezzék, apád odatesz, hogy meggyónjad a bűneid, hogy ne juss pokolra, mi, mondta és összeröhögött a többiekkel. A reformátusok nem gyónnak, feleltem. Ja, bocs, én nem tudom ezeket a vallásokat. Semmi baj, máskor fogd be a szád, mondtam. Jaj, bocsánat, nem tudtam, hogy te ilyen apáca vagy, akinek nem lehet semmit mondani. Megint felröhögtek. Nem vagyok apáca, te fasz, dühödtem fel. Fasz, mi? Lefaszoztál, te kis szűzkurva? Apád mit szólna, mi? Megmondaná, hogy milyen kis picsa lánya van, hogy így beszél, mi. A torkomat szorította a sírás. Hagyd abba, mondtam. Mit hagyjak abba, nem csináltam semmit, már viccelődni se lehet, milyen sértődős vagy. Akkor a nagy tehetetlenségben hirtelen felemltem a kezem, hogy megpofozzam, de még a levegőben elkapta, kicsavarta, és lenyomott a földre. Bazmeg, ne éj hozzám, érted. Menjél apucihoz árulkodni, majd megmutatja, hogy hogy' térdelj le imádkozni a szűzmáriája elé. Röhögött, majd elkezdte ringatni a segét a pofámba, mire fogtam a cigimet, és belenyomtam a tőkébe. Felordított, és a mellkasomtól fogva az aszfaltba baszott. A röhögés abbamaradt, csak én bögttem halkán és gurgulázva a földön. Hülye fasz, menj a picsába, mondtam aztán végre, és nem bírtam abahagyni a bögést. Egy kis ideig ügyetlenül álldogált mindenki, a röhögő közönség halkán noszogatta a srácot, hogy kérjen bocsánatot, ez mégiscsak túlzás volt. Odajött hozzám az egyik osztálytársam, és megölelt. Menjetez mind a picsába, mondtam, felálltam, és otthagytam őket. Felmentem az osztályba, összeszedtem a cuccaimat, és hazamentem. Anyám éppen otthon volt. Nézte a vörösrre sírt arcomat. Mi történt, hogyhogy ilyen korán hazajöttél? Semmi, mondtam, és bementem a szobámba. Tudtam, hogy utánam fog jönni, és addig nem hagy békén, ameddig nem mondom el, hogy mi a baj, úgyhogy megpróbáltam kitalálni egy olyan változatot, amit el tudok mondani neki. A cigit nem mondhatom el. Valószínűleg úgyis tudják, de akkor sem jó ötlet. Azt, hogy szívattak az apám miatt, azt elmondhatom, de erre nem tudna mit mondani azon kívül, hogy nem kell ezzel foglalkozni, és ha tudom, kerüljem az ilyen buta embereket. Ezt pedig egyébként magamtól is jól tudtam. A faszszopós jelenetet pedig végképp nem mondhatom el, főleg azt nem, hogy milyen kontextusban és hogyan történt. Ettől kiakadna anyám. Fogalma sincs, gondoltam, és megint elkezdtem bögni. Anyám meghallotta, bejött a szobámba, és meg-

állt az ajtóban. Aggódva nézett rám, nem tudta, hogy mit mondjon. Mi történt, szólalt meg csendesen egy idő után. Én az arcomat a paplanba temetve zokogtam. Puha volt és meleg és illatos, pont a tegnap este cseréltem le. Be szerettem volna azonnal bújni alá, és aludni, elfelejteni ezt a borzasztó napot. Mi történt, ismételte meg a kérdést. A hangja olyan volt, mintha tudná, mintha mélyen valahol tudná, hogy mi történt. Semmi, semmi, mondtam, és lassan abbahagytam a sírást. Akkor leült az ágyam szélére. Ledobtam a nadrágom és a cipőm, és bebújtam a paplan alá. Majd elmondom később. Megsimogatta az arcom. Még egy ideig ott ült, mint aki nem tudja, hogy mit csináljon. Majd elmondom később, jó? Ismételte meg. Jó, mondta csendben, és kiment a szobámból. Behúzó a sötétítőt, jó, mondta még. Köszí, feleltem. A szoba elsötétült, anyám halk léptekkel kiment, és puhán behúzta maga után az ajtót. Estig aludtam. Este apám hangjára ébredtem fel. Kintről hallottam, ahogy anyámmal beszélget. Mi történt, kérdezte. Nagyon sírt, aztán azt mondta, hogy aludni akar, és hogy majd később elmondja, válaszolt anyám. Azóta alszik. Apám lépteit hallottam, ahogy ütemesen recsegett alatta az öreg padló. Sss, mondta anyám, gyere, ne ébresszük fel. Akkor elhaltak a léptek, eltávolodtak a hangok, valaki leoltotta a nappaliban a villanyt, és az egész házban sötét lett. Hány óra lehet, jutott eszembe, és megpróbáltam visszaemlékezni rá, hogy hova tettem a mobilomat. Aztán arra gondoltam, hogy nem akarok sajnálkozó sms-eket olvasni, úgyhogy a másik oldalra fordultam, és aludtam tovább.

Anyámnak mondom, *hogy tízest kaptam magyarból* *a félévi dolgozatra*

Anyámnak mondom, hogy tízest kaptam magyarból a félévi dolgozatra. Bólogat, és mosogat tovább. Mindjárt lesz ebéd. Bólogatok én is, kezemben az ellenőrző, meg szeretném kérni, hogy írja alá, de nem merem. Valamiért dühös, olyan dühösen mosogat, ilyenkor jobb hozzá se szólni. Már mennék is el, remeg a kezemben a kinyitott füzetecske, anyám megszólal. Hát, hogyne kaptál volna tízest, persze hogy azt kaptál, mert ügyes vagy. Igen-igen, motyogom. Bemegyek a szobámba, jó? Mondom halkán, és már indulok is, de az ajtóban tétován megállok, mert nem válaszol. Az arcán látom, hogy valamin nagyon gondolkodik. Nem a tízesen, hanem valami máson, talán a munkahelyével kapcsolatos, a forró víz pedig spreckel szanaszéjjel, ahogy nagy csinnadrattával mosogat tovább. Jól van, akkor megyek. Mondom még halkabban, mire rám szól, hogy beszéljek érthetően, mert nem hallja, amit mondok, és akkor megismételem, hogy mennék a szobámba. Menjél, persze, ügyes vagy. Úgyhogy bemegyek a szobámba, leülök az asztalhoz, magam elé teszem az ellenőrzőt, és bámulom a pirossal írt tízest. Nagyon nehéz volt a félévi, mondtam volna anyámnak, ha megkérdezte volna. Senki nem kapott tízest, csak én. Színtiszta tízest kaptam, nem kerekítettet. Volt kilenc-ötven, de az nem ugyanaz. Kilenc-ötven volt a legnagyobb az én tízesem után. Mindenki háborgott, hogy milyen nehéz volt, és hogy milyen szigorúan osztályozott a tanárnéni, és én nem tudtam semmit

mondani, mert az enyém tízes volt. Csak ültem a padban, és boldogan néztem a dolgozatomat, a pipákat a feladatok alatt, és a legvégén a tanárnéni apró piros betűit: nagyon jó, csak így tovább. A tanárnéni nem írta volna, ha nem gondolta, hogy tényleg nagyon jó volt. Amikor bejött a naplóval a hóna alatt az osztályba, és mindenki izgult, mert tudtuk, hogy hozza a kijavított féléviket, akkor rám se nézett, és nagyon féltem, hogy azért nem néz rám, mert nagyon rosszat írtam. Reszketett a kezem, elszorult a torkom, izzadtam és fáztam egyszerre, és megpróbáltam semmire sem gondolni. Valahol legbelül zúgva ordibálta valami a fejemben, hogy tízes, tízes, tízes, de próbáltam elhessegetni, mert azt gondoltam, hogy ez beképzeltség, és ilyenre nem szabadna gondolnom. Úgyhogy aprólékosan végiggondoltam a dolgozat minden részét, főleg a verselemzést, ami a legtöbb pontot ér, megpróbáltam kitalálni, hogy melyik részben mit hibázhattam, hol ronthattam el. Kissé összecsaptam, és át se néztem, mert már nem volt idő, emlékeztem vissza, és számígtattam magamban, hogy vajon mennyit vonhatott le. Arra jutottam végül, hogy ha nagyon elrontottam a verselemzést, akkor is olyan hét valamennyi kéne legyen, úgyhogy megpróbáltam erre gondolni. Arra, hogy ha max. nyolcast fogok is kapni, akkor sem kell elkeseredni, mert az is egy jó jegy végül is. Közben valahol mélyen, mintha a kisördög bújt volna belém, mintha anyám hangját hallottam volna, hogy a tiéd tízes lesz, mert te mindig tízest szoktál kapni. Anyámét, aki végre befejezte a mosogatást, és elkezdte főzni az ebédet, hallottam a csapkodást a konyhában, éreztem a paradicsomleves illatát. Jól van, gondoltam, majd aláírja valamikor, és eltettem az ellenőrzőt, benne a piros tízessel, a táskámba. Lefeküdtem keresztbe az ágyra, és arra gondoltam, hogy hátha elvisz majd anyám a cukrászdába broszkucát enni, mint régen, amikor még elemista voltam, mert akkoriban mindig elvitt, ha nagyon ügyes voltam valamiből. Aztán anyám befejezte a főzést, beszólt, hogy menjek enni, és én örültem, hogy paradicsomleves van és másodiknak palacsinta, és reméltem, hogy majd ebéd közben beszélni fogunk a féléviről, mert most már biztosan lenyugodott, és most már biztos meg akarja kérdezni, hogy milyen volt, és akkor hátha elmegyünk a cukrászdába. ■ ■ ■

■ **Adorjáni Panna:** 1990-ben születtem Kolozsvárott, itt végeztem el tizenkét év zeneiskola után a színháztudomány szakot. Jelenleg Budapesten mesteri képzésen folytatom színházi tanulmányaimat. Esszé, kritika, recenzió, rövidpróza műfajokban edzem magam íróilag, rendkívül izgat a popkultúra és a hipermodernség.

HIDEGTŰ

Egyetlen mondat zörgött át az agyán, mint valami koszos, kivilágítatlan villamos a Bécsi út közepén, mely a remízbe sietve minden megállón fékezés nélkül keresztülrohan, s nem marad utána más, csak vaskerekeinek bántó, távoli csikordulása. Lassan összeszedelőzködött. A rendőrség már elvonult. Semmi nem érdekelt. Egykedvűen toporgott a hókásás betonon. Csomóba gyűrte a véres rongyokat. Rágyújtott. Csiklandozta a torkát a füst, csuklani kezdett. Emlgetik...

Az álmok hasadását éljük. Megszüljük magunkat a hazugságból, amit az évek alatt eleven hússá és ideggé növesztettünk magunk körül.

Mintha megkeményedett volna a bőre. Mintha letörne róla a bánat gyöngye kocsánya, ha elmosolyodik. Ezen gondolkodott, ahogy a szemetes felé gázolt a hóban. Tíz évig nyitott volt bármire, ami igaz. Amit annak tartott. S most, amikor mindenki valami lelki megtisztulásra várt, ő bezárta lelkét, szívére gombolta minden dacát és dühét, s bizalmatlanná vált a legelemibb, félreérthetetlen jóval szemben is. Hát mi ez? Hazugság volt a jószág? Hazugság volt a derű? Csak lustaság volt minden, amit a mások megértésének hitt? Akkor ez volna ő? A szembenállás, az önmaga arcát babráló ideges önzés? Álarc volt a szeretet? S most, a változás évében a derű burkából, a megértés álarcából kikel a romlottság, a szenny és a feslett álnokság maga? A gonosz mímese volt eddig? Hát miféle tréfa ez?

Kidobta az összegyűrt ruhadarabokat. Csönd volt. A benne lévő némaság: mintha mélyen a hó alól kiabálna valaki. Nézte a kezén a vért. Le kéne mosni. Le kéne.

Az utca fölé kifeszített lámpák vészjóslóan lengtek jobbra-balra a hideg szélben. A vendéglős kilépett az utcára, komótosan előkereste a kulcsait, aztán lehúzta a rolót. A szemközti ház harmadik emeleti erkélyén megjelent az öreg hölgy, letette a hamutartót, aztán rágyújtott. Szenvedélyesen szívta a füstöt, letüdözte mélyen, mintha magába akarná fojtani. Alig valami párát lihegett vissza az éjbe minden szippantása után. A vendéglős elment. Cipője messze kopogott már a gimnázium előtt. Megint egy órával hamarabb zárt, bár nem volt vendége, az igaz. Az öreg hölgy sem járt már az étterembe. Az utóbbi időben leszokott arról, hogy úrinő legyen. Csak a dohányzás maradt meg neki, meg utána a kis pohár likőr. Nem is szenvedett ezen. Elviselte a hideget, a konyhaszagot. A körmeit sem lakkozta már. Főzés közben ügyis lepattog a lakk a gőzben. A vendéglőssel pedig már megégette magát. Egy darabig csapta neki a szelet. Külön főzette az orját, csak neki. Hiába volt már vénember, egészen belepirult, amikor elékanyarította a felmelegített porcelánt, és ahogy még az ántivilágban szervírozták, külön kis alpakka edényből csorgatta be-

le a forró levest. Az öreg hölgy nézte, hosszan és bódultan azt az erős férfi kezét, ahogy az alpakkát fogja, nézte a zsírcsöppeket az aranylólé tetején, nézte a férfi ujján az arany pecsétygyűrűt, és boldog volt megint. A ropogós asztalkendőt a combjára terítette, megigazította összefogott haját, aztán finoman előrehajolt. A vendéglős nézte. Nézte, ahogy a nő óvatosan a kanál után nyúl, tétován megfogja, elmeríti a sáfránnyal megszínesített lében, nézte, ahogy az ajkához emeli az öblös kanalat. Külön neki alpakkából volt az is. Volt egy ilyen kis színjátékuk minden délután. Aztán beszélgettek, váltottak pár szót, holmi semmiségekről, közben egymás szemét kutatták mohón. A vendéglős befestette öszülő haját, az öreg hölgy elkezdte lakkozni a körmeit. Egy darabig úgy tűnt, lesz is a románcból valami, de aztán, egy őszi napon a vendéglős közölte, hogy az orja elfogyott, nemhogy külön az asszonyinak főzve nincs, de nincsen úgy általában, lekerült az étlapról minden, ami macerás.

Az öreg hölgy elnyomta a cigaretta végét, megfordult, és visszament a lakásba, ahol sárgás fényvilágított egy hajlott, bronz falikar.

Véres kézfejen szétdörzsölt egy marék havat, aztán papír zsebkendőt keresett, beletörölte.

A rendőrök fáradtak voltak, de készségesek. Egyedül a törzsőrmester morgott magában: „Franc essen a forgalmazásaikba, mit jönnek nekem azzal, hogy ne káromkodjak a rádióba, hát nem csúszhat ki a számon véletlenül egy bassza meg?” „Hát pont leszárom” – tette hozzá mint rangidős. A kollégája felvette a tanúvallomást, kitöltötte az űrlapot, aláírat-ta a helyszíni jegyzőkönyv lapjait. A mentőorvos kábán állt az esetkocsi előtt. Néma kék fény vibrált az arcán. A kávéja gőze is kéken foszladozott. A vendéglős hozta ki termoszt az italt. Felnézett a harmadik emeleti erkély felé, aztán visszament műanyag poharakért.

Ez az év a vége? Ez a kezdet. Az elsüllyedt roncsok felszínre emelkednek. Kísértethajók lépik el a tengereket. A Titanic megrázza magát, és felemelkedik a hullámsírból. Megroppant teste súlyos darabokban lebeg a végtelen vízben. Holtak lelke emeli tengerszintre az elmerült hajók ezreit. Emlékek tűnnek el, mert amire emlékeztek immár újra való-ságosak, egyidejűek és megtapasztalhatók.

Megszüljük magunkat a hazugságból, amit az évek alatt eleven hússá és ideggé növesztettünk magunk körül. Az álmok hasadását éljük.

Amikor hazafelé tartott, álmosan baktatva a jeges, durván ezüstözött tócsák között, és szokása szerint biccentett a festő emléktáblája felé a sarkon, valamit megértett. Tinta sa-vanyú illata csapott az arcába. Az írógépszalag-keserű felismerés. Minden, amiben eddig elmerült, ami ellepte, magába nyelte, az a végtelen képzelet: nincs. Elpárolgott. Felszívódott a beton hasadékain át, karmolások nedvedző sebében, csókra nyíló rúzsos ajkak hasítékáiban, az altesti törésben, a papírlapok rostjaiban, az elpattant üvegen végigkúszó repedésben. A maga póreségében áll immár minden. Csoportok szerveznek jelrendszereket, de a jelek már nem hordoznak közösségeket. Úgy ment tovább, valami titkos rettegéssel a szívében az emléktábla előtt. Csak két sarokkal később lépett elé az a hajléktalan.

A holttest még ott feküdt, fekete műanyaggal takarva a hol megiramodó, hol elaléló szélben. A zsák szélét mindig felkapta, ezért a rangidős egy követ rugdosott oda. Lassan belepte a hó, ami akkor még zsíros, súlyos darabokban szakadt. Lassan befödte a vért a betonon. A vendéglős kiállt az étterem bejárata elé dohányozni, onnan nézte a helyszínelést. Aztán elsétált a hulla mellé tett termoszt, megkérdezte, hogy elveheti-e, s mikor fa-

kó hangon válaszoltak neki, hogy a palack nem tartozik a tárgyi bizonyítékok közé, sietve felemelte, és elosont vele, mintha lopta volna. Az öreg hölgy a harmadik emeleti ablakból látta, s ahogy a férfi mögött becsukódott a vendéglő ajtaja, kilépett erkélyére és gyufát keresett.

Ez az ember rám várt, gondolta, amikor a széles kapualjból kilépett elé.

Megtorpant, meg sem próbált

bájt kitérni. Zavartan a háta mögé nézett, hátha onnan is érkezik valaki. A hajléktalan szóltanul várakozott. A két szeme, mintha kikaparták volna. Gúnyos arccal nézte az érkezőt. Kezeit lassan csípőre tette, szinte hetykén, kihívón állt szemben vele. Fogatlan szája, mint tömlő végén a tömítő karika, fagyosan tapadt a csöndre.

A mentőautón már kikapcsolták a villogót. Lassan gurult a belsőbb utcák felé. A rendőrök is szedelőzködtek. Legvégül a hullaszállító indult el, mert túl nagy volt a test. Nem könnyen tudták belepaszírozni a tepsibe.

Lassan összeszedelőzködött. Semmi nem érdekelte. Egykedvűen toporgott a hókásás betonon. Csomóba gyúrta a véres rongyokat. Rágyújtott. Csiklandozta a torkát a füst, csuklani kezdett. Emlegetik...

Az idős hölgy előkészítette a likőrt. A vendéglős lezárta a gázt. A bevételt eltette szürke velúr tárcájába, és elindult a kijárat felé.

Nem tudta felidézni a történeteket. Csak álltak egymással szemben. Aztán mintha kinyílt volna a kapu, kés villant, a hajléktalan összecsuklott ugyanolyan némán, ahogyan ott állt az előbb, és mintha, igen, valaki elfutott... Határozottan csak erre emlékezett. Ezt mondta a vallomásában is. Látta, kérdezte az őrmester. Megrázta a fejét. Ismeretlen tettes, írta fel a rendőr a füzetbe. Így volt... Csak így lehetett. Egy másik hajléktalan. Egy dühös lakó. Egy bitang. Érthetetlen... Egy másodperc alatt... A kést meg sem találták... Lehet, hogy nem is kés volt, talán csavarhúzó vagy üveg.

Kidobta az összegyűrt ruhadarabokat. Valami koppant a szemetes alján. Nem nézte meg, mi az. A benne lévő némaság: mintha mélyen a hó alól kiabálna valaki. Nézte a kezén a vért. Le kéne végre mosnia. Le kéne.

Egyetlen mondat zörgött át az agyán, mint valami koszos, kivilágítatlan villamos a Bécsi út közepén, mely a remízbe sietve minden megállón fékezés nélkül keresztülrohan, s nem marad utána más, csak vaskerekeinek bántó, távoli csikordulása.

Az álmok hasadását éljük. Megszüljük magunkat a hazugságból, amit az évek alatt eleven hússá és ideggé növesztettünk magunk körül. ■ ■ ■

Csikós Attila (Szombathely, 1969): eddig hat kötete jelent meg. Legutóbbi könyve *Nincs pardon* címen, a Fekete Sas kiadónál. Számos színházi előadás dramaturgja, szerzője vagy irodalmi munkatársa. Budapesten él.

CAMUS 100

Életem során háromszor estem révületbe regényolvasás közben. A legfelkavaróbb élmény a második alkalommal ért. Gimnazista voltam, útkereső tizenéves a hetvenes évek elején, a nyiladozó baloldaliság korszakában. Iskolatársaim a Dél-Vietnámi Nemzeti Felszabadítási Frontot támogatták, és kiáltották, hogy „Le az USA-val”. Én kívülállóan éreztem magamat a győzelmük biztos tudatában vallott politikai meggyőződésük és az élet sok más kérdése miatt egyaránt.

Több okból elevenen emlékszem bő negyven évvel később is, mekkora hatással volt rám Albert Camus *Közönye*, melynek fenséges feszességétől kivert a hideg veríték, és különös eufória lett rajtam úrrá.

Először: mert magamra ismertem a főszereplő szorongásában és elveszettségében. Camus nagyon pontosan ragadja meg az abszurd és értelmetlen életélményt, és a gyarmati környezet erős, felszín alatti feszültséget kölcsönöz a műnek. Mersault hétköznapi férfi, soha nem voltak barátai, és különös, érzelmentes közöny keríti hatalmába. A véletlen farag belőle gyilkost. Amikor bíróság elé állítják egy arab lelövése miatt, az ügyész megpróbálja szívtelen szörnyetegnek beállítani. Mersault a történéseket egykedvűen éli át, a létezés esetlegességeket játéknak tekinti. Önmaga és mások számára is idegen.

Camus a tizenéves énemnek egy olyan világképet festett fel, amelyet nem kötött a politika jáрма, és filozofikus gondolataival nyomatékosan bebizonyította, hogy bizonyos fontos dolgok az életben magyarázatért kiáltanak: az emberi lét alapvető kérdései, mint

a fásultság, az elidegenedés, az abszurditás, a szabadság, az odaadás és a kiüresedés.

Mindent befaltam, amit találtam ettől a Nobel-díjastól. Átrágni magamat az életművén szédítő kaland volt, és hatással volt szellemi fejlődésemetre. Sokakhoz hasonlóan, akik Camus-t fiatalon olvasták, én is filozófus akartam lenni, az erkölcs és az etika kérdéseivel akartam bíbelődni.

Miért mesélem el mindezt?

Mert ez a háttér nem lényegtelen, ha meg akarjuk érteni a Camus iránti érdeklődést manapság. Mostanában sokan csalódtak a politikai megoldásokban. Európa mint a boldogság hazája merő illúzió volt, amit széjjelzaggatott az egyre növekvő gazdasági válság. Mind többen jönnek rá, hogy önbecsapás volt azt hinnünk, a fogyasztás boldog korszaka jelentőségteljesen ki tudja elégíteni életünk minden szükségletét. A munkanélküliség árnyékában az egzisztenciális kérdések ismét előbukkantak rejtett zugokból. Mert jól lehet van már Facebookunk és Twitterünk, kénytelenek vagyunk elismerni, hogy a ma élő ember helyzete és létének abszurditása nem is annyira más, mint amilyenek Camus megfestette. Ezért veszik elő sokan a mai napig a műveit. A *Közönyből* csak Franciaországban évente 180 000 példány fogy.

Személy szerint úgy vélem, hogy 2013-ra mint Camus évére fognak visszaemlékezni. Nemcsak Párizsban. A százéves évfordulóra Európa-szerte tervezik a szemináriumokat, kiállításokat, színpadra viszik darabjait, újra kiadják könyveit.

De a Camus iránti mostani hódolatnál érdekesebb lehet a kérdés, hogy vajon miért nem lanyhult soha a vonzereje? Ugyanis nem csak azért olvassák őt folyamatosan, mert nagyon tehetséges író, és egyedülálló képességgel bír alkimistaként filozófiává változtatni a hétköznapiságot.

Szerintem a választ részben az őt körülvevő misztikus aurában fogjuk megtalálni. Vegyük csak túlságosan korai halálát egy autóbalesetben. Így aztán Camus amolyan irodalmi James Dean szerepben tűnik fel – az örök fiatal lázadó, aki egyszerre testesít meg egy klasszikus és egy modern művésztípust: író mint próféta és kultuszszemélyiség, látnok és szupersztár.

És ez nem minden. Camus élete lenyűgöző mese volt, drámaibb némelyik művénél. És még ha kortársai úgy is jellemezték, mint bonyolult, ellentmondásos személyiséget, az idő varázslatos módon eltüntette az erős kontrasztokat, lecsiszolta jelleme egyenlenségeit, és mára csak egy gyengéden rokonszenves, ikonikus figura maradt.

Algériában nőtt fel szegénységben, süket, de szerető anyjával és zsarnoki nagyanyjával. Az apja elesett 1914-ben a marne-i csataterén. Befejzetlen önéletraj-

zi regénye, *Az első ember* (1994), amelyet jóval a halála után adtak ki, vet némi fényt Camus ifonti éveire. Ebben rója le tiszteletét Monsieur Bernard nevű tanára előtt, aki életében először érezte vele, hogy „méltó felfedezni a világot”, és állta taníttatása költségeit.

Camus szinte minden regényében a szorongást és a zavarodottságot ábrázolja. De honnan ered ez a zavarodottság, miben áll az író meghatározó szorongása? Soha nem fogjuk megtudni, és ez csak hozzájárul a Camus-t körülvevő rejtélyhez. Mert bármilyen őszinte is volt, tudta, hogy az író csak egyetlen egyszer leplezheti le belső motivációját. Ugyanakkor szépirodalmi formában akárhányszor elkendőzheti és alakíthatja.

Szerintem Camus megértéséhez fontos kulcsot ad kezünkbe a *Közöny* egyik mondata. „Az egész a nap miatt volt”, mondja Mersault a tárgyaláson. Egy fényrobbanásra céloz, egy félelmetes élményre, amelyben a természet mindent elsöprő ellenségessége nyilvánult meg a számára.

Camus munkásságnak egyik meghatározó eleme, hogy „mediterrán” szerző volt. A fényben úszó Észak-Afrikában nőtt fel, és kozmopolita földkö-

zi-tengeri kultúrát akart létrehozni. De kettős élményei voltak a Földközi-tengerrel és Algériával kapcsolatban. Imádta a fényt, a tengert, az illatokat, ezek hedonisztikus életérzéssel töltötték el, amit mindig kutatót és próbált rabul ejteni a szövegeiben. De nem csupán a fényárban úszó harmóniát és szépséget látta, látta az égető homokot is, a hőséget, amely könyörtelenül a földbe döngöli az embert, és kiszívja minden erejét, félelmetessé téve az életet. Ez az alapvető kettős látás különböztette meg Camus-t a párizsi akadémikus életben formálódott kortársaitól.

Egy másik kulcs Camus megértéséhez, hogy fiatalon olvasta Nietzsche-t. Az ő befolyása alatt élt teljes életet, élt meg örömet, fájdalmat és bánatot, és végül még a nietzschei gondolat ellen is fellázadt, miszerint el kell fogadnunk a sors szeszélyeit.

Hatással volt rá az Algéria területén született egyháztanító, Szent Ágoston is, aki hitte, hogy a világot a gonosz uralja, és vallomásaiban a kegyelem nélkül élő ember reménytelenségéről írt. Ám jóllehet Camus osztozik néhány keresztény tanító, mint például Assisi Szent Ferenc és Blaise Pascal pesszimizmusában, távolságot tart tőlük, amikor tanításuk paradox módon átcsap reménybe és a jószágba vetett hitbe. A vallást ugyanis a tudat morfiúmánának tekintette. Mégsem akart senkit áttéríteni saját világnézetére, amely a világi lelkiesség egy formája volt.

Camus fiatalon belépett a kommunista pártba, és egészségügyi okokból a száraz klímájú Párizsba költözött. Újságíróként dolgozott az ellenállás *Combat* nevű lapjánál. Életszemléletére hatott a háború barbarizmusa, amely mintha minden életmódot ellehetetlenített volna. Ebben az időben keletkezett szövegei arról tanúskodnak, hogy ellenezte a nacionalizmust, a gyarmatosító politikát, a társadalmi igazságtalanságokat, és mindig a gyengék pártját fogta a hatalommal szemben. Ám gyorsan elege lett a politikából, és az irodalom felé fordult.

Az 1942-es első regényétől, a *Közöny*től számítva mindössze tizenöt évre volt szüksége, hogy ő legyen minden idők második legfiatalabb irodalmi Nobel-díjasa. Úgy rohamozta meg az irodalom porondját, mint senki más rajta kívül Európában. A neve egyet jelentett a francia irodalmi ellenálló mozgalommal és a megújulással.

De meggyűlt a baja a párizsi értelmiséggel. A *Pestis* című regény 1947-es megjelenésével kezdődött, amelyben elmeséli, hogyan érkezik meg a pestis Oranba, hogyan tör ki, gyilkol, tetőzik, majd tűnik el. A könyv a rendkívüli eseményekkel szembesülő ember viselkedésének teljes skáláját ábrázolja. A kortárs olvasók értették a célzást a háborúra és a nácizmusra, de nem örültek, ha emlékeztették őket, milyen gyenge volt az ellenállás a megszállás alatt.

Nem sokkal később a Jean Paul Sartre-hez fűződő barátsága is megingott, amikor Camus leleplezte az igazságot Sartre kényelmes életéről a náci megszállás idején. A végleges törés 1951 után, *A lázadó ember* megjelenésével következett be. Camus megírja az emberi lázadás történetét, hogy költők és filozófusok munkáit nézve milyen alakot öltött az ókortól a legújabb korig. A Marxról és Hegelről vallott nézetei, illetve Sztálin gulágjainak az elítélése miatt a baloldal gyakorlatilag száműzte soraiból.

Camus utolsó éveire rávetette árnyát Algéria véres felszabadulása a francia uralom alól. Senki nem szerette nála jobban Algériát, és a konfliktus mindkét oldalát átlátta: a francia hadsereg által megkínzott algírokat és az algír nacionalisták által elkövetett terrorcselekményeket. Camus nem volt hajlandó állást foglalni, és mindkét oldal kigúnyolta őt. Nem hallatta a hangját, és azóta sem szűnnek a találgatások, mi mindennel járulhatott volna hozzá az ideológiai vitához, ha tovább él.

A mai napig óriási tiszteletet érzek Camus iránt, még ha idővel találtam is újabb házi bálványokat. Ma leginkább azt kedvelem benne, ahogy megkérdőjelezi az irodalom és a vallás ígéretét, miszerint értelmet tudnak adni a létezésnek. Az ilyesmi megbotránkozta. És éppen ebben rejlik Camus zseniális provokációja: arra kényszeríti az olvasót, hogy szakítson a gépies értékítéletekkel, inkább gondolkozzon önállóan, és válasszon magának olyan életet, amiért érdemes élni.

Papolczy Péter fordítása

Gabi Gleichmann: 1954-ben született Budapesten. Tízévesen szüleiivel Svédországba költözött, ahol később filozófiát és irodalmat tanult. A 90-es években prominens kulturális újságíróként dolgozott, majd négy éven át (1990–94) a svéd PEN elnöke volt. Jelenleg feleségével és fiaival Norvégiában él, irodalomkritikus és az Agora Kiadó vezetője, többek között Nádas Péter és Esterházy Péter műveit jelenteti meg norvég nyelven. Első regénye, *A hatatlanság elixírje* (Athenaem) hetek alatt bestseller lett, több mint 14 országban jelenik meg a norvég kiadást követően.

Papolczy Péter (Budapest, 1972): informatikusként, majd filológusként végzett a Budapesti Műszaki Egyetemen, illetve az ELTE-n. 2003 óta jelennek meg regényfordításai angolból és svédből. 2012 óta a Magyar Műfordítók Egyesületének elnöke.

NYITOTTAN KELL

Intézménykritika a szélekről, női nézőpontból

ŐRIZNI A SEBET¹

Németh Ilona nőkkel, feminizmussal kapcsolatos, az utóbbi húsz évben készült munkáinak retrospektív vándorkiállítása Budapestről Kassára, onnan Brünnebe (és részben Poznanba) utazott. Mind a három kiállításnak része volt, még ha a budapestinek csak virtuálisan is, egy nyomasztóan nagyméretű vasszerkezet, egy arénára vagy stadionra emlékeztető nyitott lelátó fröccsentett egyenműanyag ülésekkel. A belső térbe helyezett álványzatszerű építmény nem önálló autonóm szobor, minthogy mindegyik kiállítási térhez hozzá lett igazítva, ám a kézenfekvő helyspecifikus installációként való értelmezés sem igazán meggyőző a kiállítás többi elemétől való fizikai különállása és a központi témától való látszólagos elkülönülése okán. Ugyanakkor léptéke, ritmusa és repetitív volta révén az egyszerre agresszív és vonzó konstrukció nem tekinthető pusztán dekorációnak, függeléknek vagy belsőépítészeti elemnek sem; valami olyasminnek, ami kívül esik a munka egészének lényegén. Léptéke és hatalmas tömege okán láthatatlansággal pedig végképp nem vádolható, ennek ellenére egyetlen kritikus sem tett említést még pusztán létéről sem, nemhogy funkciójáról vagy értelméről.

A tanulmány a kiállítások eme egyetlen, rendre visszatérő elemére kíván fókuszálni, s főleg annak azon jellegére, hogy domináns fizikai jelenléte ellenére is az interpretáció vakfoltjába került. Kant *Az ítélőerő kritikája* című művében kifejtett kategóriájának, a *parergon*nak (keret) Derrida általi dekon-

strukciója² nyújt elméleti keretet a tanulmány kiindulópontjához, hogy a megkerülhetetlen, hatalmas „keret”, a kiállított munkák „védőburka” teljesen láthatatlan maradt a kritikák számára. Úgy tűnik, hogy az tökéletesen megtestesítette a „külső általi megfertőződéstől való félelmet”.³ Ami a szemlélő általi befogadást illeti, a keret szemlátomást úgy működik, mint egy adalék – építkezési állvány, valamely hirtelenjében összeeszkábált olcsó segédépítmény, ideiglenes platform –, ami éppoly gyorsan fog eltűnni, mint ahogy megjelent, s amely arra szolgál, hogy elfedje a titkot, ezért gyorsan át kell jutni rajta, és gyorsan a dolog, jelen esetben a kiállítás lényegéhez jutni. Derrida szerint a *parergon*, „amit *ékítménynek* [*Zierathen*, dekoráció, ékesítés, kicsinosítás] nevezünk – vagyis az, ami a tárgy teljes megjelenéséhez nem belső alkotóelemként, hanem csak külsőleg, toldalékként tartozik hozzá”⁴, nem marad egyszerűen a művön kívül, hanem a „szélekről” fejt ki hatását a mű (ergon) mellett. Kant *parergon*-értelmezésére reflektálva megállapítja, hogy: „A filozófiai diskurzus mindig a *parergon* ellen lesz. De mi az benne, aminek *ellene* lesz. Egy *parergon* az *ergon*, a megcsinált munka ellen érkezik, a tény, a mű mellett és pluszba, de nem mellé esik, hanem érint és együttműködik, egy bizonyos külső óta, a művelet belsejében. Nem egyszerűen kívül és nem egyszerűen belül.”⁵ A *parergon* különböző formáinak (drapéria, oszlop) és azok központhoz, illetve a reprezentáció integritásához való viszonyainak elemzése során arra a megállá-

pításra jut, hogy: „Nem minden környezet alkot, még ha folytonos is a művel, kanti értelemben *parergon*.”⁶ Ami viszont annak minősül, az: „Nem azért [az], mert különválnak, hanem ellenkezőleg, éppen azért, mert nehezen válnak külön, és főleg azért, mert nélkülük, kvázi különválasztásuk nélkül, a hiány és a mű belseje megjelenne, vagy (ami a hiányt illetően ugyanaz) nem jelenne meg. Nem egyszerűen többlet voltak teszi őket *paregonná*, hanem az a belső strukturális kapcsolat, mely az *ergon* belsejében a hiányhoz köti őket. És ez a hiány konstitutív magának az *ergonnak* az egységét illetően. E nélkül a hiány nélkül az *ergonnak* nem lenne szüksége a *paregonra*.”⁷

A műelemzés a továbbiakban erre a tézisre, a mű vonatkozásában a hiány konstitutív voltára kíván támaszkodni, annál is inkább, mert az összecseng a művész tárgyra vonatkozó saját értelmezésével. A tereket szétfeszítő gigászi szerkezet címe *Lelátó 1.* és *Lelátó 2.* a vonatkozó alcímekkel: *Üdvözet Naumannak Kaszáról / Üdvözet Naumannak Brünnből*, utalva Bruce Nauman kicsi ceruzarajzára, amely két egymásnak fordított betonlépcsőt ábrázol.⁸ A művész elmondása szerint ez, és egy másik, Vladimír Kokolia által készített rajz inspirálta az építményt. Ahogy ő maga beszámolója: „a rajz által megérteni véltem egy olyan helyzetet, amikor a »dolgozók« lényege veszik el, megvan minden, a lehetőség, a hely, a helyzet, de nem tudjuk használni, felhasználni. Szóval hiányzik a *tartalom* – általános értelemben.”⁹

Ami a keret ismétlődő következetes láthatatlanságát illeti, Derrida meglátása szerint: „... a *parergon* olyan forma, amelynek a hagyományos meghatározottságok szerint nem különválnia kell, hanem abban a pillanatban, amikor legnagyobb energiáját kifejtette, eltűnnie, elsüllyednie, eltörlődnie, feloldódnia.”¹⁰

A kiállításokon a szemlélő figyelme könnyedén átsiklik a monstruózus konstrukción (az mintegy eltűnik, elsüllyed, eltörlődik), talán mert azt az interieur részének (mint Kassán), vagy ideiglenes tákolmánynak tekinti (mint Brnóban), aminek semmi köze a dolgok lényegéhez, ami csak egy jel, ami a határokat jelöli a keret (*parergon*) és a mű (*ergon*) között.

Véleményem szerint a kiállított munkákat mintegy bevattázó, körülölelő, klausztrofób érzést keltő „toldalék, ráadás, hozzátoldás”¹¹, avagy „művön kívüli pótlék”¹² – ahogy másutt Derrida a *parergon* körülírja – nem védelmet nyújtó határ, ami kirekeszti a nem kívánatos összefüggéseket, elemeket, hanem éppen ellenkezőleg, a derridai *parergon* értelmezésnek megfelelően a hiány révén – amit voltaképpen jelöl – összerántja a lazán összekapcsolódó asszemblázs egyes különálló elemeit. Más szóval, kulcsot ad makacsul visszatérő, ám rejtett problémák észleléséhez és értelmezéséhez. Derrida szavaival, s az ő gondolatmenetét követve azt kérdezhetjük, hogyan tud egyáltalán az „ékítmény” kívülről, a „szélekről” működni mindhárom kiállítás esetében, és még inkább, mi az a belső strukturális elem, kapocs, aminek révén fel tud tárulni a hiány, s mit is jelöl az voltaképpen a sok különböző munka halmazában?

A konstrukció, a lelátó, és annak összes archetípusa – a testiség felől nézve: gladiátorküzdelmek ókori kolosseuma, bikaviadalok arénája, vagy futballstadion, vagy az intellektualitás felől nézve: amfiteátrum, orvosi előadóterem, avagy demonstrációs műtő és annak későbbi metamorfózisa, az auditorium, a mai egyetemi előadóterem – természetüknél fogva a hatalmat demonstráló hierarchikus terek, amelyekben szigorúan elkülönül az esemény és látvány középpontja, azaz a fizikai vagy szellemi hatalommal bíró aktív

szereplő, illetve a látvány passzív, anonim szemlélőinek amorf tömege. A konstrukció, a lelátó, és annak összes archetípusa természetüknél fogva nemek által erősen meghatározott terek is egyben: történelmileg dominánsan maszkulin konnotációjú terek. Az aréna fizikai értelemben magát a férfiaságot testesíti meg, míg a kevésbé transzparens, áttételesebben és rejtettebben működő exkluzív „férfi klubok” a domináns férfi szerepek elsajátítására és begyakorlására nyújtanak lehetőséget a patriarchális társadalmakban. Bárhol is közelítsünk, ezeket a nyilvános tereket keresztül-kasul átszövik a hatalmi viszonylatok. A műelemzésben mindezek az összefüggések aktiválódnak és beúsznak az asszociációs mezőbe.

Az auditóriumra emlékeztető építmény első ízben a budapesti Ernst Múzeumban lett összeszerelve, s szolgált volna háttérül a bemutatni tervezett, Heller Ágnes neves magyar filozófus nagymamájának, a bécsi egyetem első női hallgatójának történetéről szóló videóhoz. Alig két generációval korábban az egyetlen női hallgatót függöny mögé kellett rejtetni, hogy ne vonja el a férfi hallgatók figyelmét feladatukról. A 20. század elején tehát a komoly szellemi tevékenységet folytató férfi hallgatókat és a figyelmüket esetlegesen eltérítő, szexuális attrakciót gerjesztő női hallgatót fizikailag szigorúan elkülönítették a köztérben. A nemek aránya és a nemekkel kapcsolatos bánásmód a felsőoktatásban pontosan megfelelt a nemek természetadta különbözőségére és hierarchikus viszonyára vonatkozó 19. századi tudományos nézeteknek. „A 19. század abban a törekvésében különbözött a megelőző századoktól, hogy ezeket a különbözőségeket a tudomány

segítségével megértse, empirikusan bizonyítsa és ezeket a bizonyítékokat a társadalomtudomány alapjainak tekintse [...] Az elsöprő következtetés, amire a 19. századi tudósok jutottak, abban állt, hogy a nők nem teljesen alkalmasak magasabb rendű mentális funkciók ellátására, és különösen nem az absztrakt gondolkodásra [...] Attól tartottak, hogy intellektuális kapacitásuk fejlesztése visszahatna termékenységükre és jelentősen visszavetné anyai képességeiket. Ezért kívánatosnak tartották a nők intellektuális nevelését a pubertás kezdetén befejezni, amikor a szervezetük már felkészült a reprodukciós funkciókra.”¹³ Minthogy „az orvosi elméletek átszöttek a 19. századi Franciaország mindennapjait, az orvosok megbízható összekötők voltak a laboratóriumi kísérletek és a társadalmi problémák között”, a sebészeti amfiteátrum, az orvosi klinikák és demonstrációs műtők, azaz a medikus hallgatók tanintézményeinek vizuális reprezentációi maguk is közvetítették a nemi megosztottságot annak minden elemével együtt. A műtéseket ábrázoló képek népszerű műfajában a modern hős egy új típusa jelent meg, a férfi sebész, akinek páciense az esetek nagy többségében nő volt, s akinek performansa kizárólag férfi közönség előtt zajlott zsúfolt amfiteátrumokban.¹⁴ A zsáner jellemzőinek megfelelően a talpig felöltözött férfi közönség tekintete egy öntudatlan állapotban fekvő, kiszolgáltatott félmeztelen nőre fókuszál, akit vagy az újonnan felfedezett technikával elaltattak¹⁵, vagy aki elhunyt, s így nem képes kontrollálni a helyzetet. Aki uralja a helyzetet is és a nőt is ezeken a képeken, az a férfi sebész, aki komolyan dolgozik a rosszul funkcionáló „tárgyon”, felszerelve

a tudomány szentesítő eszközeivel. Ahogy Jennifer Doyle a híres philadelphiai sebészről készült Thomas Eakins-festmény (*Agnew klinika*, 1889) kapcsán megállapítja az amerikai festő másik mesterművével (*Gross klinika*, 1875) foglalkozó kitűnő esettanulmányában, a háton fekvő meztelen női páciens a sebészke alatt „azt sugallja, hogy a női test olyasvalami, amit késsel kell kontrollálni”.¹⁶

Az emelkedett orvosi diskurzus ellenére, amely tudományos felsőbbrendűséget, és megkérdőjelezhetetlen autoritást vindikált magának, illetve „érdeknélküliséget” hirdetett mindennel szemben, ami a tiszta tudományon kívül esik (jelen esetben a meztelen testre vonatkozó libido teljes hiányát), mégis vannak olyan jelek a vizuális reprezentációban, amelyek ellentétesek a „scientia sexualis” nyelvvel és ellentmondanak a nyilvános operációk frissen regulázott szabályrendszerének is. A mellműtétek esetében „csak az érintett oldal kell fedetlen legyen, s csak egy könnyű lepel kell teríteni az érintett részre” – határozta meg az orvosi etikettet D. Hayes Agnew az általa írt *A sebészet elmélete és gyakorlata* című egyetemi tankönyvben.¹⁷ Ennek ellenére az Agnew klinikáról festett Eakins-képen mindkét mell közszemlére van téve, éppúgy, ahogy Henri Gervex *Operálás előtt* (1887) című festményén. A voyeur orvosi tekintet még nyilvánvalóbban tárulkozik fel Gabriel von Max *Az anatomista* (1896) című képén, ahol az orvosi tekintet leplezetlenül a fiatal női holttest mellére irányul. Ez a szexualizált orvosi tekintet, amely összefonódik más megerősítő és igazoló társadalmi diskurzusokkal, a központi kon-

cepciója Németh Ilona *Nőgyógyászati magánrendelőjének*, amely a különböző anyagok révén, amelyek a nőgyógyászati segédeszközt takarják, a női test különböző konnotációit idézik meg (a vörös bársony a vért és az abject-elemnek tekintett menstruációs vért, a nyúlászór a termékenységet, a moha pedig a női test természettel való megfeleltetését jelképezi szemben a férfi tudománnyal való megfeleltetésével¹⁸).

Van ugyan néhány női token-figurája, női mellékszereplője a sebészeti képek népszerű műfajának, akiknek jelenléte azonban teljes összhangban van a 19. századi nyugati társadalmak által meghatározott női szerepekkel: az apáca a szüzességet (a legmagasabbrendű női erényt) és az aszexualitást (a testi libidó hiányát) jelképezi Gervex festményén; a nővér az alávetett, alacsonyrendű, tárgyként kezelt női pácienssel van egy rangban Gervex és Eakins képén egyaránt.¹⁹ Még inkább nyilvánvaló ez a *Gross klinika* című képen, amelynek előterében egy feltehetően anyafigura túldramatizált, majdnem hisztérikus gesztussal eltakarja a szemét, hogy ne lássa a véres és brutális látványt, s ennyiben megerősíti azt az általános nézetet, miszerint nem alkalmas rá, hogy részt vegyen a gyógyítás nemes műveletében, amelyből az arra való képtelensége okán önként rekeszti ki magát, miközben drámai és nyilvánvaló kontrasztot teremt a koncentráltan dolgozó, illetve figyelő sebésszel, asszisztensekkel és ifjú medikusokkal szemben.

„A feltételezett gyenge női mentális képességek okát agyának szerkezetében vélték megtalálni, amelyet »kevésbé tekervényezetteknek... redőzöttnek, ke-

vésbé szépnek és kisebb tömegűnek» tartottak a férfi agyhoz képest. Általánosan elterjedt nézet volt, hogy a női mentális képességek szükségszerűen gyengébbek annak érdekében, hogy ki tudják teljesíteni anyai szerepüket.”²⁰

Németh Ilona mindegyik helyszínen üresen hagyta a megemelt, tornyosuló „nézőteret”, platformot, ki-rekesztve mindenfajta privilegizált közönséget. A budapesti Ernst Múzeum kiállításán csak virtuálisan, *Lábjegyzet* című videóján megjelenő építmény egy női művésznek nyújtott platformot, aki saját művészeti nézeteit és dilemmáit osztotta meg a potenciális látogatóval, avagy az ő szavaival, „teremtett fórumot a párbeszédhez”.²¹ A másik két helyszínen a *Lelátó* majdhogynem egy beszélő tárgy²²: amint a látogató megpillantja a gigászi, feje fölé tornyosuló építményt, egyidejűleg meghallja Heller Ágnes hangját, amint a tudomány birodalmába bebocsátott új jövevények, a női intellektüelek meglehetősen rövid múltra visszatekintő és így igen törekeny és sérülékeny genealógiájáról beszél. Heller elképesztő története a művész tágabb családja erős nőtagjainak görög kórusra emlékeztető hangjaiban rezonál, akik ugyan elvesztették a család férfitagjait, apákat, férjeket, fiaikat, de saját lábukra álltak.

Az Eakins *Gross klinika* című festményével foglalkozó esettanulmányok zöme a kép kapcsán felmerülő gender-kérdés megoldására koncentrálnak, mint-hogy Eakins „homályban tartja a beteg testének elhelyezését”.²³ „A domináns, autoriter idősebb férfi és a befele forduló, túlradó érzelmekkel küzdő idősebb nő és a nem kevesebb, mint két »fiú« – Eakins figurája és a páciens, akit éppen műtenek – feszült drámai kompozíciója” Michael Fried, vezető modernista művészettörténész interpretációjában egy freudi értelemben vett „családi románc”, amelyben a véres, nyílt seb a megoldás kulcsa a rejtélyhez, amit ő úgy értelmez, mint kasztrációs szorongást, amit a realizmusba ágyazott „új típusú magasztosság (sublime)” tart korában. A kasztrációs szorongásból fakadó képzeletbeli terror és a néző „paternális” hatalommal való azonosulásának megnyugtató érzése kulminál a képen Thomas Weskel olvasatában.²⁴ Jennifer Doyle elemzésében a vérző seb a női szexualitást helyettesíti éles elentétben az akt nyugati tradíciójával²⁵, amelyet nem jellemez a nő erős szexuális jelenléte. „Az akt ellen elkövetett legerőszakosabb inzultus a festményen a szexuális különbség behelyettesítése magával a seb képével. A vaginális nyílás a combon kísérteties jele a szexuális különbségeknek, amely azonban le van választva a társadalmi nemi különbségekről (gender) – mintha a páciens pontosan azt és csak azt a dolgot testesítené meg, amelyet az esztétikai tradíció szerint az akt transzcendálni hivatott.”²⁶ Ami Fried pozícióját illeti, mely a férfi szubjektum konstrukciójára és produkci-

ójára épül, Doyle azt állítja, hogy abban „a kasztrációs narratívában nincs helye a női szubjektum pozíciónak”.²⁷ A festmény által felvetett nemi rejtélyre vonatkozó argumentációját avval zárja, hogy az voltaképpen „megköveteli a nő jelenlétét: a férfi hatalom heroikus performansa a nő megalázottsága [abjection] körül és annak ellenében zajlik”.²⁸

Németh Ilona korai munkáiban nőművészként felfedezi saját testét a társadalmilag konstruált, fetisizált és idealizált női test, az akt ellenében, amely megfosztott saját szexualitásától, és a szexualizált női testtel foglalkozott, amely a kulturális tradícióban csak az „abject”-tel, megalázottsággal²⁹ összekapcsolva létezhetett. Arra kényszeríti a szemlélőt, hogy szembe-süljön saját nemi identitása társadalmi konstrukcióival, kapcsolatos vágyaival, félelmeivel és szorongásaival. *Kapu* (1992) című korai installációja egy félelmet keltő keskeny csatornába vezeti be a látogatót, amelynek falából kések meredeznek felé, megfelelően a fóbiák pszichológiai kezelésének, melynek elve a kutyaharapást szőrével, vagyis: szembe kell néznünk legnagyobb félelmünkkel ahhoz, hogy úrrá tudjunk lenni rajta. Az *Elementáris objekt I.* gallyakkal és késekkel kelt félelmet, illetve a pénisz és hatalmi jelölő megfelelője, a falosz esetleges elvesztéséből és hiányából fakadó kasztrációs szorongást kelt.³⁰ Az *Elementáris objekt II.* szó szerint egy nyílt seb, egy vágás a földben, egy sírgödör, amely a természettel, a halállal és a női nemi szervvel asszociálódik, és mindazokkal a társadalmi jelentésekkel, amelyek a nőhöz mint szexuális lényhez kapcsolódnak. Vándorkiállításainak arénáiban, amfiteátrumaiban nincs nézőközönség, de nincs a központban sem semmi, amire látvány irányulna, hacsak nem a hiány, az úr, azaz a hiányból fakadó seb maga, amit az ülésorok magukba zárnak. A látogató, néző keresztül kell menjen a vékony átjáróvá zsugorodott porondon, színpadon, sebészeti demonstrációs műtőn, anélkül, hogy érzékelné, miszerint saját társadalmi konstrukciója, s annak genealógiája van a középpontban, annak a keretét látja, miközben a tét a saját társadalmiasult nemi lényé.

Eakins művészi oeuvre-jét sokan értelmezik úgy, mint a művész hatalmának allegorikus kinyilatkoztatását. Fried a sebészeti képeket egyenesen önarcképeknek tekinti azon az alapon, hogy a sebészt és a festőt megfeleltetni egymásnak a freudi értelemben vett maszkulinitás-kategóriák mentén, az ödipális családi dráma összefüggésébe helyezve a művészt, aki az atyai autoritással kell megküzdjön. A *Gross klinika* című képet „a festészet mint tevékenység indirekt vagy metaforikus reprezentációjának”³¹ tekinti, és olyan alkotásokkal hozza összefüggésbe, mint Eakins egy másik műve, a *William Rush a Schuyllkill folyó allegorikus figuráját faragja*, továbbá Velazquez *Las Meninas* és Courbet *A festő műterme*.

Ez az a pont, ahol Németh Ilona genderrel foglalkozó munkáinak retrospektív jellegű asszamláza és a parergon, a láthatatlan keret, illetve a lelátó összetelalkozik. A kiállítások és azok összes eleme mint egész ugyanarról a dilemmáról beszélnek a vizualitás nyelvén, amiről a *Közérzet* és a *Lábjegyzet* videók a verbalitás nyelvén; „a művészetről mint tevékenység”-ről a posztoszocialista nacionalizmus túlpolitizált, manipulált intézményes rendszerébe zártan. A videókban elemzett konkrét helyi politikai körülményeken túl a dilemma tágabb értelemben arra vonatkozik, hogy hol húzódik a művész felelősségvállalásának határa, és mi történik akkor, ha a határok lelepleződnek, és megkérdőjeleződik a művész feltételezett privilegizált helyzete túl és felette a társadalmi-politikai kondíci-

óknak. Van-e a művésznak egyéb választása, mint belesimulni a műpiac, avagy politika által működtetett világba, kiléphet-e azok koordinátái közül. És főleg, mi a pozíciója egy női művésznak a jelen társadalmában, ami jelentősen különbözik ugyan a viktoriánus viszonyoktól, de a nemi megkülönböztetés terén máig hordozza annak mentális örökségét, még akkor is, ha az nem is annyira nyilvánvalóan vagy brutálisan van jelen, mint annak idején? A munka erről a rejtett, de máig kísértő örökségről beszél női szubjektív pozícióból, visszakövetelve a közteret a maga számára, amennyiben a női tekintet a művészi tevékenység intézményes kereteire vetül, amely keret ugyanúgy működik, mint a parergon. A nő által megfogalmazott feminista intézménykritika, akár ha csak egy röpké pillanat-

ra is, a seb feltárásában áll valamely szimbolikus aktus által, ami önmagában felforgató erejű.

Ahogy Julia Kristeva megfogalmazza a Derrida-féle parergon-értelmezés feminista adaptációját: „Nyitottnak kell tehát őrizni a sebet, amely ott sajog minden-
kiben, aki nekivág az analízis kalandjának, és amelyet a hivatás mechanizmusai – az idő és az intézmények cinizmusával karöltve – egy-kettőre behegesztenek.”³²

Ami a személyes indítékot illeti, annak a dolognak, függelékek az értelmezése foglalkoztatott, ami jelen is volt (fizikailag), meg nem is (az interpretációkban, kritikákban), amely fölött könnyedén át lehetett siklani, miközben majd agyonnyomta az embert, s amely hol az előtérbe tolakodott, hol láthatatlanná vált belesimulva a háttérbe, de amitől eltekin-
teni mégsem lehetett. A kiindulópont pedig az volt, hogy egy művész-kritikus elültette a bogarat a fülembe

az Ernst Múzeum-beli kiállítás kapcsán elejtett egyik mellékes megjegyzésével, miszerint az a meggyőződése, hogy „az utóbbi évek egyik »legfeministább« műve jött létre”, mely kitételben a feminista jelzőt szük-
ségesnek látta idézőjelbe tenni annak lokális összefü-
gésben mai napig inkább vitatott (még inkább taga-
dott vagy kigúnyolt), semmint elfogadott volta miatt, mely kitétel azonban éppúgy nem nyert magyaráza-
tot, mint maga az idézőjel.³³ ■ ■ ■

András Edit: művészettörténész és műkritikus, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóintézet Művészettörténeti Intézete tudományos főmunkatársa. Kutatási területe: kortárs művészet és művészetelmélet, társadalmi nemekkel kapcsolatos kérdések, public art, kritikai művészeti tevékenységek. (<http://editandras.arthistorian.hu>)

JEGYZETEK

- 1 Az idézett kifejezés eredete: Julia Kristeva: Bevezetés a megalázottsághoz. Fordította Kiss Ágnes. In *Café Babel*, 1996, 20. sz. (Test), 182.
- 2 Jacques Derrida: Parergon. In Házias Nikolettta (szerk.): *Változó művészetfogalom. Kortárs frankofon művészetelmélet*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2001, 143–177.
- 3 Jacques Derrida: The Parergon. Fordította Craig Owens. *October*, 9. sz. (1979, nyár), 13.
- 4 Jacques Derrida: Parergon. 166.
- 5 Jacques Derrida: Parergon. 167.
- 6 Jacques Derrida: Parergon. 169.
- 7 Uo.
- 8 A művész a berlini Hamburger Bahnhof egyik kiállításán látta a Frick Collection gyűjteménybe tartozó rajzot. Részlet a művész szerzőnek írt e-mailjéből, 2013. március 5.
- 9 Részlet a művész szerzőnek írt e-mailjéből, 2013. március 5.
- 10 Jacques Derrida: Parergon. 170.
- 11 Jacques Derrida: Parergon. 69.
- 12 Jacques Derrida: Parergon. 167.
- 13 Tamar Garb: Gender and Representation. In Francis Frascina – Nigel Blake – Briony Fer – Tamar Garb – Charles Harrison: *Modernity and Modernism: French Painting in the Nineteenth Century*. Yale University Press & The Open University, New Haven and London, 1993. 279–280.
- 14 Gabriel von Max: *The Anatomist*, 1869, Neue Pinakothek, München; Thomas Eakins: *Portrait of Dr Samuel D. Gross (The Gross Clinic)*, 1875, Philadelphia Museum of Art; Henri Gervex: *Before the Operation*, 1887, Musée d'Orsay, Párizs; Thomas Eakins: *The Agnew Clinic*, 1889, John Morgan Building at the University of Pennsylvania, Philadelphia.
- 15 Mark S. Schreiner, MD: Eakins as Witness. The Birth of Modern Surgery, 1844–89. In Kathleen A. Foster – Mark S. Tucker – An Eakins (szerk.) *Masterpiece Restored: Seeing The Gross Clinic Anew*. Philadelphia Museum of Art in association with Yale University Press, New Haven – London, 2012, 17–34.
- 16 Jennifer Doyle: Sex, Scandal, and Thomas Eakins's The Gross Clinic. In *Representations*, 1999, 68. sz. 13.
- 17 *Principles and Practice of Surgery*. Ld. Mark S. Schreiner, MD: Eakins as Witness.
- 18 Ld. bővebben: András Edit: A test reprezentációja a kortárs Magyar művészetben. In ****Erotika és szexualitás a magyar művészetben*. Független Képzőművészeti Műhelyek Ligája, Budapest, 1999. 61–62.
- 19 D. Hayes Agnew, az ünnepezt philadelphiai sebész viktoriánus nézeteket vallott a nőkről és szigorúan ellenezte a fiatal nők nevelését, s megtagadta a felvételüket az oktatási intézménybe, olyannyira, hogy inkább felmondott, semmint hogy koedukált osztályokat tanított volna. Azt vallotta, hogy a nő helye az otthon, és „háztartási ismeretekre, higiéniára és levélíráásra kell tanítani”. Mindazonáltal a betegek ápolásában támogatta a nővérek szerepét. Mark S. Schreiner, MD: Eakins as Witness. 30.
- 20 Tamar Garb: Gender and Representation. 280.
- 21 Részlet a művész szerzőnek írt e-mailjéből, 2013. március 5.
- 22 A beszélő, éneklő tárgy koncepciója nem idegen a művésztől, melyek részét képezik hangintallációinak. (A vonatkozó munkák: *Feküdj le! Többfunkciós nő*, 1996; *Söpörjük a szőnyeg alá*, 1997 [Deli Ágnessel]; *Lélegző padló*, 1998; *Pad*, 2000; *Meghívás látogatásra*, 2001; *Kód*, 2002; *27 méter*, 2004–06; *Kert*, 2010.)
- 23 Michael Fried: Realism, Writing, and Disfiguration in Thomas Eakins's Gross Clinic, with a Postscript on Stephen Crane's Upturned Faces. In *Representations*, 1985, 9. sz. 37.
- 24 Michael Fried: Realism, Writing, and Disfiguration in Thomas Eakins's Gross Clinic, with a Postscript on Stephen Crane's Upturned Faces. 73–74.
- 25 Ld. Kenneth Clark: *Az akt. Tanulmány az eszményi formáról*. Corvina kiadó, Budapest, 1986; Lynda Need: *The Female Nude. Art, Obscenity and Sexuality*. Routledge, London – New York, 1992.
- 26 Jennifer Doyle: Sex, Scandal, and Thomas Eakins's The Gross Clinic. 22.
- 27 Jennifer Doyle: Sex, Scandal, and Thomas Eakins's The Gross Clinic. 24.
- 28 Jennifer Doyle: Sex, Scandal, and Thomas Eakins's The Gross Clinic. 29.
- 29 Julia Kristeva: Bevezetés a megalázottsághoz.
- 30 Ld. erről: Jacques Lacan: The Signification of the Phallus. [1958] In Lacan. *Écrits: A Selection*. Routledge, London, 1977, 281–91.; Ernst van Alphen: Strategies of identification. In Norman Bryson – Michael Ann Holly – Keith Moxey (szerk.): *Visual Culture. Images and Interpretations*. Wesleyan University Press, Hanover–London, 1994, 260–271.
- 31 Michael Fried: Realism, Writing, and Disfiguration in Thomas Eakins's Gross Clinic, with a Postscript on Stephen Crane's Upturned Faces. 44.
- 32 Julia Kristeva: Bevezetés a megalázottsághoz. 182.
- 33 Baglyas Erika: Kettős látás. In *Műértő*, 2012, 1. sz. 5.

A KUDARC

A dilemma
olvasása
Németh Ilona
műveiben

ELVISELHETETLEN KÖNNYŰSÉGE

A dilemma a meghatározása szerint abból a helyzetből ered, amikor az embert választás elé állítják két egyformán kedvező, illetve kedvezőtlen alternatíva között. Milan Kundera *A lét elviselhetetlen könnyűsége* című regényében ezt írja: akinek magasabb céljai vannak, várhatja, hogy egy napon majd elszédül. Majd így folytatja: a szédülés, az valami más, mint a zuhanástól való félelem. Inkább az üresség hangja alattunk, mely vonz és csábít bennünket, a zuhanás utáni vágy, mely ellen a rémülettel védekezünk.¹ A dilemma egy látszólag megfejtethetetlen rébusz, melynek végén a döntés kényszere vár és egyúttal a kudarc sorsszerű lehetősége. Németh Ilona kettős dilemmájáról fogok beszélni, olyan dilemmáról, mely egy kiállítási terve megvalósításának integrált része lett. Ez a dilemma egyrészt egy intézmény kritikája, másrészt a siker és a kudarc között egyensúlyozó művésznő önreflexiója.

Az intézmény kritikája vagy a kritika intézménye?

Az intézmény/intézményes és a kritika/kritikus fogalmakat az utóbbi évtizedekben gyakran emlegetik művészeti intézmények széles spektrumában megvalósuló kiállításokkal kapcsolatban. Az intézménykritika kritikus éle, mint a kortárs művészet formája a világ

nyugati féltekéjének nagy múzeumaiban, már régen tompa. A művészet intézményei pragmatikus okokból üdvözlik és befogadják a művészek intervencióinak és szembehelyezkedő akcióinak különféle formáit, hogy ezzel legitimálják saját nyitottságukat.² Bármennyire „institucionalizáltak” tűnik is a mai intézménykritika, kiindulhatunk e két szó megfordított összekapcsolásából is, azt kérdezve, mit jelent számunkra a „kritika intézménye” a kortárs művészetben, mi az, amit alakít, és mennyire hatékony a művészeti világ globális térképének peremén fekvő országokban. A művészet intézményének autoritása arra szolgál, hogy legitimálja a nemzeti államot történelem-, hagyomány-, kánonkonstrukciók segítségével, és egyben azt testésíti meg, amire az intézménykritika első hulláma irányult.³ A posztoszocialista országokban a művészeti intézmények ekképpen még inkább az új nemzeti identitás reprezentációjáért folytatott harc helyét jelölik.

Abban a pillanatban, amikor Németh Ilona politikai események miatt úgy döntött, hogy a budapesti Ernst Múzeum kiállító terét üresen hagyja, és az előkészített méretes installáció helyett két videofilm vetítésével lép elő – amelyekben döntésének okait világítja meg és kommentálja –, új, metanarratív művet alkotott. Azért metanarratív, mert a nézőt olyan történetbe vezeti be, mely valójában történet a történetről. Történet arról, hogy mi játszódott le a politikai események hatására a művészeti intézmény és a művésznő között. A művészek többsége valószínűleg nem vizsgálta volna a külső körülményeket és azt,

hogya a politika milyen mértékben határozza meg a kiállítási gyakorlatot. Németh Ilona számára azonban – aki műveiben a politikának a mindennapokra tett hatásával foglalkozik, s mindenekelőtt azokra a feszültségekre figyel, melyeket a nacionalizmus gerjeszt Közép-Európában – egy ilyen dilemmának a megoldása központi problémává vált. A kiállítás bezárása, vagy pontosabban: az eredeti kiállítási terv meghiúsulása ezért újabb kérdéseket vet fel. Melyik oldalt terheli nagyobb súllyal a kudarc? Nyújt-e ez a kudarc újabb dimenziót a kiállításpolitikáról való gondolkodás számára? Ad-e támpontot, ha a művésznő konkrét tettét összehasonlítjuk Eduardo Favario és Daniel Buren tetteivel, akik a kiállítási idő lejárta előtt zárták be a galériákat akkor, amikor radikális gesztusaik még csak épp formálni kezdték a napjainkban intézménykritikának nevezett jelenséget? A kritikai dialógus e fajtája, ahogy Alexander Alberro írja, tulajdonképpen

zúk, és hogy a jutalom mely fajtáinak elérésére törekszünk.⁵ A mostani gesztus jelentése tehát távol került a hasonló radikális tettek eredeti kontextusától. Másrészt ami közös bennük, a mű és a néző transzformáló viszonya. Németh Ilona a dilemma kellős közepébe vezeti a nézőt, magába az emlékezés politikájával és a családi történet személyes intimitásával konfrontált közzsféra erőterébe.

Erős nők történetei

A *8 férfi* közös cím alatt bemutatott három videó, melyekben egy-egy nő, Tímea, Gizella és Flóra lép elénk, másfelé fordítják a figyelmünket – a dél-szlovákiai Ekecsen (Okoč) élő család tragikus sorsára.⁶ Az optika változása eltérő perspektívát von maga után, a tör-

a nyilvánosság kialakítására tett kísérlet („attempted production of publicness”) a kulturális intézményeken belül, melyeket a közzsféra részeként határozhatunk meg.⁴ Mivel az intézmény kritikája általában individuális gesztus, a mű már nem csupán a „kiállítás tárgya”, hanem a játék dinamikus terét közvetíti, ahol a kritika a művész belsővé tett álláspontja, cselekedete, performálása egy specifikus szituációban. Merthogy, miként Andrea Fraser állítja, nem az a kérdés, hogy az intézmények ellen vagyunk-e, hanem hogy az intézmény milyen fajtája vagyunk, milyen értékeket intézményesítünk, a gyakorlat milyen formáit jutalmaz-

ténelem-, az örökség- és a hagyomány szemlélet változásait a filmekben szereplő nők személyes emlékezetének segítségével. És ezt konkrétan az által, hogy ezek a nők miként szegültek szembe a sorsukkal. A család nőtagjait a férfiak tragikus halálának nem mindennapi együttjátszása kísérte – apáké, férjeké, nagyapáké, unokatestvéreké. Látjuk Tímeát, amint a családi album fényképeire mutat, és a család nyolc férfitagja halálának körülményeire emlékezik. Tímea megállapítja, hogy egyikük sem természetes halállal halt meg. Ezt követően megtudjuk, hogy ezek a férfiak szorosan kötődtek az anyjukhoz, és hogy mindegyikük olyan

feleséget választott, aki az anyjukhoz hasonlóan erős egyéniség volt. Tímea azt mondja: „Mind mellett egy erős asszony állt, akik továbbra is tartják össze a családot.” Míg Tímea szavai az Ödipusz-komplexus interpretációjához vezetnek, Gizella arra összpontosít, hogy megtalálja annak értelmét, logikáját, rejtett képletét, ami családja sorsaiiba ily módon beavatkozott. A történetbe több részletet visz, helyenként már-már detektívtörténetre utaló összefüggéseket, de az egyes halálesetek okairól is többet gondolkodik. Gizella a férfiakra való emlékezésben él, akik annak ellenére, hogy fiatalon eltávoztak, az ő életébe boldogságot hoztak. Flóra a család nőtagjaira fordítja a figyelmet, mindegyiket a jelen foglalkoztatja: „a férfimunkát elvégezzük ugyanúgy, mint hogyha férfiak lennénk”. A három videó értelméhez a kulcs az lehet, hogy a nők pótolni képesek a családban a férfi autoritást. A három erős nő narratív portréja közvetve tematizálja a férfi, illet-

lizmus világosan kifejezik egymást, és a nyugati férfiaság modern formája durván ugyanabban az időben és helyen bukkant fel, mint a modern nacionalizmus.”⁷⁷ Ezzel szemben a nők eltérő szerepet foglaltak el a nemzeti kultúrában – olyat, mely a nőiség maszkulin definícióját fejezi ki, valamint az etnikai, nemzeti és állami folyamatokban azt a szimbolikus szerepet, melyet a férfiak jelölnek ki a nőknek.

Németh Ilona a műveiben többféle módon vet számot az apai autoritással: a személyes ereklyetartók objektjeiben a családi emlékezetet materializálja (*Családi ereklyetartó*, 2000); az IKEA stílusban dizájnolt gyóntatófülkében a megbocsátás katolikus uniformitását vallatja (*MALM-in*, 2008). A harmadik példát alaposabban kibontom. Látszólag banális gesztus volt, amikor a nemzeti szimbólum autoritásának a művésznő az egyik, köztéren elhelyezett installációjában tükröt állított. A *Tükör* (2009) egy mére-

ve az apai autoritás hiányát, és az Apa–Nemzet–Törvény archetipikus háromszögének feminista szétbontásához vezet el bennünket. Felmerül a kérdés: mit állít a művésznő az apa mint patriarchális autoritás helyére? Joane Nagel szociológus azt állítja, hogy az államhatalmat, a polgárságot, a nacionalizmust, a militarizmust, a forradalmat, a politikai erőszakot, a diktatúrát és a demokráciát a legjobban maszkulin projektként érthetjük meg. „Ézért egyáltalán nem meglepetés, hogy a hegemonikus férfiaság kultúrája és ideológiája kéz a kézben jár a hegemonikus nacionalizmus kultúrájával és ideológiájával. A férfiaság és a naciona-

tes felület, mely fémkonstrukcióra rögzített négyzög alakú tükrökből áll, magassága és szélessége megfelel a köztéri szobor monumentalitásának. Egy maradó tárgy képét kettőzi meg, ráadásul úgy, hogy a kép más ferde és a tükörfelületek szélei által széttördelt lesz. A szerző tükörobjektjét egy turulmadárszoborral szemben installálta Győr főterén. „Mivel a mitikus turulmadár a történelmi Magyarországot képviseli, és Nagy-Magyarország szimbóluma lett, az egész vele járó mitologizálás a szélsőséges jobboldali nacionalisták számára szolgál szimbólumként. A tükör segítségével Németh tudatára ébresztette a város lakóit a nyilván-

nos emlékművek változó üzenetére a különböző politikai rezsimekben, és azok felé a feszültségek felé terelte a figyelmet, melyek manapság az ilyen szimbólumokhoz kapcsolhatók.⁸ Az erős nők portréiban a férfiak és apák családban tapasztalható fizikai hiányának történetét követhetjük nyomon. Köztéri munkáiban ugyanakkor Németh Ilona olyan helyzeteket teremt, melyek napjaink mítoszainak patriarchális autoritását támadják, mellyel szemben a dialógust és az ellentmondásos témákkal való konfrontációt állítják. Találón értékelte az emlékművek paradox státusát a történelem mitizálásával való viszonyukban Krzysztof Varga a *Turulpörkölt* című esszéjében: „Azokat az emlékműveket szokták lerombolni, melyek diktátorokat vagy hamis hősokeket, esetleg valódi, de negatív hősokeket, pozitív, de elavult hősokeket ábrázolnak. A mítosz azonban lerombolhatatlan. Túlságosan mélyek a gyökerei.”⁹ Varga túlzón azt konstatálja, hogy Magyarország a turul és a nosztalgia szmogjának csatateré. Bár Németh Ilona kiállítási projektjei az emlékezés helyeit tárják fel, nem találjuk bennük a nosztalgia nyomát. A közsférára mint a részvétel szférájára reflektálnak, ahol a politikai-történelmi spektakularitása találkozik a családi történetek intimitásával.

Hasonló módon, azonban eltérő eszközökkel tematizálja az emlékezet mitizálását Grzegorz Klamán, a lengyel kritikai művészet egyik központi figurája. A *Lech Wałęsa-emlékszoba* (2005) című Klamán-alkotásban a politikus térdeplő alakját látjuk az egykori munkásműhely háromrészes modellje előtt, mely műhelyből a lengyel *Solidarność* mozgalom hő-

se, az 1990 és 1995 közötti évek lengyel államelnöke indult. Piotr Piotrowski *A valóságos szocializmus és a nacionalizmus között* című esszéjében Klamán példáján mutatja meg, hogy az ország demokratizálását mennyire megbélyegezte az állam és a katolikus egyház képviselőjének szövetsége. Klamán műve arról beszél, hogy Wałęsa valójában megerősöskolta az állami hivatal semlegességének elvét. Wałęsát nem csak akként mutatja, mint aki visszatér a kezdeteihez és kifejezi hódolatát a hely iránt, ahol villanyszerelőként dolgozott, hanem tiszteletadóként és a hit manifestálójaként is. Piotrowski a történelem helye és az emlékezet helye közti finom különbséggel foglalkozik, az a szerep érdekli, amit a múlt mitizálása játszik a politika síkján.¹⁰ Az emlékezet helyei Németh Ilona műveiben a patriarchális autoritás szimbólumai szétbomlásának síkján tűnnek fel, és olyan, végeredményben banális történetekre összpontosítanak, melyekbe belekeveredik a történelem drámai menete. Ez utóbbi kétféleképpen lép a Németh-művek diskurzusába: az egyik oldalon mint a szlovák–magyar konfliktus, melyre művészetével reagál, a másik oldalon pedig mint személyes élettér: „az a helyzet, ami a határon túl élő magyarokat érintette, az is egy csomó dilemmát vetett föl bennem, tehát hogy az a fajta létezés, amiben én, vagyok, tehát ez a kettős, ami Magyarországhoz is köt, meg Szlovákiához is köt, azokat a politikai eseményeket, amik interakcióba kerülnek egymással, hogyan reagálja le. És a közérzetemet – mint Szlovákiában élő magyarnak – ez is nagymértékben befolyásolta.” (*Lábjegyzet*, 2011). Nők és fér-

fiak személyes emlékezetének helyét a közép-európai régió politikai történelmében a művésznő felülvizsgálta a traumatikus események által sújtott családi sors-történetekben. A személyes emlékezettel végzett munka megmutatkozik a kézírott kijelentésben, mely magyar és szlovák nyelven is olvasható volt billboardokon vagy egyenesen a galéria falán: „Az Osztrák–Magyar Monarchiában születtem, iskolába Csehszlovákiába jártam, Magyarországon megnősültem, Szlovákiában élek, és nem hagytam el soha a szülőföldemet. Szabó Gyula.”¹¹ A személyes emlékezet, a történelmi trauma, politika és a magyar–szlovák kapcsolatok kétszeresen is képviselve vannak.

Kettős dilemma

A kettős dilemmát, mellyel az Ernst Múzeumbeli kiállítás megvalósítása során konfrontálódott, Németh Ilona két videóban fogalmazta meg, a *Közérzetben* (2011) és a *Lábjegyzetben* (2011). Ezek a videók a monológot, majd a dialógust használják ahhoz, hogy a szerző bemutassa projektjének történetét, elmondja tettének okait, és így a nézőnek és vele együtt magának az intézménynek is hírt adjon arról, hogy a kiállítás megvalósításának folyamata során miként változott művének percepciója. Mindenekelőtt a baloldali filozófussal, Heller Ágnessel készített személyes interjúról van szó, melynek elkészítése és levetítése a kiállítás kontextusában politikai állásfoglalásként mutatkozott meg a szerző számára. A művésznő eredeti elképzelése szerint különleges nők családi történetekben betöltött szerepével foglalkozott volna, en-

nek megfelelően a *Meller Zsófia* (2011) című videó arról szól, hogy a világszerte ismert filozófust miként befolyásolta életútján egy családjabeli erős nő, nagyanyja példája. Németh Ilona érdeklődését egy különös „kép” keltette fel a történetben: a bécsi egyetem első női hallgatójaként Meller Zsófia csak úgy hallgathatta az előadásokat, hogy egy paraván választotta el őt a férfi publikumtól. A személyes emlékezet e „képének” kellett volna végül az installáció kulcsszemensévé válnia. A kiállítás körüli munkákba azonban nem várt események szóltak bele: a „filozófus per”¹². A „filozófus per” abban az időben jelent meg, amikor a baloldali értelmiségi Heller nyilvánosan kritizálta a kormányt, és így evidens, hogy az egész per tétjévé a pluralisztikus gondolkodás értékeinek megőrzése és az akadémiai kutatás autonómiája vált.¹³ Ezeknek a vádaknak a retorikája a kormányhoz közeli napi sajtóban a liberális filozófusok nem meghatározott csoportját célozta, és a „liberális” fogalmat használta, mely időközben „mélyen negatív konnotációt [kapott], a hazátlan-kozmpolita beállítottságú zsidó értelmiségi jelentését hordozza”¹⁴. 2011 márciusában Heller Ágnes érzelmetli beszédet tartott az Európai Parlamentben, melyben élesen kritizálta Orbán Viktor jobboldali kormányát, mivel az „visszaélt a törvényhozásban gyakorolt abszolút többségével s megszüntette a demokratikus fékeket és ellensúlyokat”.¹⁵ Úgy vélem, hogy az említett eseményeket, melyekben a demokrácia és a kritikus gondolkodás autonómiájának alapelvei forogtak veszélyben, nem lehet elválasztani Németh Ilona kiállítási projektjétől, annak ellenére, hogy nem lehetett előre számolni velük. Éppen az intézmények vezető helyein bekövetkezett váratlan változások és a videó szereplőjének nyilvános elköteleződése a po-

litikában jelenti annak közvetlen apropóját, hogy az intézményi működés reflexió tárgya legyen. Ha a kulturális intézmények teljesen a politikusok döntésétől függenek, és ha vezetésükben nem játszik megfelelő szerepet a szakmaiság és a nemzetközi renomé, akkor a posztoszocialista országokban a művész is a politika túszává válik. Annak okait, hogy miért hagyta üresen az Ernst Múzeum kiállítótermét, Németh Ilona elmondta már a Koronczai Endrével folytatott beszélgetésben (*Lábjegyzet*, 2011), ezért nem elemzem őket aprólékosan. Hangsúlyozni kell azonban, hogy Németh egy olyan gesztus segítségével fogalmazta meg a dilemmáját, mely művészeti projektjének részévé vált. Később *Az identitás tere* (2012) elnevezésű kiállításon a kassai Kelet-Szlovákiai Galériában a *Meller Zsófia* című videó vetítését a kiállítás kontextusába komponálta bele Németh, együtt egy interaktív installációval, mely a paraván motívumára játszik rá. A néző átélheti általa a fizikai elszigeteltség érzését. A videó vetítése átnyúlik az üres nézőtér monumentális konstrukciójába és kommunikál vele.

A *Lelátó* (2012) tökéletesen idomul az épület belső teréhez és a kettőzés effektusát használja ki. Az ülések tükrözött jelenléte, miközben lépcsőzetesen tolnak össze minimális távközökkel, pódium, színpad, a színészek és a valós esemény számára elkülönített hely nélkül. A színpad mintha szertefoszlott volna, egy színpaddá transzformált nézőteret látunk. „A prezentáció központi része – *Lelátó* – is tudatos reakció a genius locira. Az egykori megyeház, később a Kassai Kormányprogram Házának reprezentatív helyisége, ahol többnyire ítéleteket hoztak, individuális és kollektív sorsokról hozott döntéseket írtak alá, most auditórium lett, egyben tárgyalóterem vagy egy előadás, politikai versengés nézőtere.”¹⁶ Bár Hushegyi Gábor az adott tér genius locijára való kötődést hangsúlyozza, a műnek a brünni Művészetek Házában történt ki-

állítás megmutatta, hogy az installáció hozzáidomítható a kiállítási tér nagymértékben eltérő feltételeihez. Ezért aztán *multi-site-specific* projektként is jellemezhetnénk. A *Lelátó* fizikai terében a néző nem bír szabadulni az eseményre való várakozás érzésétől, mely azonban nem jön el a számára. Az aréna várja az emberek tömegét, hogy leüljenek egymással szemben a két, illetve három egymás felé hajló síkra a székek emelkedő sorával. Ki számára rendezett be a szerző ennyi üres helyet, és mit fognak nézni az arénában? A *Lelátó* színpada publikum nélkül látható, így az ürességet, a spektakulum hiányát, a sikertelen mérkőzést vagy az elhalasztott előadást evokálja. A dilemma második síkja akkor nyílik meg, amikor azonosítjuk benne a kudarc potenciálját, aminek segítségével lehetőségünk támad valami váratlant megragadni. Lisa Le Feuvre azt állítja, hogy a művészek érdeklődése már régóta a tökéletesség keresésére irányul, ami megvalósíthatatlannak látszik, miközben az elégedetlenséget és a hibát eszközként használják ahhoz, hogy a világban elfoglalt helyünkről gondolkozzanak.¹⁷

Dominique Gonzalez-Foerster francia művésznő egy csatornás fekete-fehér filmjében, a *De Novoban* (2009) néhány kudarc történetét meséli el, mikor is a várossal folytatott dialógus során megpróbálja megvalósítani projekteit a Velencei Biennálén. Kiállításai összetéveszthetetlen atmoszférát közvetítenek – a könnyedség egy fajtáját.¹⁸ A tévedés, a hiba, a kudarc pillanata ezért azt a momentumot jelenti, ami az önvallatást, az önkritikát aktiválja, mely azon hatásos eszközök egyike, mely a művész pozíciójából a művészet intézményeinek állapotát leleplezi. A kudarc lehetősége meggyőzően fogalmazódik meg, amikor Németh Ilona saját kettős dilemmájáról beszél, ami kedvezőtlen a számára, ha a kiállítást beszünteti, de ugyanígy abban az esetben is, ha nem szünteti be, és az eredeti terv szerint valósítja meg a projektet. A kérdést a következő-

képpen kell feltenni: Történt volna lényeges változás a kiállítás koncepciójában abban az esetben, ha Budapesten az intézmények működésének feltételei problémamentesek lettek volna? Valószínűleg a szerző egy méretes installációt állított volna ki hasonlóan ahhoz, ahogy azt Kassán és Brünmben tette. A váratlan események, melyek arra ösztönözték a szerzőt, hogy reagáljon a politikai történésekre, és előhívták az önreflexió gesztusát, arra a problémára terelik a figyelmet, hogy vajon milyen intézményeket alkotunk, és milyen értékeket reprezentálunk bennük. A művésznek nem kell a demokrácia őrző kutyájának lennie ahhoz, hogy reflektáljon azokra a folyamatokra, melyek megosztják a társadalmat, mint amilyen a nacionalizmus problémája. Németh Ilona műve a társadalom azon

szegmenseinek belső ellentmondásaira mutat rá, melyeket érint a múlt mitizálása, vagyis a kultúra és a művészet előállítását sem lehet közülük kizárni. Ezért ha a művész afelé vezet a nézőt, hogy az magáévá tegye a kettős dilemmát, ezt úgy teszi, hogy állásfoglalásai művei elidegeníthetetlen részei legyenek, és mint az intézmény kritikája játszanak szerepet, mely kudarcában lett sikeres.

Beke Zsolt fordítása

Daniel Grűn (1977): szlovák művészettörténész, kurátor, író és kritikus.

Beke Zsolt (1973): irodalomtörténész, szerkesztő.

JEGYZETEK

- 1 „Aki folyvást »valahová följebb« törekszik, annak számolnia kell azzal, hogy egy napon elszédül. Mi a szédülés? Az eséstől való félelem? Csakhogy miért szédülünk a biztonságos korláttal ellátott kilátótornyon is? A szédülés másvalami, mint az eséstől való félelem. A szédülés azt jelenti, hogy az alattunk lévő mélység vonz, csábít minket, a zuhanás vágyát kelti fel bennünk, melynek aztán rémülten ellenszegülünk.” Milan Kundera: A lét elviselhetetlen könnyűsége. Fordította Körtvélyessy Klára. Európa, Budapest, 1994. 9.
- 2 Terry Smith: *Thinking Contemporary Curating*. Independent Curators International, New York, 2012. 126–127.
- 3 Hito Steyerl: The institution of critique. In Alexander Alberro – Blake Stimson (szerk.): *Institutional Critique. An Anthology of Artists' Writings*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts – London, 2009. 488.
- 4 Alexander Alberro: Institutions, critique, and institutional critique. In *Ibid.* 4.
- 5 Andrea Fraser: From the critique of institutions to an institution of critique (2005). In *Ibid.* 416.
- 6 A művet *Az identitás tere* című tárlaton mutatták be a kassai Kelet-Szlovákiai Galériában (2012. március 6. – április 15.) és a brünni Művészetek Házában (2012. április 27. – június 3.).
- 7 Joane Nagel: Masculinity and nationalism: gender and sexuality in the making of nations. In *Ethnic and Racial Studies* Vol 21, No 2, 1998/ március. 248–249.
- 8 Edit András: The Unavoidable Question of Nationalism. In http://www.springer.in.at/dyn/heft_text.php?textid=2368&lang=en. (Magyarul más helyen András Edit így fogalmaz: „A szlovákiai magyar művész Németh Ilona kettős érdekeltége okán a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus 2009. évi public art programjának keretében egy hatalmas tükörrel installált az 1902-ben emelt győri *Turul* szobor mellé. A turul az ősi magyar mitológia szent madara volt, amely »Attila és Árpád előtt repülve vezette őket biztos diadalra« [...], s mely a két világháború között az irredenta gondolat egyik jelképe lett, s a Nagy-Magyarország eszméjének követeléseket vizualizálta. Napjainkban a szélsőjobboldali törekvések egyik szimbóluma. A tükör révén, aminek következtében az emlékmű mindenholon látható vált, a szobor jelentésmódosulásaira hívja fel a művész a figyelmet, s arra kényszeríti a nézőt, hogy szembenézzen a jelen vonatkozó feszültségekkel.” András Edit: Köztéri emlékművek a történelmi múlt (és jövő) konstruálásában In Györgyjakab Izabella – Kukla Krisztián [szerk.]: *Centrum és periféria. Határmenti perspektívák. Kulturális regionalizmus. Kortárs vizuális kultúra*. Cepevit, Modem, Debrecen, 2011. 133. – a ford. megj.)
- 9 Krzysztof Varga: *Turulpörkölt*. Fordította Hermann Péter. Európa, Budapest, 2009. 35–36.
- 10 Piotr Piotrowski: *Agorafília. Sztuka i demokracja w postkomunistycznej Europie*. REBIS, Poznań, 2010. 167.
- 11 Sz. K., 2009, Heppen Transfer Gallery, Varsó, Lengyelország. *Szabó Gyula*, 2006, billboard, projekt Donaumonarchie (kurátor: Mira Keratová).
- 12 2011. január 8-án a kormányzó párthoz, a Fideszhez közeli napilap, a *Magyar Nemzet* megjelentetett egy cikket, melyben néhány tekintélyes filozófust azzal vádolnak, hogy visszaélt 1,85 millió euróval, mely összeget nyilvános pályázatokon nyerték a szocialista-liberális koalíció kormányzása idején a 2004–2005-ös években. Az alá nem támasztott vádak célja az volt, hogy diszkreditálja az akadémikusok egy csoportját Heller Ágnessel (a New York-i New School for Social Research emeritus professzorával) az élén, és hogy kétségbe vonja a kutatásra szánt pályázati pénzek merítésének legitimitását.
- 13 Livia Páldy: Back to the Future: Report from Hungary. In *e-flux journal* 23, 2011/03. http://www.e-flux.com/journal/back-to-the-future-report-from-hungary/#_ftn1.
- 14 *Aggódunk!* címmel Julian Nida-Rümelin és Jürgen Habermas (Német Filozófiai Társaság) egy felhívást tett közzé, melyben többek közt ez olvasható: „A kormányhoz hű sajtó uszít ellenük, valamint a körülöttük csoportosuló »liberális filozófusok köre« ellen, miközben a »liberális« kifejezés ismét a hazátlan-kozmopolita beállítottságú zsidó értelmiségi jelentését hordozza”. <http://www.sueddeutsche.de/kultur/auf-ruf-von-habermas-und-nida-ruemelin-schuetzt-die-philosophen-1.1050449>. Angolul: <http://www.newappsblog.com/2011/01/translation-of-habermas-and-nida-r%C3%BCmelin-on-the-hungarian-situation.html>.
- 15 <http://www.euractiv.sk/buducnost-eu-clanok/madarska-filozofka-kritizovala-oranav-ep-016747>. Angolul: <http://www.euractiv.com/future-eu/philosopher-sparks-hungarian-cla-news-502687>.
- 16 Gábor Hushegyi: Jasný odkaz košickej výstavy Ilony Németh do Budapešti. In *SME* 2012. 4. 12. <http://kultura.sme.sk/c/6335736/jasny-odkaz-košickej-vystavy-ilony-nemeth-do-budapesti.html>.
- 17 Lisa Le Feuvre: Introduction//Strive to Fail. In *Failure. Documents of Contemporary Art*. Whitechapel Gallery – The MIT Press, London–Cambridge, Massachusetts. 12.
- 18 Daniel Birnbaum: Dominique Gonzalez-Foerster: De Novo//2009. In *Ibid.* 65.

A fekete szín rejtelsei

Rövid esszé

Michel Pastoureau könyvéről

„Kérek egy **feketét**” – mondom, amikor bemegyek egy eszpresszóba. – Híreket hallok a **fekete**-gazdaságról (esetleg a szürkéről). – Vannak bűnözők, akik **feketéznek**; az igazságszolgáltatás üldözi őket. – Az éjszakai ég – különösen vidéken, fényszennyezéstől mentes, felhőtelen nyári éjszakákon – valóban **koromfeketének** látszik. – Volt egy kis, **fekete** bundás kutyánk (cocker spaniel), akinek **Ében** volt a neve. – Amerikában négernek, **black** people-nek nevezni a színes bőrűeket, különösen az afroamerikai eredetűeket – politikailag nem „correct”. – A budapesti telefonkönyvben közel ezer **Fekete** vezetéknevű személy található. (Nem szerepel ebben a névsorban Fekete György, a koros iparművész, a Magyar Művészeti Akadémia elnökének a vezetője.) – Több mint fél évszázada dohányzom, a tudóm bizonyára kátrányosan **fekete**. Ha – mondjuk – huszonöt évvel ezelőtt leszoktam volna légyen erről az ’élvezeti méregről’ (Füst Milán), rózsaszínű lenne a lélegzőszervem. (A tüdőgyógyászok szerint a feltisztuláshoz épp annyi esztendőre van szükség, mint amennyit dohányoztunk.) – A négernek meg a távol-keleti, dél-amerikai bennszülöttek, valamint az indiaiak, cigányok bőrszíne nem is **fekete** – tudjuk meg Michel Pastoureau francia tudós könyvéből – inkább sötét vagy világos barna. – Ha az ember temetésére megy, illik **fekete** ruhát, cipőt ölteni.

A gall ’színtörténész’ egy egészen különleges tudományterület specialistája: a művészet- és művelődéstörténet határhoz tartozik az ő roppant nagy tudásanyaga. Lebilincselő könyve e különleges szín több ezer éves históriájáról szól. (Korábban jelent meg monográfiája a kék szín történetéről. Ez azonban még nem olvasható magyarul.)

Fantasztikus, lebilincselő ennek a koloritnak a históriája. A kiadvány textusát közel 120 színes reprodukció kíséri: már az is öröm, ha az ember ennek a könyv-

Michel Pastoureau:

A fekete: egy szín története

Fordította Seláf Levente. Kalligram, Pozsony–Budapest, 2012

nek a képeit nézegeti, és hozzá olvassa a miniatűr esszéknek tekinthető, kommentárjellegű képaláírásokat.

A „lényeg” azonban – ez esetben is – a részletekben rejtezik: az öt nagy fejezet esztétikát, a művészet-, mentalitás-, kultúr-, sőt, ipartörténet területét érintő mozzanataiban. Melyeket igen alapos filológiai hivatkozások kísérik. Francia földön, a Lasceaux mellett meglelt csodálatos barlangfestmények elemzésével kezdi a kronologikus diskurzust. Egészen elképesztő a sötét szín „kalandja” az európai kultúrában. Csak példaként: ördögök, sötét szellemek, boszorkányok jelennek meg a táblaképeken, freskókon, miközben a Szent Benedek alapította bencés szerzetesrend tagjai a Krisztus utáni 4. századtól fogva fekete reverdát hordtak (mindmáig). Sajátos fejezet az afrikai katonák, hadvezérek (mórok;

Othello!) megjelenítése a fehérbőrűek körében. Még szentté is avatták Mórictot (a keresztneve a mór – maurus – szóból származik).

A szín történetének van egy pár alapvető fordulata – Gutenberg felfedezi a fehér papírra történő nyomtatást; Isaac Newton a 18. század elején prizmával felbontja a napfényt. A színei között sem a fehér, sem a fekete nem szerepel színként (ő nem is tekintette ezeket színnek!).

A 19. századtól lesz a sötét, a fekete az elegancia, illetőleg a romantikus mélabú adekvát reprezentációjává. Amikor a fényképezést és a filmezést felfedezik... Nem folytatom: a fekete/fehér színek a művészi fotók, mozifilmek sajátjai évtizedeken át. (Ld. Korniss Péter, Nádas Péter fotóit; Leni Riefenstahl náci dokumentumfilmjeit.)

Igencsak meggondolkodtató, hogy színérzékelésünk – alapvető szenzualitásunk – mennyire bonyolult utakat járt be és jár be ma is.

(Már csak egy kérdést lehet felvetni: vajon a vakok, a világtalanok az örök feketében élnek?) ■ ■ ■

■ Fogarassy Miklós (1939–2013): 1961 óta jelennek meg irodalmi, művészeti és szociológiai tanulmányai, kritikái. Kötete a Kalligramnál: *„Még nem kelt fel a nap”* (2009).

VADAS JÁNOS

A társadalmi energia áramlása

Emlékezzünk! Hogyan emlékezzünk? Ne essünk áldozatul a történelemhamisításnak! Hogyan ne essünk áldozatul a történelemhamisításnak? Olvassunk történelmet! Miképpen olvassunk történelmet? Ellenség! Ellenség vagy ellentét? Egy recenzió a történelem textuális jellegéről, hatalom és vágymechanizmusokról, és az új historizmusról. Arról, hogy Komoróczy Géza krónikája, mely

Komoróczy Géza:

A zsidók története

Magyarországon I–II.

Kalligram, Pozsony, 2012

jó időben és jó helyen született, megkerülhetetlen fegyverténye a magyar judaizmus-kutatásnak. Immáron a második

kiadását is megérte, s ez jó hír, mert minden háztartásban szükség volna *A zsidók története Magyarországon* kötetére.

Párizs egyik sötét sikátorában, a bezedes nevű Bianco báró elégedetten veszi át Simonini kapitány, a hamisító és kém áldokumentumait. Egy kép Umberto Eco legújabb regényéből, *A prágai temetőből*. Simonini kapitány politikai vagy más érdekből kifolyólag hitelesnek látszó iratokat hamisít bárkinnek, aki hajlandó megfizetni a „történelem árát”. Állandó ügyfelei politikusok, szekták, császárok, egyházak. Nincs új a nap alatt. A politikusok a szavazatukat, a szekták a lelkiüket, a piac a pénzünket akarja, így ki vagyunk téve a legkülönbözőbb befolyásoknak. Alapvetően ez nem baj, csupán akkor, ha nem vagyunk felvértezve elég információval. A tájékozatlanság és a félműveltség kiszolgáltathat bennünket manipulátórainknak. A kisebbségek mindig kéznél voltak a társadalmi feszültségek levezetésére, akár spontán módon alakult, akár egy éppen regnáló hatalom számára. Egy kis zsidóverés húsvétkor, egy könnyű pogrom hatalomváltáskor... – abból baj nem lehet. De érvényes ez a boszorkányokra, a hugenottákra, a keresztényekre, a cigányokra, a melegekre, a pirézekre, a skótokra, a kommunistákra, ez csak éppen az adott történelmi kortól függ. A történelmet mindenki úgy olvassa, ahogy akarja, vagy, rosszabb esetben, ahogy mások „kezeből elfogadja”. Ez ellen nem sokat tehetünk. Ám az olyan munkák, mint *A zsidók története Magyarországon*, és a 2013-as Könyvfesztiválra megjelent szöveggyűjtemény, hozzájárulhatnak a kritikai gondolkodás kialakulásához, terjedéséhez. Hozzásegítenek sok-sok olvasót egy részletesebb történelemképhez, toleránsabb attitűdhez. Olvassuk egy nem zsidó tudós munkáját a zsidókról, mely nem csak a zsidóknak szól. Ám köszönet érte: a zsidóktól. Is.

Az irodalmi és nem irodalmi szövegek hatalmi, szexuális és vágymechanizmusát írja le a posztkulturális kritika egyik, az 1980-as években kikristályosodott irányzata, a Stephen Greenblatt nevével fémjelzett *új historicizmus*. Ez az irányzat nem a „mi történt?” kérdésért teszi föl akkor, amikor történelmet olvasunk, hanem azt, „miképpen értelmezzük az adott eseményt?”. Fontos ennek tudatában lennünk! Ugyanis nem létezik

már egy, egységes történelem, csak különböző, személyekben élő történelmek. Tehát, amikor összeáll a fejünkben egy saját történelem, vizsgáljuk meg, hogy elég kiegyensúlyozottan fogadtuk-e be a forrásokat? Mert ha nem, akkor torz lesz a történetünk.

Komoróczy Géza munkája kerek tíz éven át készült, és jókor, jó helyen: egy intoleráns, kirekesztő, feszültségektől és nem-tudástól terhes környezetben jelent meg. Tehát a felvilágosítás és a tolerancia nagykövete lett ez a két kötet. De vizsgáljuk meg közelebbről a történeti szemléletmódok lehetőségeit, hogy jobban megértsük az új historicizmus, és ezen keresztül Komoróczy munkájának jelentőségét.

A történeti szemléletnek két jelentős irányzata, vagy lehetősége van. Az *egyik*, a számunkra ismerősebb, könnyebben emészthető, inkább hagyományos, induktív logikái alapú, 19. századi gyökerekkel rendelkező, a történelmi eseményeket kronológiai sorrendben értelmező módszer, ami a filológia és az irodalomtörténet látásmódja.

A *másik* megközelítés a történelmi eseményeket, helyzeteket szellemi konstrukcióként fogja föl. Az új historicizmus egy adott szöveget olyan modellben képzel el, melyben az egyik tag, a szöveg sajátos történeti feltételek szüleménye, és a tiszta textualitás mentén nem értelmezhető. A modell másik része maga a történelmi kor, a maga társadalmi, politikai és kulturális viszonyaival. A szöveg ezeken keresztül jött létre és hat is. Példaként vehetjük a zsidóság kollektív bűnösségének történelmi hagyományát. A történelem olyan, a középkortól napjainkig ható „dokumentumokat” konzervált, ami három vádra megy vissza: a kútmérgezés, az ostyá megszenteltelenítése és a vérvád. Ez a három bűn időről időre visszatér a történelemben, mindig más öngazolási formákat találva (I. 214). III. Merész Fülöp a parlamenttel vizsgálhatta ki 1280-ban azt a vádat, amely szerint a zsidók átszúrtak tüvel egy ostyát, mely vérezni kezdett. Az ehhez hasonló hagyományok olyan erősek, hogy egyes politikai és hatalmi érdekek mind a mai napig képesek feleleveníteni, s a népi hiedelmek kétes erejét kölcsönzik saját politikai súlyuk növelésére. Ezért lehet a mai napig is „tisztaeszlározni”. Komoróczy

könyvnek éppen itt érhető tetten a jelentősége, nagysága, hogy rövid fejezetével, olvasmányos stílusával és történelmi alaposságával, bő forrásanyagával egyszerű oktatási segédanyagként használható, és otthoni, családi olvasásra is alkalmas. *A zsidók története Magyarországon* nem tudja majd meggyőzni az igazán radikálisokat, mert gondolkodásuk nem nyitott és nem toleráns. Ám képes lehet eloszlatni a téves történelmi beidegződéseket és hamis mítoszokat azokban, akik erre fogékonyak, ugyanakkor értelmes és kritikai történelemszemlélet kialakítani az olvasóban.

Az új historicizmus nem feltételez koherens világképeket, sokkal inkább a nagy világképek félrevezető mivoltát ábrázolja. Módszere, hogy adott korból az irodalmi művek mellé korabeli jegyzőkönyveket, tanúvallomásokat, házasságleveleket, végrendeleteket, reklámokat és sajtót olvas. Komoróczy sűrű lábjegyzeteiből egy önálló forráskötet is kitelne. *Nekem itt zsidónak kell lenni* címmel jelent meg a XX. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra a tanulmányokat kiegészítő szöveggyűjtemény. Az olvasóknak hitelességet, a kutatóknak további forrásokat kínál. A párhuzamos olvasás módszere segíthet lerántani a leplet történelmi tévhitekről. Ennek illusztrálására a zsidók és a vér kapcsolatáról szóljunk. Közkeletű hiedelem, hogy a zsidók vért fogyasztanak. Magam is találkoztam olyan fiatalemberrel, akit a nagymamája még ezzel a babonával rémisztgetett. Sarkítva azt mondhatnánk, hogy egy flódnireceptből világosan kiderül, hogy a zsidók nem főznek mindenbe vért; nem sarkítva: a liturgi-

ából tudjuk, hogy a második templom lerombolása után (i. sz. 70.) az áldozat szerepét felváltotta az ima funkciója. A vérrel való érintkezés a zsidó vallás szerint nemhogy a zsidók számára, de minden ember számára szigorúan tilalmas lett. A kirekesztés, a holocaust-tagadás is hatalmi érdek diktálta jelenség, melynek ellenszere csak a felvilágosítás lehet. Korabeli dokumentumok objektív és szakszerű feldolgozása, katalógizálása, kutathatóvá tétele és hozzáférhetővé tétele, múzeumban, tanulmányokban, filmekben, regényekben stb. A lehetőségek és módszerek végtelenek. Összefoglalva elmondhatjuk, hogy aki egyéb forrásokat is olvas, nehezebben vagy egyáltalán nem vezethető meg.

A legtöbb posztkulturális teóriában megtaláljuk azt a felismerést, hogy az irodalom gyakran a saját pozíciói magyarázatára, egy bizonyos érdek és hatalomkonstrukció védelmére és másfajta érdekek kiterítésére szolgál. Az irodalmi szövegek sajátos szereppel bírnak a társadalom hatalmi struktúrájának fenntartásában és érvényesítésében. Ezek a reprezentációk egy bizonyos társadalmi rendet tartanak fenn és tesznek számunkra olvashatóvá. *A prágai temetőben* pontosan ennek a folyamatnak az alakulásába nyerhetünk bepillantást. Simonini készséggel asszisztál egy pár fiatal carbonaro letartóztatásához, csak hogy segítse a regnáló hatalom érdekeit. Persze, így magának is előnyöket szerezve. Eco története olyan régen játszódik, annyira fikatív, hogy könnyűszerrel engedjük át magunkat a regény hangulatának, és napnál világosabb, melyik szereplő hogyan keveri a kártyáit. Ugyanezt a folyamatot felismerni saját történelmünkkel kapcsolatban, akár a 20. században, még inkább napjainkban, nem olyan könnyű.

A zsidók története Magyarországon kéziratán 2003-ban kezdett dolgozni Komoróczy Géza. Bár kisebb kézikönyvnek indult, de tíz év munkája alaposan felduzzasztotta az anyagot. Az intolerancia újabb korszakában, amikor a gazdasági válság és a globalizáció megtépázta az emberek tűrőképességét, az euroszkepticizmus és a kirekesztés idején fontos és történelmi léptékű ellentétet teremt ez a történelmi tabló. Alternatív forrásként olvashatjuk, árnyalja azt a képet, amihez az ember a hivatalos médiából juthat.

Jelen recenzió nem vállalkozhat arra, hogy fejezetenként vizsgálja a két kötetet, és a szöveggyűjteményt, viszont a felvilágosítás és a történelmi tévhitek, beidegződések eloszlátása mentén izgalmas fejezeteket kerestünk a szövegben.

A 19. századi emancipációs és integrációs törekvések okán a magyarországi zsidóság saját maga számára is romantikus színben tüntette fel a vándorló magyarok kazár kaganátus fennhatósága alatt eltöltött idejét. Valószínű ugyanis, hogy a kazár uralkodó osztály felvehette a zsidó vallást, így a velük szövetségben élő népek vezetői is kapcsolatba kerülhettek a Tóra tanításaival. A mi vonatkozásunkban a *gyula* és a *kendelkündü* találkoztak ilyen módon a judaizmus valamilyen formájával. A zsidóság honfoglalás kori jelenlétének ilyen igazolása azonban pusztán a beilleszkedni vágyó zsidók idealisztikus vágyát tükrözte – tudósít bennünket a második fejezet (57.).

II. András többször bepanaszolta Róbert érsek IX. Gergely pápánál, hogy udvarában hivatalt viselhetnek zsidók, és nagy szerepet kapnak a gazdaságban. Nem maradtak fenn korabeli emlékek arról, hogy a zsidókat előtte indokolatlanul korlátozták volna, így joggal feltelezhetjük, hogy megtalálták helyüket a társadalomban. Szerepük, tevékenységük általánosan elfogadott volt, a gazdaság olajozott működését elősegítették. II. András egészen addig nem korlátozta a zsidók jogait, amíg Róbert a pápához nem fordult (129.).

A tatárjárás után kiürült és kifosztott országot IV. Béla gyorsan talpra akarta állítani. A második honalapító privilégium levelet adományozott az országban élő zsidóságnak. A privilégium szó ebben az értelemben nem kiváltságot, nem többlet jogosultságot jelent, hanem egyszerűen szabad levélként lehetne fordítani, egyéni, csoportra szabott egyedi rendelkezések voltak ezek – írja Komoróczy. IV. Béla majdnem szó szerint vette át II. Frigyes privilégiumát, így a zsidóság tagjai a kamara alattvalói lettek, szokásaikat és rituáléikat tiszteletben kellett tartani, elismerte vallási bíróságuk, a bét din joghatóságát zsidók egymás közti ügyeinek rendezésében, büntette a zsidó gyermekek elrablását és a zsinagógák háborítását, elrendelte a szombat tiszteletben tartását. A privilégium 1526-ig volt érvényben és még a Werbőczy-féle Tripartitum-

ban is kodifikálták (161.). Mért fontos ez? Egy gazdaságilag és demográfailag tönkrement országban a zsidóság tapasztalatai, külföldi kapcsolatai gyors gyarodáshoz segítettek az országot. Szokásos tévhit, hogy a keresztényeknek tilalmas volt pénzügyleteket bonyolítani, konkrétan kölcsönt adni és kamatot szedni. Ám a tanulmányból megtudjuk, hogy ez a bibliai tiltás arra vonatkozott, hogy egymás között, azaz keresztény és keresztény, zsidó és zsidó között nem lehetett nyereszkeskedni. Ellenben keresztény és zsidó relációjában ez a tilalom nem állt fent. Sőt, az is kiderül, hogy az *usus* nem nyereszkesedés, hanem a kölcsönző elmaradt haszna tulajdonképpen. A zálogjog pedig nem az üzleti fél kizsákmányolása, hanem a kölcsön kockázatának enyhítését szolgálta. Összességében elmondható, hogy a magyarországi zsidóság jelentősen hozzájárult a városok és az ország felvirágoztatásához.

Az első kötet az 1848-as forradalom feltárással ér véget. A magyar nemzeti identitás nagy pillanatát azonban beárnyékolja az emancipációs törekvések kudarcra, és a magyar társadalom képtelensége, hogy az itt élő zsidókat mint zsidókat befogadja. Az emancipációs törekvések hírére Pozsonyban zsidóellenes megmozdulások kezdődtek, melyek hamar átterjedtek más városokra is. Pedig lelkes zsidó fiatalok, hogy hazafiasságukat bizonyítsák, beléptek a frissen szerveződő polgárőrségbe. Gesztusukért cserébe azonban hiába várták, hogy egyenjogúságukat elismerjék, polgárőrségi tagságuk feszültséget szült. A magyarok még mindig kizsákmányolóknak tekintették zsidó honfitársaikat, és nem bocsátották meg, hogy nem asszimilálódtak. Pozsonyban a felheccelt tömeg középkori módon, anyagi irigységtől fűtve tombolt, míg Pesten a zsidóellenes megmozdulásoknak kifejezetten politikai, az egyenjogúsítás elleni törekvései voltak. (1134.)

A második kötet az emancipációtól napjainkig tartó történelmet mutatja be. A Magyarországon élő zsidók felemelkedése végül három lépcsőben valósult meg: az 1840. XXIX. tc., mely engedélyezte a zsidóknak a szabad lakhelyválasztás és üzletnyitás lehetőségét, majd a kiegyezéskor, az 1867. XVII. tc. (az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében) és az 1895. XLII. tc. (a vallás szabad gyar-

korlásáról) emeli fel a zsidóságot. Szokás ezt a kort zsidó aranykorként fémjelteni, ám Komoróczy kérdőjellel látta el ezt a fejezetet (II. 185.). A gazdasági életben fennálló gátak leomlottak, válásukat szabadon gyakorolhatták, szabadon házasodhattak. Megnyíltak az egyetemek kapui és az értelmiségi állások, mint a jogász, orvosi hivatások. A zsidóság egy szűk rétege még nemesi rangot is szerezhetett, helyet kaptak a törvényhozásban és a hadseregben is. Ebben a korban épültek az ország legszebb és legnagyobb zsinagógái, és az Andrásy út nagystílusú háza is. A zsidóság nagyban hozzájárult szellemi és anyagi tőkével Magyarország fejlődéséhez és gyorsulásához. Mégis, a belső ideológiai különbségek neológia, ortodoxia és a satus quo antera osztották a zsidókat, az állam egyházi mintára viszont egységes szervezetbe tömörítette volna őket. A társadalom nagyobbik része egyszerű irigységgel, vagy faji fenntartásokkal és zsidóellenességgel viseltetett a befogadottakkal szemben.

Ez a habitus napjainkig erősen érezhető. Ott lappang a társadalomban, mint búvópatak, és amikor gyengül a tolerancia, kitörési pontot talál magának. A magyar zsidóság annak árán sem tudta kivívni a magát többségi társadalomként és magyarként definiáló közösség elfogadását, hogy az első világháborúban külön zsidó hadosztályt szolgált a magyar hadseregben. Az osztrák-magyar hadseregben összesen 300 000 zsidó katona harcolt, ebből 23 500 volt magyar. A 378 000 fős magyar hadseregnek ez a 6,2 százaléka (328.). Valószínű (bár a pszichológia területéről nincsenek forrásaim vagy bizonyítékaim), hogy alapvető emberi lélektani szükséglet az ellenségkép. Umberto Eco szellemesen jegyzi meg az *Ellenséget alkotni és más alkalmi írások* (Európa, Budapest, 2012) című kötetében, hogy már-már megsajnálta az amerikaiakat, hogy vége a hidegháborúnak, és az oroszok ellen nem lehet harcolni, és akkor Oszama bin Laden kihúzta őket a csávából. Vajon egy korszerű társadalomban át lehet-e formálni, lehet-e helyettesíteni ezt az igényt társadalmi szinten egy kompetitív ellenfélképpel? Ki lehet-e elégíteni ezt az igényt egyéni és politikai szinten azzal, hogy nem ellenségről, hanem ellenfélről vagy versenytársról beszélünk? Ki lehet-e venni az ölés, el-

pusztítás mozzanatát ebből a képletből? Nem volna-e célszerűbb külső és méltó vetélytársat keresni, mint belső megosztottságot generálni? Teleki László Kosuthnak írt levelében így szól:

„Egy van, mi különösen lelkesen felel, mert Magyarhon jövője, véleményem szerint attól függ. Különféle nemzetiségek iránt a jogkiosztásban legyünk mentől bőkezűbbek. Nem csak Ausztria halt meg, hanem Szent István Magyarországa is. [...] Feladatunk nehezebb, mint volt a 89-ki frankhoni. Liberté, égalité, fraternité még nem elég. A népek nemzetiségi életet kívánnak élni.” (Részlet Teleki László 1849. május 14-én Kosuth Lajos kormányzó-elnökhöz intézett leveléből; közli: Spira György: *A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországon*. Kosuth, Budapest, 1980.)

„Az emberiségnek, s ez közös vonása minden természeti létezőnek, a nagy tartaléka a sokféleség” (1108.). A világ fenntartható fejlődéséhez szükség van a társadalmi energia áramlására, mely áramlás csak különböző csoportok között működik igazán. A globalizáció feltartóztathatatlanul uniformizál bennünket, és csak a változatosság biztosíthatja azt a képességünket, hogy a fejlődés újabb és újabb kihívásaira fenntartható választ adjunk. Az igazi polgári demokráciák onnan ismerhetők föl, hogy alkotmányos rendjük aggódón őrzi a szabadságjogokat, így fenntartható a kulturá-

lis, vallási, felfogásbeli stb. heterogenitás. Amíg a polgári demokráciák törvényei előtt minden ember egyenlő, addig önmegsemmisítő habitus a kirekesztés, hiszen ha valaki másnak a létjogosultságát kérdőjelezi meg, akkor egyben a sajátját is megkérdőjelezi.

Komoróczy nagy munkát végzett! Sok és változatos forrásra hivatkozik feltáró munkája során. Higgadtan elemző, tényfeltáró stílusával a legnagyobb történelmi erénnyel szembesülhet az olvasó. Kész válaszok, egyértelmű tények és történelmi olvasat helyett a források értelmezését kapjuk. Felvetett kérdésekkel, új nézőpontokkal és soha nem hallott történelmi eseményekkel gazdagodhatunk. Komoróczy azonban ránk hagyja a munka oroszánrészét: a feldolgozást. Magunknak kell értelmeznünk az olvasottakat, és levonnunk a megfelelő következtetéseket. Legyünk nyitottak, befogadók és kritikusok, hogy új társadalmi energiák áramolhassanak elmeszedett történelmi érfalainkon belül. ■■■

* Hatalom alatt nem kizárólag politikai hatalmat értek. Foucault hatalmi fogalma heterogénebb, szétszórtabb, nem köthető egy társadalmi csoporthoz vagy intézményhez. Plasztikusabb lenne vágymechanizmusnak nevezni. Vagy egy érelőző folyamat hullámszerűségként, mint kitörés és enyhülés.

■ **Vadas János:** irodalomtörténész, a fiatal újságíró nemzedék tagja, írásai jelennek meg a *Kalligramnál*, az *Intelligent Life* hasábjain és más periodikákban.

KOLOZSI ORSOLYA

Megszállott KÉRDEZŐ

„El kell innen menni, mert ez nem az a hely, ahol lenni lehet...” – ezekkel a szavakkal kezdődik Krasznahorkai László legújabb, *Megy a világ* című kötetének első írása. Ezt az „elviselhetetlen, kibíratatlan, hideg, szomorú, kietlen” világot szeretné többször is elhagyni a titokzatos Ő, aki hol beszél, hol elbeszél, végül pedig, a kötet utolsó írásában, elbúcsúzik. El akarja hagyni, meg akar szabadulni tőle, mert nem érti annak kaotikus, ember számára felfoghatatlan, átláthatatlan

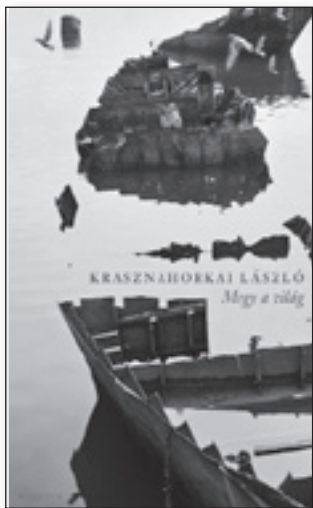
Krasznahorkai László:

Megy a világ

Magvető, Budapest, 2013

lan rendjét. Jelentéssé, értelmessé próbálná tenni, de mivel erre nincs remény, így otthonos sem lehet soha a létezés – sem Japánban, sem Indiában, sem Olaszországban, sem máshol. A világ értelmezhetetlen, mégsem történik más, mint folyamatos értelmezési kísérlet, váltakozó

módszerekkel és nézőpontokkal. Csak elhagyni volna értelmét, mégsem hagyható el. Hallgatni róla, ez lenne az egyetlen méltó tett, mégsem történik itt más, mint folyamatos beszéd (többnyire monológok formájában), végtelenbe nyúló hosszúmondatokkal. Ezekkel az egymás ellen ható erővel, paradoxonokkal teli a kötet: a menni/maradni, beszélni/hallgatni, értelmezni/az értelmezést feladni ellentétpárjai közötti feszültség adja meg sok írás, sőt, talán az egész kötet sajátos dinamikáját.

Krasznahorkai legújabb kötete, mely régi és új írásokat egyaránt tartalmaz, három részre tagolódik. Az elsőben valaki beszél, a másodikban elbeszél, majd a harmadikban elbúcsúzik. Ennek megfelelően az első, egyébként kilenc írást tartalmazó részben főleg beszédek, szónoklatok találhatóak (ide került a már ismert *A Thészus-általános* is), melyek filozófiai kérdésekről értekeznek a kontinentális filozófiai hagyomány nyelvén, s elsősorban az egzisztencialista tradíció kérdéseit, az ember és világ viszonyát állítják a középpontba. Az *Ő* a világban bolyongó, magára hagyott és idegen szubjektumot próbálja megérteni. A megnyugvást keresi, bármit, ami megszilárdíthatná pozícióját a nyomasztó és fájdalmas nyugtalanságban. A Nietzsche megidézett *Legkésőbb Torinóban* című írás például azt vizsgálja, hogy az erkölcsi törvény követése elég-e ehhez, és lehetséges-e egyáltalán ellenében élni. A *Nem a héralkeitoszi úton* egy rövid írás az emlékezéstről, a *Megy a világ előre* pedig egy új korszakhatár (2001. szeptember 11.) megjelené-

séről és egy megmagyarázhatatlan, csak sejthető változásról, valamiféle démoni erő elszabadulásáról beszél. Az írások témájukat, terjedelmüket tekintve is változatosak, de összeköti őket a jól ismert mondatszerkesztés, a nyelv, és az a képesség, mely a racionálisan érthetetlen és megközelíthetetlen gondolatmenetekben is fel tud villantani valami ráismerés-félét. Ilyenkor nem megértet valamit, hanem megsejtet. Ezért is egyensúlyoznak ezek a szövegek a filozófia és az irodalom határán, olyan bölcséleti monológokként, melyek nincsenek mindig alaposan és minden részletre kiterjedően kibontva, lezárva, inkább gondolatfutamok, nem a tudomány nyelvén, hanem enigmatikus bölcsességgel szólalnak meg, csak néha-néha billenve át a pátosz mezsgyéjére.

A második, leghosszabb rész, melyben az *Ő* elbeszél, a szűkebben vett irodalmi elbeszélések helye. A tizenegy szöveg között radikális kísérleti szövegek (a tizenhét üres oldalt, majd az ehhez tartozó lábjegyzet-apparátust tartalmazó, Kavafisz emlékére ajánlott *Az isztambuli hattyú*) és hagyományos szerkezetűek egyaránt helyet kapnak. Az írások nem cselekményesek vagy fordulatosak (bár ez Krasznahorkai prózáját ismerve nem okozhat meglepetést), az események elsősorban lelki, mentális síkon zajlanak, a konkrét háttér inkább csak kiindulópontot jelent egy-egy probléma megjelenítéséhez. A *Nine Dragon Crossing* középkorú szinkrontolmácsa részegen bandukol Shanghai egyik bonyolult és félelmetes autópálya-kereszteződésénél, fejében egymást üzik az asszociatíván kapcsolódó gondolatok, problémák. Teljesen elveszett, a valóságból alig észlel valamit, közben saját identitását igyekszik megragadni sikertelenül, majd a világ, az Egész értelmén mereng, de részegsége gondolkodásának szerkezetébe is átszivárog, nem képes rendben, struktúrában gondolkodni, bár ha tudna, valószínűleg akkor is csak ugyanoda jutna, hogy az egésznek, a létezésnek, a világnak se célja, se értelme. Krasznahorkai elmondta, hogy kötetének címe Kurosava japán filmrendező *Dodeszszakaden* című alkotására, az abban elhangzó örült mondókára emlékezteti. A filmben egy bolond fiú a film címét adó értelmetlen szót kiabálja ritmikusan, miközben körbe-körbe rohangál. Ez az örült ritmus,

a nyugtalan, leállni képtelen kérdező és keresés ismerhető fel a novellák hőseinek gondolataiban is. Az *Az a Gagarin* címet viselő novella hőse és elbeszélője például valóban örült, egy elmeotthonban él és Gagarin élete és halálának furcsa, tisztázatlan körülményei iránt érdeklődik megszállottan. Ez a monomániás, nyilvánvalóan örült gondolatmenet ugyanakkor hirtelen, pillanatokra teljesen tisztává válik, s kérdések sorát veti fel, nemcsak Gagarinra, hanem a múlt-jelen-jövő, a teleologikum témájától („...mivel szerintem ez az egész a múlttal meg a jövővel már megint csak egy amolyan jellegzetes félreértés, félreértése mindannak, amit mi világnak hívunk és amiről – komolyan – nem is lehet mondani semmit...”), a Nagy Történetek létén át a Paradicsomig. A naplót író elbeszélőt Gagarin elsősorban azért izgatja, mert elhagyta a Földet, kívülről látta, egészként. A metafora, melyben egy szubjektum a Földet, azaz a világot kívülről látja, rendkívül fontos, hiszen talán innen válik kézzelfoghatóvá és megérthetővé az a rend, mely a világban uralkodik, s mely mégis titkos, elérhetetlen és megfejthetetlen. Az örült naplóiíró szerint a szovjet űrhajós éppen azért menekül az alkoholizmusba, mert lát valamit, amit ember nem láthat, olyasmit, aminek súlyával aztán képtelen megbirkózni.

Bár a novellák világa rendkívül heterogén, mások a helyszínek, a hősök, a bejárt terek és némiképp a felvetődő kérdések is, szinte mindig az alapproblémáig jutunk: miért nem lehet biztos tudásunk létünk, illetve a világ értelméről? Miért nem érthetjük meg sem racionalitással, sem hittel, sem örülettel, semmivel? S bár az író eszköztárából viszonylag gyakran előkerül az ironia, mégsem képes rá, hogy ennek a kérdésnek az élet, a komolyságát elvegye, hogy mintegy kinevettesse azt a hasztalan igyekezetet, mely efféle kérdések megválaszolására törekszik. A novellák hősei gyakran menekülnek valamerre, egyikük az indiai Varanasi városából igyekszik gyorsan kijutni, a már említett Gagarin-kutató egy hatodik emeleti ablakból ugrik ki, így hagyja el a világot, az aluljáróban bölcselkedő hajléktalan az alkohol segítségével próbál egerutat nyerni. Az érthetlenséggel való találkozás menekülésre kényszeríti a hősöket. Ha megoldani

nem tudják a rejtélyt, legalább igyekeznek elhagyni a problémát. De ez nem megy, nem lehetséges. A paradoxonokhoz való vonzódás nagyon erős a kötetben, és az egyik fő paradoxon éppen ez: menni, de mégis maradni. Hiszen úgy tűnik, éppen azért nem lehet hátrat fordítani, kihátrálni, mert ez az örökké nyitott kérdés ideszögez.

A harmadik, mindössze egy rövid szöveget tartalmazó részben a rejtélyes Ő is búcsúzik. A *Nem kell innen semmi* az első írással tulajdonképpen keretbe foglalja a kötetet, hiszen az „El kell innen menni...” a kezdősor, a „...nem kell innen semmi” pedig lezárja a meglehetősen pesszimista és melankolikus hangulatú könyvet. Az utolsó írás alapján úgy tűnik, a világ elhagyása – használjuk ezt bármilyen értelemben is – nem lehet probléma, az elbeszélő úgy érzi, el tud szakadni, itt tud hagyni mindent. Ugyanakkor mintha éppen ez a szubjektív leltár, amit felsorol, implikálná a kinyilvánított vélemény ellenkezőjét. A világ szépségét, örömteli momentumait ragadja meg,

mintegy önmagának is ellentmondva, hiszen lehet otthagyni ennyi szépséget és érzést? „Én itt hagynék mindent, a völgyeket, a dombokat, (...) az éjszakákat a konyhában, az utolsó szerelmes pillantást s a városok felé vezető összes borzongató irányt, itt hagynám a tájra ereszkedő sűrű alkonyt, a súlyt, a reményt, a bűvöletet, (...) itt hagynék szeretettet és közelet, mindent, ami meghatott, megrendített, magával ragadott és felemelt (...), mert nem vinnék semmit magammal innen, mert belenézttem abba, ami jön, és nem kell innen semmi.” Ellentmondást rejt magában ez a hosszú mondat, és az elszakadásra való képtelenséget erősíti az is, hogy az egyes szám első személyben megszólaló elbeszélő feltételes módot használ, tehát pusztán mint lehetőséget veti fel a világ elhagyását.

Krasznahorkai elbeszélőjének, az Ő-nek pesszimizmusa nem állítja, hogy a világ nem jó, vagy nem szép, annyit állít, hogy nem megérthető. Minden formula és logikai séma, mellyel interpretálni igyekszünk, kudarcra ítélt.

Ennek ellenére, ahogyan az író származású Samuel Beckett (akinek ezúttal *A Thészus-áttalánost* ajánlja) mára már szállóigévé vált sora mondja. „Folytatni kell, nem tudom folytatni, folytatom.” Krasznahorkai László is folytatja, kitarítón keresi a válaszokat különféle módokon és különféle perspektívákból feltett, valójában egyfelé tapogatózó kérdéseire. Bár a szövegek nem adják könnyen magukat, és a szerzőtől továbbra sem várhatunk tömönatokba csomagolt, a világ titkaira egyértelmű válaszokat adó szentenciákat, a kötet szívós, kitarító, makacs olvasót kíván. Hiszen makacs, már-már megszállott maga a szerző is, unos-untalan kérdez, megérteni próbál, ír, folytatja a lehetetlennel való birkózást. ■■■

■ **Kolozsi Orsolya** (1980): a Szegedi Tudományegyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékén folytatott doktori tanulmányokat. Tanár, kritikus, Budapesten él. Önálló kötete: *A szöveg árnyéka* (Kortárs, 2011).

BRUNNER ZSANETT ANNA

Finom DRÁMÁK akárhol

A tizenhat novella főhőse lehetnék én is. Vagy a szomszédom. A kutyám, a tanárom, rég nem látott barátom, az unokahúgom, a sarki bolt eladója, akár ezen sorok olvasója is. Schein Gábor legújabb, a Könyvhéten megjelent könyvének váráza és veszedelme az, hogy az élénk tárt küzdelmek és tragédiák bárkivel megtörténhetnének. Ott rejtőzködnek a mindennapokban, meg is történnek – ki tudja. Észre is vehetjük őket, ha kinyitjuk szemünket, nem veszünk el a lényegtelenben, hanem átadjuk magunkat az élet váratlan, de nem véletlen összefüggéseinek és játékaiknak, melyek végéről sosem marad el a csattanó.

Schein Gábor rendkívül fegyelmezetten és példaszerűen építi fel novelláit: a klasszikus, de nem kényszeres, verjtékes szerkezetekből egy kezdő, de akár egy sokat megélt író is csak tanul

Schein Gábor:
Megölni, akit szeretünk
Kalligram, Pozsony, 2013

hat. A határozott, de szelíd kezdésekkel beleránt a történet világába, belesimulunk a gondosan bemutatott részletekbe, kezdjük magunkat beackolni és otthon érezni, majd egy mozzanat, egy megnyilvánulás, egy fordulat, az utolsó sorok felborítanak mindent, még észbe sem kapunk, a szerző el se köszön, magunkra hagy minket.

„Egy tavaszi vasárnapon (...) Zsuzsi kirándulást tervezett kutyatenyésztő párjával. A kirándulásra magukkal kellett vinniük a már egészen zsömleszínű kiskutyát, és hogy ne legyen egyedül, Zsuzsi kutyatenyésztő párja egy szép fekete

újfundlandival jelent meg a ház előtt, egy tekintélyes, de jámbor jószággal. Egyikük sem sejtette előre, hogy játék közben, egy olyan pillanatban, amelyet óvatlannak szokás nevezni, a jámbor újfundlandi ketté fogja roppantani a zsömleszínű kiskutyá nyakcsigolyáját.” (100.; *Kutya, gyerek*)

Tárgyilagos hangvétele, precíz nyelvezete semmiképp sem szikár, a maga kimért ségével hatalmas erővel tud lecsapni az olvasóra, némi fanyar humor is megjelenik az írásokban. A feszes történetek nem is bírnák el a fellengzős, terjengős költői képeket – a kevesebb itt is több. Teljesen természetesen, szinte észrevétlenül csempészi a sorok közé az olyan kerülgetett, inkább szőnyeg alá söpört motívumokat, mint például a vérfertőzés. Többszöri olvasás után hiszünk csak szemünknek és a betűknek: „Kiefer úrnak a húgán kívül soha senki máshoz nem volt köze. Rajta viszont osztoznia kellett az apjával.” (14.; *Megölni, akit szeretünk*). Ezzel a borzongató természetességgel készíti fel az olvasót arra, hogy ebben a könyvben bármi megtörténhet, ne lepődjünk meg semmin, inkább legyünk őszinték és bátrak,

és nézzünk farkasszemet a minket körülvevővel. Schein világát nehéz megfogni – részletez, de nem magyaráz, sejtet és szembeít egyszerre, támadhatatlanul két lábbal áll a földön, miközben valóság, képzelet és álom határai eltűnnek, egybeemosódnak. Az álom lehet akár valóság is, mely nem csak a közérzetre és a hangulatra, hanem a kapcsolatokra, a jövőre is hatással van, valós kérdéseket és kétségeket ébreszt a szereplőkben. A szerző nem használ elkoportatott sztereotípiákat: egy olyan ártatlan tárgy, mint egy plüssmalac, olyan súlyos fogalmakat képvisel ebben a borongós, sejtelmes légkörben, mint ragaszkodás, menekülés, hamis ígéret, kényszer, engedelmesség, bizonytalanság és félelem (*Malacka*). Schein műfaji áthallásokkal erősíti a történet folyamán amúgy is egyre növekvő feszültséget, a *Tibike, megvagy!* című novellában például a balladákra jellemző ismétléssel kelti fel a befogadóban a gyanút, hogy valami rossz, nagyon rossz fog történni: „szuszogott, brümmögött, kattogott, zúgott...” (89.)

A novellákban minden generáció képviselteti magát – a zavart, utcán bolyongó nénitől kezdve a negyvenes, hirtelen élni kezdő nőn át a kislányig, akinek minden vágya az, hogy kukásautó legyen. Két szereplővel, vagyis egy párral, Erdi és Edit alakjával két novellában is találkozhatunk. Kapcsolatuk tele van hallgatással, kételyekkel, de féltéssel és ragaszkodással is. Ha tapintani nem is tudjuk, átsejlik a szeretet, a maga csendesebb, szerényebb formájában – pont ettől válik közelivé és emberivé. A gyermekek ábrázolása megkapó – a szerző egyáltalán nem kezeli le problémáikat,

körbejárja és érzékletesen tálalja a gyermekkorban megbúvó szörnyeket és rémeket, melyeket nem is sejtünk, mivel már elfelejtettük, eltemettük őket valahova mélyre, talán a legmélyebbre: „Peti azonban egyáltalán nem szereti ezeket a dolgokat. Semmi más nem jut rólok eszébe, mint hogy utál itt lenni, utál, utál, és nem érti, miért ne ismételtethetné magában ezt a mondatot, miért akarják az óvónők rávenni, hogy felejtse el, verje ki a fejéből, amikor ő szereti ezt a mondatot, szeret rágondolni, szereti Malacka fülébe súgni, mert ez azt jelenti, hogy Malacka és ő valójában nincsenek itt” (55–56.; *Malacka*).

A novellák külön életet élnek, nem épülnek egymásra, mintha Schein a hétköznapi könnyen és gyorsan illanó forgatagából véletlenszerűen kiragadott volna egy-egy történetet. Az alcím (*Történetek a mából*) is hangsúlyozza az írások mindennapiságát. Hosszúságuk is változó: a pár oldalas írások mellett békésen megfér az ötvenoldalas is, az átütő erő nem az oldalszámtól függ. A két nagyobb lélegzetű novella nyitja és zárja a könyvet (*Megölni, akit szeretünk; Van olyan súly*). Keretnek erőltetett és túlzás lenne nevezni ezt a megoldást, de a két történet kétségkívül tartalmaz közös vonásokat. A könyv címét adó novella egy igaz történetet mesél el, mely egy sajtóhíren alapszik. A látszólag tébolyult, de hideg, pontos logikával és nehezen támadható érvekkel rendelkező matematikatanár drasztikus eszközeivel küzd a maga igazáért, a világ ellen, az emberekért, hogy felnyissa a szemeket sajátos „állampolgári leckéjével”. Az utolsó történet gyöttrődő költője pedig szinte irigylit a fantomként feltűnő fiatal táncos hánytatott sorsát – úgy véli, az igazi művészet és az értékes, gazdag, nagybetűs élet záloga a kínzó emlékek, a megaláztatások és a próbák. Küzdelmük módja a világgal és saját magukkal eltér, de mindkét főszereplőben megvan a sóvár vágy egy más, egy teljesebb és igazabb élet iránt. Monológjaik, kiszólásai mintha magukban foglalják azt a látásmódot, értékrendszert és gondolatvilágot, amely által a novellákat mégis össze tudjuk kapcsolni, és egy zárt egészet képeznek:

„» Nem erre készültünk«, írta, »nem így akartunk élni. Nem látjuk, hol vagyunk, mi vesz körül bennünket. Mint

aki sötétben úszik, és minden tagja fáj. Hosszú időkre elfeledkeztünk egymásról és a saját arcunkról is. Remélem, egyszer elérjük a partot, ahol önmagunkat és egymást is újra felismerjük.«” (143.)

„Akik odafönt vannak, azoknak fogalmuk sincs, milyen kilátástalan küzdelmet folytat, aki nem hajlandó földelni a reményt, hogy egyszer majd emberhez méltó életet élhet. Egyáltalán, hogy életben maradjon.” (25.)

A *Megölni, akit szeretünk* erős, érett kötet, melynek három fő erénye van: a novellák fegyelmezettsége, eltalált, jól alkalmazott nyelvezete, és az a bátor, sajátos mód, ahogy Schein a valósághoz nyúl. Ez a három kiemelt és kiemelkedő jellemző egymást szolgálja, segíti és támasztja alá. A szerző tisztában van írói eszköztárával, ez a határozottság alapozza meg a szerkezet és a valóság láttatásának, kezelésének könnyedségét és erejét. A könyv tipikus példája annak, ahogy a nyelv a történet alá rendeli önmagát. Ha szigorúan nézzük, a nyelv kopárnak és fakónak tűnhet, de ez is egy tudatos döntés eredménye lehet, mely végig fenntartja a szövegekben a finom egyensúlyt. A bevezetések, bonyodalmak és csattanók önmagukat adják és mesélik el, ebben az esetben a kimunkált, képekben gazdag nyelv agyonnyomná és megzavarná a jól felépített gördülékenységet, hatásadász benyomást keltene. A valósághoz, az igazi valósághoz nem kell cicsa és díszlet. A szerző érezhetően tiszteli és csodálja az életet és annak játszmáit, de a kötött témákkal és hangulatokkal át is gyúrja saját szája íze szerint. Ennek ára az, hogy a történetek egy hangon szólalnak meg, egybeolvadnak, nehéz őket külön-külön felidézni. A gyermekekről szóló, valamint a kezdő-záró novellák tűnnek ki a kötetből, mert ezekben érhető leginkább tetten Schein költői érzékenysége: az, hogy a legapróbb, rejtett mozzanatokban is felfedezi a drámát, a törekenységet és a rendíthetetlen lényegét. A szerző nem reflektál sokat a lélek rezduléseire és a belső történésekre, mindent a külvilágra és a cselekményre vetít. Nem mutatja meg az utat az okok és a szereplőkre zúduló események között, csak kíméletlenül tálal és veti fel a miérteket, nyitva hagyva a feldobott kérdéseket:

„De akkor kik ezek és kik vagyunk mi? Ez a kérdés maradt a levegőben, míg

lassan el nem szállt, könnyedén lebegve, mint egy héliummal töltött luftballon.” (76.; *Dér a kutyán*)

A novellák rólunk szólnak, nekünk, napjainkban. Keserves, de végül meghatározó küzdelmeinkről, titkainkról, rémálmainkról, ki nem mondott féltelmekről, halk reményről, változásainkról, hibáinkról, már nem tisztázható félre-

értéseinkről. Életekről, életről, melynek sűrűjében minden borzalma és kínja ellenére érdemes lenni. A finom szövésű drámák letaglózhatnak és megráznak, mégis csodálattal töltenek el. Ha Kiefer úrhoz vagy a mélabús költőhöz hasonlóan meg akarjuk váltani saját világunkat, meg kell ölnünk gondolatban mindent és mindenkit, amit és akit szeretünk. El

kell vetni, fel kell adni görcsös ragaszkodásunkat. Mégis mi máshoz ragaszkodnánk jobban, mint az életünkhöz...? Ez az egyetlen módja annak, hogy életben maradjunk, és meghaljunk. ■■■

■ **Brunner Zsanett Anna** (1990): egyetemi hallgató (PPKE BTK), olvasószervező (KUK).

ZIPERNOVSZKY KORNÉL

Az emótól az operáig: szubkultúrák a médiában

Fontos, úttörő konferenciakötetet jelentett meg a Gondolat Kiadó, amelynek erényeit nem homályosítja el néhány, a terminológiával és új tudomány módszertani útkeresésével kapcsolatos körülmény. Azonban mielőtt ezekről szót ejtenék, illendő egyrészt bemutatnom a könyvsorozatot, amelyben napvilágot látott, másrészt a szellemi műhelyt, amelyből a kötet kisarjadt.

Amikor a budapesti, Nyitott Műhelybeli könyvbemutatón György Péter a sorozatot méltatta, utalt arra, hogy a kevés, még rendeltetészerű működésre képes kulturális intézményünk közül az egyik a könyvkiadás, hiszen például a *Kommunikáció- és Kultúratudományi Tanulmányok* 14 kötetet hozott ki 2008-as indulása óta. A sorozatszerkesztő, dr. Szijártó Zsolt mindig figyelt arra, hogy az egyetemi kommunikáció- és médiaszakos hallgatók, valamint a kultúrakutatással foglalkozók számára a legfontosabb aktuális szövegeket elérhetővé tegye. Visszanézve őt is meglepte, hogy a sorozatban viszonylag magas a fordított szövegek aránya. A brit Jane Stokes egyetemisták által bizonyára sokat forgatott kézikönyve (*A média- és kultúrakutatás gyakorlata*) jó példa a sorozat ilyen funkciójára: hasznos, egyszerű, rövid idő alatt elsajátítható módszertani kézikönyv, és ha nem is olyan szellemes, mint amit például Umberto Eco hasonló témában írt, frissnek hat pragmatikussága. Viszont György Péter még magasabbra tette a lé-

Guld Ádám – Havasréti József (szerk.): *Zenei szubkultúrák médiareprezentációja. Kommunikáció- és Kultúratudományi Tanulmányok*.

Gondolat kiadó – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék – PTE Zenélő Egyetem, Budapest–Pécs, 2012

cet, amikor arra a dilemmára mutatott rá, hogy megírni kell-e, vagy „csak” lefordítani azokat az alapkönyveket, amelyeket így is, úgy is fel kell adni az egyetemi kurzusokon. A sorozat saját szerzőinek írásai a fordításokkal szemben „kontextuálisabbak, mélyebbek, használhatóbbak, döntőbbek” – fogalmazott az esztéta. Felhívta rá a figyelmet, hogy az angol nyelvű tudományos könyvpiacon ezek a kötetek nem sok vizet zavarnak, olyanok, mint a fast food ebédek, egy-egy Routledge vagy McMillan több század ad ki belőlük évente. Így aztán az életciklusuk is sokkal rövidebb, mint a magyar könyveké, és éppen ezért nagyobb elvárásaink lehetnek velük szemben, amikor fordításban kerülnek kezünkbe. A Stokes-kötet például a médiareprezentációt kutató hallgatók, PhD-zók számára nyilván csak egy pontig nyújt útmutatást, a legújabb problémákra már csak azért sem térhetett ki, mert ez még a so-

rozat második kötete volt öt éve, rögtön Szijártó Zsoltnak a *glokális* kapcsán írt alapvető munkája után. György Péter arra is felhívta a figyelmet, és ez különösen érvényes ennek a kötetnek a témájával kapcsolatban, hogy a kulturális transzfer félrevihet, esetünkben a fordítás nem technikai, hanem tudományos és kulturális probléma. Ezért meg kell fordítanunk a látcsövet, a német, németalföldi, skandináv stb. egyetemi világ nagy részében tapasztaltakhoz hasonlóan eleve angolul kell megírni, publikálni és beleszólni a diskurzusba. Ha a *Médiareprezentáció* kötet többnyire fiatal szerzői felől nézzük az ELTE professzorának bátorító kívánalmát, nem kell elégedetlenek legyünk: találunk néhányuk bibliográfiájában posztgraduális szinten, főleg Nagy-Britanniában született angol nyelvű közleményeket, bár ez persze még nem általános, és inkább az egyéni pálya és a témaválasztás összefüggéseinek következménye.

A kötet a Pécsi Tudományegyetemhez, azon belül is főleg a Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékhez kötődik, amit 1999 óta Szijártó Zsolt vezet, a szerkesztők a tanszék oktatói, és ők szervezték azt a konferenciát 2011 tavaszán, amely a kötet alapjául szolgált. Evidensnek tűnik, hogy a konferencián bemutatták a Tófalvy Tamás – Kacsuk Zoltán – Vályi Gábor szerkesztette *Zenei hálózatok. Zene, műfajok és közösségek az online hálózatok és az átalakuló zeneipar korában*. (L'Harmattan, Budapest, 2011) című kötetet is, ami a jelen kötetnek konkrét előképe. Kiadója elég bátor volt online ingyen is elérhetővé tenni, nem csak könyv formában. Érdemes megemlíteni néhány olyan további előzményt, amely a régebben a „könnyűzene” körébe sorolt jelenségeket és azok társadalmi kontextusát, kapcsolódó felületeit vizsgálja az újabb elméleti iskolák je-

gyében, például a *Zeneantropolíz – Hazai utak a zeneantropológiához* című, A. Gergely András, a kötet egyik szerzője által szerkesztett kötetet (L'Harmattan, Budapest, 2011). Persze az ifúsági (szub) kultúra hosszú évtizedek óta foglalkoztatja a szociológiát, ezért nem lehet azon csodálkozni, hogy például a *Replika* című folyóirat fennállásának bő két évtizede alatt több olyan tematikus blokkot vagy számot közölt, amely egy ilyen felsorolásba kívánczik: tavaly éppen a zenei hálózatok, tavalyelőtt az emberi hang, 2005-ben pedig a szubkultúrakutatás témáját állították fókuszba. Még egy utolsó adalék ahhoz, hogy a pécsi konferencia és a tanszék milyen felületeken keresztül érintkezik tágabb környezetével: a Pécsi Egyetem szabadegyetemet hirdetett saját hallgatóinak a könnyűzene know-how-járól (ZEN), ez a kötet ott is tananyag lesz, nem csak a tanszéki órákon.

A szerteágazó irányokba mutató fenti előzményekhez képest a kötet (és a konferencia) nagyon is pontosan meghatározott feladatot vállalt magára: a zenei szubkultúrák médiamegjelenését vette górcső alá. Ahhoz, hogy egy ilyen vállalkozás sikeres legyen, nagyon pontosan körülrajzolható korpusszal, és abban jelentős tartalommal kell bírnia mind a vizsgált szubkultúrának, mind pedig médiabeli reprezentációjának. Azok a legjobb tanulmányok, amelyek esetében mindkét oldal eléggé releváns, és lehetőleg jól konceptualizálható. Szerzőik kiváló felkészültsége ellenére vannak olyanok is, ahol az egyik oldal gyengébb, ezért ezek nem „szólnak akkorát”. A konferenciakötet jellegéből adódik, hogy sokszor hasonló, de nem teljesen egybevágó terminológiai meghatározásokat olvasunk egymás után – persze az érdeklődő olvasó ilyenkor szurkol egy kicsit az új diszciplína emancipációs törekvéseinek.

A kötet első, módszertani alapvetésként szolgáló fejezetének tanulmányaiból rögtön kiderül, hogy az új média által meghatározott korszakban tovább relativizálódott a szubkultúra terminus használhatósága. Kacsuk Zoltán például hangsúlyozottan a rajongó- és nem a szubkultúra-kutatás felé fordult, Tófalvy Tamás viszont (a sajnos itt csak szerkesztőként jelen lévő Havasrétihez hasonlóan) inkább az underground fo-

galomból indul ki, annak jelenségeire fókuszál. A kötet gerincét adó tanulmányok, melyek a szubkulturális médiamegjelenéseket tanulmányozzák, eleve a színtér fogalmával dolgoznak, különös tekintettel a közösségi médiára. Barna Emília a fogalmat így határozza meg: „az online és offline terek közötti dinamikus kapcsolatrendszeren alapul, amely tereket értelmezésem szerint társas és kreatív jellegű kapcsolatok, valamint diszkurzív és szimbolikus reprezentációk alkotják” (40.). Személy szerint én nagyon boldog lennék, hogyha az angolból értelmezhetetlenül tükrörfóditott szcéna [scene] végleg eltűnne a zenei újságírásból, és vele a minden áron

jófejséget mutatni igyekvő sajtóközleményekből; kiszorítani éppen a színtérnek van legjobb esélye, ha viszont valaki csak színnak írja, ez is előfordul, az már majdnem keresztretjtvény. Persze a kötet legtöbb tanulmánya biztos kézzel vezeti fel a terminológiai problémákat. Értethető, hogy egyes szerzők témaválasztása eleve redukálni igyekszik a szubkultúra-fogalom használatát, mert – erősen leegyszerűsítve – a szub- előtag általában valamilyen devianciára utal. Itt van rögtön a Barna által kutatott indie (vagyis a multinacionális lemezpiaci szereplőktől független, és ezt a vonását programmá emelő) liverpooli rock színtér, amelyre a deviancia nem igazán jellemző, bár szubkulturális jellege természetesen van. A színtérfogalmat legtöbbször Will Straw alapján használják, egyébként ezen terminusok használatáról és a brit kutatási irányokról Kacsuk már 2005-ben cikket közölt a *Replikában*.

A következő fejezet elemzett magyar színtereinek (Dubstep, metálzenei blogok és webzine, Bajna Levente és az erdélyi nemzeti rap és a magyarországi afro-zenekarok) közös kulcsfogalma az identitáskonstrukció, bár ez nem azonos jelentőségű cél mindegyikük számára, módszerük pedig jellemzően a résztvevő megfigyelés. Bajna, a szélsőjobb által is kultivált tehetséges rapper inkább magányosan dolgozik, közönségével a webkettes alkalmazások kapcsolják össze. Az afrikai emigráns muzsikusok köré csoportosuló (zenész-)társaságok egymásban inkább riválist látnak, ami az autentikusságért folytatott küzdelmükben is megjelenik, a metálósok közössége mindegyiküknél összetartóbb, míg a Dubstep klub-szubkultúra hazai tábora elsősorban a határképzéssel van elfoglalva. Ez utóbbi tanulmánynál éreztem azt, hogy a kutatás a facebook-kommentek elemzésénél mélyebbre ás, mint amekkorára ennek a média-reprezentációnak a jelentősége akár a közösség, akár a külvilág számára. Persze, nem árt, ha az olvasó tisztában van az elemzett szubkultúrák legalább néhány alapvető vonásával, el tudja helyezni a zenei stílust – ellenkező esetben a tanulmányíró nagy bravúrára van szükség az olvasó érdeklődésének tartós lekötéséhez.

A *Stílusjátékok* fejezetcím alatt közölt tanulmányok szinte mind megugorják ezt a magas mércét, általuk ki is lépünk bizonyos szubkultúrák kisvilágából; Dunai Tamás a videojátékok „hangsávjának” zenéjét értelmezi. Gaborják Ádám a kulturális test értelmezésére világít rá Lady Gaga és mások popzenei videóklipjeiben, különösen érdekes, amit a remedializációról megtudunk tőle. Csehy Zoltán a kortárs opera néhány olyan nyitási kísérletét kritizálja, amelyik a rockkerek és a popzene néhány más ikonikus típusával próbál hatást elérni. Ez a két mesteri tanulmány a két irodalmár szerző tollából jelentőségében túlmutat a kötet ráfogásán, és azon a színtéren, amelyről íródott, hiszen a kortárs opera és a legnézettebb popzenei klipek hatása alól a globális kultúrában elfoglalt helyüknek köszönhetően szinte senki sem vonhatja ki magát. A hipster jelenségkör (Magyarországon egyelőre aligha virágba borult szubkultúra, még Bye Alex nemzetközi sikere után sem) áll Szigeti Eszter, a low budget youtube-os filmké-

szítési módszer és felfogás pedig Farkas Gábor érdeklődésének homlokterében.

A kötet módszertanát legkövetkezősebben az emós (egy post-punk jellegű zenei stílus és szubkultúrája) világot megismertető és értékelő Guld Ádám, a kötet egyik szerkesztője viszi végig. A zárófejezetben utána következő tanulmányok is inkább a reprezentációt veszik nagytól alá. Egy, a Youtube-ra specializált amerikai kiadó működését ismerjük meg Vaski Nóra írásából, a sajnó már megszűnt debreceni közösségi adó, a Szóla Rádió tevékenységének egy fejezetét pedig a Kálai Sándor – Mészáros Péter szerzőpáros emlékezést is tartalmazó feldolgozásából. Jelentős, össztársadalmi tanulságokat von le Gedeon Valéria a Lex West Balkán megszületésének és a tragédia médiareprezentációjának összefüggéseit kutató, kiemelkedő munkája.

Abban is a témaválasztás döntő jellegét látom, hogy a legtünékenyebb, a divattal együtt teljesen átalakuló szubkulturális jelenségekről kevés mélyreható szociológiai vagy média/kultúratanományi elemzés készült. Empátiát és a szubkulturális jelenségeket jól láttató elemzéseket több tanulmány képes adni, többnyire azok, amelyek elmélyedtek a vizsgált közegben. Rögtön rá lehet érezni a közeg ízére, jellegére, ha a szerző vizsgálatai kezdetekor is már bírta a *szubkulturális töke* nagy részét. A kötet jó néhány alapvető tanuláshoz, fontos következtetéshez viszi közelebb a gondos olvasót. Míg a korábbi korszakban, az új média kialakulása előtt megértettük, hogy hogyan áll „a kamera elé” maga a médium, mennyire törekszik rá, hogy maga váljon üzenetté, az újabb médiakorszak egyik jellegzetessége, hogy hogyan létezik például egy szubkultúra kizárólagosan csak a médiában, de legalábbis elsődleges és döntő módon ott, és hogy az hogyan válik fő szervező erejévé. Persze már lezajlott a média decentralizációja is, ahogy például erre Farkas Gábor rámutat. Az ellenkező irányú folyamatról, az establishment ellenreakciójaként a mainstream médiában végigfutó hullámról is olvashatunk két magasröptű elemzést: Guld Ádám az emós szubkultúra, Gedeon Valéria pedig a West Balkán tragédia kapcsán írja le a morális pánik megjelenési formáit. Biztosan érdekesek lehettek a konferencián a kötetbe végül nem került hozzászólások is, pél-

dául Koszits Attila pécsi rádiós zenei újságíró-szerkesztő professzionális tapasztalatai, vagy Vályi Gábor előadása a közösségi médiumok zenét értékelő funkciójáról. De nincs hiányérzetünk, a kiválóan és áttekinthetően szerkesztett kötet a bagatell pontatlanságok (néhány hiányos jegyzet, pontatlan link stb.) ellenére valóban komoly szakirodalmi tanulmánygyűjtemény, rengeteg fontos referenciá-

val, amit nem csak a „szakos” egyetemistáknak, hanem a tárgyalt széleskörű jelenségek bármelyike iránt érdeklődő olvasónak is nyugodt szívvel lehet ajánlani.

■ **Zipernovszky Kornél:** újságíró, kritikus, a *Gramofon – Klasszikus és Jazz* folyóirat főszerkesztője, a bécsi Collegium Hungaricum volt igazgatóhelyettese.

NÉMETH ZOLTÁN

A HÚS EMLÉKEZETE

Molnár Illés *Hüllők és izzók* című verskötete olyan, ritkaságszámba menő kiemelésével idézi fel a létezés alapvető lehetőségeinek és kereteinek eltűnését, hogy ennek a tapasztalatnak az elmondhatatlansága a jelentéstermelés folytonos társává válik. A számkivetett, az alárendelt, az idegen keresi a jelentést ezekben a versekben, aki annak tudatában szólal meg, hogy egyrészt a létezéshez való jogot, másrészt a nyelvhez való jogát is elveszítette. Az emberi dimenzióit elveszített táj jelenik meg ezekben a versekben, ráadásul úgy, hogy megjelenése egyúttal el is törli az emlékezés lehetőségét: „A várost, ahol felnőtél, téglánként hordták el. / A kórház, ahol felsírtál, a földdel lett egyenlővé. / Megárvult, csonka kövek között hullók napoznak, / az évszak végére megsárgul a fű, emlékezőfehérjéd / egyesével oltogatja ki egy gondos ujjbegy, mióta nem / nézel vissza.” (6.)

Az emlékezés eltörlése nyomán szembesülhetünk az örökös jelennek, a történelmen kívüliségnek, sőt történelem-nélküliségnek az elviselhetetlenségig fokozott képzetével, egy olyan világgal, amelyben az idő a szenvedés egyetemesége miatt bármikor visszavonható testi tapasztalat csupán: „Az idő ráncosra áztatja bőröd, / az érintések viszolygatóvá, a mozdulatok ívei / könnyedebbé válnak.” (7.)

Feltehető a kérdés: milyen, hogyan néz ki egy ilyen világ létezője? Hogyan néz ki az a vándor, a létezőskalandok megelője, aki egy olyan devasztalt, apo-

Molnár Illés: *Hüllők és izzók*

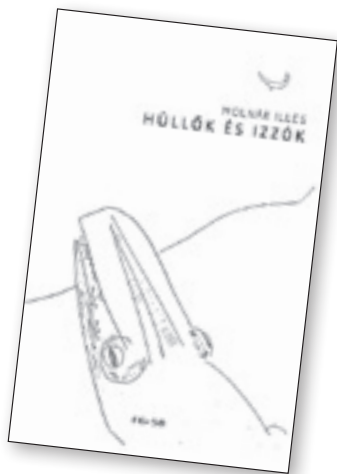
Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2013.

kalipszis utáni világban él, amelynek történelme már véglegesen jelentéstelen?

A *Hüllők és izzók* verseinek beszélője mintha az utolsó ember pozíciójából szólalna meg. Körülötte semmi sem emberi, nincsen emberi minőség, nincsenek emberek, csak romok és önmaga szenvedéstanulmányának folyton megújuló formái. Egy halhatatlan, magányos létező tart terepszemlét egy civilizáció és kultúra utáni világban. Ennek a halhatatlan, magányos beszélőnek minden tapasztalata testi – önmaga testén keresztül, a testi létezés nyelven kívüliségében kell tudatosítania önmaga és a felidézett világ kapcsolatait. Nem véletlen, hogy a kötet egyik legfontosabb tétje az, hogyan lehet ennek a nyelvtelen, posztumán létezőnek mégis nyelvet, költői nyelvet adni.

Míndez két felismerést is magával hordoz. Egyrészt megfigyelhetjük, hogy a kötet olyan retorikai eljárásokat alkalmaz, amelyek a különböző érzékszervek felfokozott egymásra olvasásából teremtenek világot: „A fehér kimondottan meleg szín. Nézd, ahogy olvad, / hallgasd meg, ahogy néven nevez téged is, szemed / fehérje lepi el a tájat, szűrt fényt szítál széjjel, egynemű, / holdbéli tájat archivál, zöngétlenné tesz mindent.” (47.)

Vagyis a versekben minduntalan összekeverednek a különböző érzékszervi tapasztalatok, amelyek szinesztéziászerűen

építik fel a szöveg tereit: „A fény íze így lesz mustár. A rügyek nyelvén / szól, erős faként nő bal szemed gödréből.” (47.)

Az egymástól eltérő érzékelésmódok együttes megjelenése sosem látott lehetőségeket nyit meg a tapasztalás irányába, érzékszerven túli világokat tapasztal és teremt meg önmaga számára. Viszont éppen az így megjelenő, meghatványozott érzékelés egyúttal brutális módon át is alakítja a testet, miközben folyamatosan tolja ki a test teljesítőképességeinek határait: „**Megnyílik mindkét szemed**, belátja / vakságát. Megnyílik harmadik szemed, / meglátja, ahogy egész testeden szemek / nyílnak. Először mint megannyi hólyag, / dudorodnak ki bőrrödből, majd, mint fekélyes, / gennyező sebek, nyitják fel a meghasadt / hámréteget. Így lesz látásá egész / tested, látva a fény minden rezdülését / és a legsűrűbb színt: a hangot.” (50.)

Egyszerre van jelen tehát minden érzékszerv, a test minden felfogószerve, és a nyelv helyett ezek a szervek működnek értelmezőszervként, értelemadó entitásokként, szinte önálló életet élve, egyúttal kijátszva a nyelvet.

Ezzel szorosan összekapcsolódva jelentkezik a másik nagy problémakör, a *Hüllők és izzók* egyik központi kérdése is, amely ennek a költészetnek az egyik nagy paradoxona: a civilizáció utáni, nyelvtelen és szövegtelen létben, amely pusztán testi – hogyan lehet ezt a világot mégis nyelvként megfogalmazni, milyen módon lehet ennek a nyelvtelen, poszthumán létezésnek mégis poétikus, költői nyelvet adni. Erre az erőfeszítésre figyelhetünk fel akkor, amikor a szöveg folyton beleütközik a nyelvbe, magába a nyelv szóba, amelyet kijátszik, értelmez, megkerül: „Nem gondolsz a gyökerekre, nem látsz el a lombokig, / a kéreg érdekel, a törzsanyag, utak csatornázata, / védel-

mi rendszerek és rejtett üregek. A gombák / szimbiózisa, darazsak és természetes letűnt / civilizációi, az ujjlenyomatodba költöző / hátrahagyott, hurokszerkezetű járatbirodalmak, / a nyelv következményei a testben, a repedésekben / kirügyező mustármagok, a jóég tudja, attól függ.” (15.)

A tér meghatározásának, bejárásának nem követelménye annak belakása. A szövegalkotó tekintete sokkal inkább a felmérő és egyúttal elszenvető szubjektum nézőpontja. Ez a szubjektum az elveszített nyelv híján a test emlékezetébe kapaszkodik. „Amit magadon hordasz, a hegy maradáka, töredéke, / a testedre írt sebek halványuló emléke, mit szorgos / sejtjeid koptatnak szoros beosztásban. Az élet / alapjában öregedés, megnyugvás a feloszlásban, / a felismerés nehéz ékszerét hordod: sebeid is elporladnak. / Kettő ami örök: erősz és erőzió a keresztbeállt igeidők / viszonylagos terhe alatt. És gerinced görbéje, hegek viselete.” (23.)

A nyelvtelenség nyelve, a nyelv elvesztése utáni értelmes beszéd, a költészet elvesztése utáni költészet, az emberi elvesztése utáni ember, a világ megsemmisülése utáni világ – a versek beszélője ebbe a posztapokaliptikus térbe születik bele. Semmit sem tud arról, hogyan és honnét kapta a nyelvet, testet és tudatot, amely közvetíti számára ezt a világot. Nem tudja magáról, hogy ember, mégis az. A „kitett ember” ő, akit névtelenek, ismeretlenek fölneveltek, majd ott hagyták a világvége utáni reménytelenségben. A vadonban felnevelkedő emberkölykök fordított sorsú, kései utódaiként akár. „Az útra nincsenek szavak, / az állomás neve is félkész. / A magánhangzók nélküli / táblákra rámutatni is / ki mondhatatlanul nehéz.” (40.)

Molnár Illés kötetében rendkívül fontos szerep jut az aposztrófé alakzatának: a kötet összes darabja egyes szám második személyben íródik. Az önmegszólító költészetnek a radikális újraértelmezésére ismerhetünk itt: hiszen a kötet minden darabját, szinte minden sorát összekötő elbeszélőhelyzet, narratív situáció által Molnár Illés könyve a kortárs magyar líra azon kötetkompozícióihoz kapcsolódik, amelyek mintegy lírai regényként állnak olvasójuk elé. A lírának ez az elregényesedése ebben a kötetben is jelen van, filmszerű narrációt hozva létre egy táj feltérképezéséről és a devasztált,

poszthumán tájnak a térképezés kapcsán megélt élményeiről.

De mégis: ki ez a halhatatlan, magányos létező, aki önmagához beszél: s folyton elveszíti emberi dimenzióit? Egy testből összerakott nem emberi létező, egy emberi kontúrjait csak nyomokban őrző kreatúra, aki birtokolja... „a felismerést, hogy az élet a hibákban van rejtve, / és akárhogy csapkodszt a nyelveddel, a jelentést / végül a botlások szegmensei adják, a barázdák egy / agyonhallgatott lemezen, egy agyongyötört arcon.” (7.)

Ez a csapkodó nyelv és a lemez mint technikai médium közösen idézik fel a vers lehetséges beszélőjének identitásképletét: amely emberi dimenzióan inneni és emberi dimenzióan túli, illetve egyúttal azt, hogy ennek a verseskötetnek a tétje rendkívül tág: egy nagy ívű világmagyarázat, a világnak egy mindent átfogó filozófiai elképzelése. Innét értelmezhető a verseskötet címe is: *Hüllők és izzók* – az embert, emberi történelmet körülölelő minőségek, szubjektumok, létezők határolják. Egyrészt az ember előtti korszak létezői: a hüllők mint óriásgyíkok, dinoszauruszok. Másrészt az izzók utalnak az ember utáni korszakra: a gépek, robotok, testgépek és géptestek jövőbeli világára.

Molnár Illés verseskötetének nincs olyan verse, amelynek ne lenne emlékezetes sora vagy inkább sorai. Ebben a kötetben a beszélő eszelős monotonitása kapcsolódik egy olyan típusú testírásához, amelyben minden érzékszerv részt vesz. A kötet verseit olvasva személyes létünk katartikus megtapasztalásának lehetünk részesei – egzisztenciálisan megráz, létünkben érint meg ez a verseskötet. A költészethez és létező való elemi viszonyunkat fogalmazza újra, nyelvet talál egy nyelv mögötti tartományban, a gének szemiotikája keresi vissza az utat a bennünk élő hüllőhöz, és előre a poszthumán, emberen túli kyborghoz, akivé/amellyé leszünk. Így válik ez a kötet a hús emlékezetévé, megrázó olvasmányélménnyé. ■ ■ ■

■ **Németh Zoltán** (1970): költő, irodalomtörténész, irodalomkritikus, a besztecerbányai Bél Máttyás Egyetem tanára. Legutóbbi kötete a *Kalligramnál: A posztmodern magyar irodalom hármass stratégiaja* (2012).